

POMNÍKY, PAMÄTNÍKY A PAMÄTNÉ TABULE

V BANSKEJ BYSTRICI

2015

MESTO BANSKÁ BYSTRICA

ISBN: 978-80-85342-37-6

Potrebujeme sa dostať z heslovitého chápania svojej minulosti, z obyčaje, že sa svojou minulosťou oháňame, že ju však nepoznáme; ...z pomníkovej mánie, ktorá sa ustaluje do nemého gesta i to, čo ešte žije a stále môže byť úrodnou prstou.

Pamätné tabule na domoch? Pomníky z kovu a granitu na námestiach? Áno. Ale aj pomníky v nás, ktoré čas zničí len s naším posledným výdychom.

Potom sa nebude môcť povedať, že sme mali ľudí, ktorí však nemali nás; potom nebudeme tráva, prach a rozbitý sklený pohár. Potom budeme národ.

Alexander Matuška: Štúrovci

OBSAH

Úvod	6
Legenda	8
Pamätná tabuľa k oslobodeniu mesta	11
Pamätná tabuľa Mestskému múzeu	12
Pamätná tabuľa na budove Lesov Slovenskej republiky	13
Pamätná tabuľa v budove Lesov Slovenskej republiky	14
Pamätná tabuľa Josefovi Opletalovi	15
Pamätná tabuľa Gustávovi Kazimírovi Zechenterovi Laskomerskému	16
Pamätná tabuľa Jánovi Mórymu	17
Pomník Jána Langoša „Odkrývanie“	18
Pamätná tabuľa na biskupskom paláci	19
Pamätná tabuľa Štefanovi Moysesovi	20
Pamätná tabuľa Andrejovi Škrábikovi	21
Pamätná tabuľa katolíckym kňazom	22
Pamätná tabuľa Viliamovi Paulinymu	23
Pamätná tabuľa na počesť návštevy pápeža Jána Pavla II.	24
Mariánsky (morový) stĺp	25
Obelisk hrdinom sovietskej a rumunskej armády	26
Pamätná tabuľa na Diecéznom centre Jána Pavla II.	27
Pomník pápeža Jána Pavla II.	28
Pamätník Slovenského národného povstania	29
Pamätník „Obete varujú“	30
Pamätná tabuľa obetiam holocaustu na Slovensku	31
Pamätná tabuľa obetiam rómskeho holocaustu	32
Pamätná tabuľa obetiam holocaustu	33
Pomník Chavivy Reikovej	34
Pomník Jozefa Dekreta Matejovie	35
Pamätná tabuľa zjednocovaciemu zjazdu komunistov	36
Pamätná tabuľa Predsedníctvu Matice slovenskej	37
Pamätná tabuľa národným výborom	38
Pomník Ladislava Novomeského	39
Pamätná tabuľa Viliamovi Figušovi Bystrému	40
Pamätná tabuľa časopisu Bojovník	41
Pamätná tabuľa Matejovi Belovi	42
Pamätná tabuľa Arnoldovi Ipolyimu Stummerovi	43
Pamätná tabuľa 1. detskej opatrovni	44
Pamätná tabuľa Kristiánovi Andrejovi Zipserovi	45
Pamätná tabuľa Izidorovi Žiakovi Somolickému	46
Pamätná tabuľa sídlu Zvolenskej župy	47
Pamätná tabuľa Miestnemu odboru Matice slovenskej	48
Pamätná tabuľa Ludovítovi Štúrovi	49
Pamätná tabuľa Jánovi Bottovi	50
Pamätná tabuľa Pavlovi Križkovi	51
Pamätná tabuľa Jánovi Števkovi	52

OBSAH

Pamätná tabuľa 1. detskej opatrovni	53
Pamätná tabuľa Karolovi Kuzmánymu	54
Pamätná tabuľa Teofilovi Stadlerovi	55
Pamätná tabuľa na evanjelickom kostole	56
Pamätná tabuľa Imrichovi Ďuricovi	57
Pamätná tabuľa Jánovi Cikkerovi	58
Pamätná tabuľa Povereníctvu SNR pre zdravotníctvo	59
Pamätná tabuľa rímskokatolíckemu gymnáziu	60
Pamätná tabuľa Slobodnému slovenskému vysielacu	61
Pamätná tabuľa Samuelovi Dobroslavovi Štefanovičovi	62
Pamätná tabuľa Pretóriu	63
Pomník Štefana Moysesu a Karola Kuzmányho	64
Pamätná tabuľa Ladislavovi Hudecovi	65
Pamätný kameň Jozefa Dekreta Matejovie	69
Pamätná tabuľa Ladislavovi Sárovi	70
Pamätná tabuľa Dominikovi Skuteckému	71
Pamätná tabuľa Petrovi Karvašovi	72
Pamätná tabuľa Povereníctvu SNR pre pravosúdie a čs. vojenský súd	73
Pamätná tabuľa nespravodlivo prenasledovaným	74
Pamätná tabuľa Povereníctvu SNR pre veci hospodárske a zásobovacie	75
Pamätná tabuľa Slovenskej národnej rade	76
Pamätná tabuľa Povereníctvu SNR pre školstvo a osvetu	77
Pamätná tabuľa hrdinom oslobodzovacieho hnutia	78
Pomník Jurajovi Krajčovičovi	79
Pamätná tabuľa Danielovi Kováčovi	80
Pamätná tabuľa Alexandrovi Matuškovi	81
Pamätná tabuľa Jozefovi Dobríkovi a Pavlovi Snopkovi	82
Pamätná tabuľa Slobodnému slovenskému vysielacu	83
Pamätná tabuľa Danielovi Petelenovi	84
Pamätná tabuľa železničnej trati Banská Bystrica - Diviaky	85
Pamätná tabuľa elektrifikácii trate	86
Pamätná tabuľa obetiam 2. svetovej vojny	87
Pamätník Ústave Slovenskej republiky	88
Pamätná tabuľa Milanovi Polákovi	89
Pamätná tabuľa štábu 1. čs. armády	90
Pamätná tabuľa Jánovi Golianovi a Rudolfovi Viestovi	91
Pamätník oslobodeniu „ZVÍTAZILI“	92
Pamätná tabuľa Robotníckemu domu	93
Pamätná tabuľa Povereníctvu SNR pre pošty a telegrafy a Povereníctvu pre dopravu a železnice	94
Pamätná tabuľa Povodeň 1974	95
Pamätná tabuľa Povodeň 1813	96
Pamätná tabuľa na skale	97
Pamätné tabule biskupov banskobystrickej diecézy	98
Pamätník Slovenského národného povstania - socha partizána	102

OBSAH

Pamätná tabuľa Terézii Vansovej	105
Pamätná tabuľa Viliamovi Figušovi Bystrému	106
Pamätná tabuľa Jozefovi Murgašovi	107
Pamätná tabuľa prvým misionárom Sv. Vincenta De Paul	108
Pamätná tabuľa na počesť SNP	109
Obelisk s pamätnou tabuľou v parčíku cisárovnej Sisi	110
Pamätná tabuľa Štefanovi Moysesovi	111
Pamätná tabuľa športovcom - olympionikom	112
Pamätná tabuľa vynálezcom	113
Pamätník SNP	114
Pamätná tabuľa posväteniu základného kameňa kostola sv. Michala Archanjela	115
Pamätná tabuľa príslušníkom pomocných technických práporov	116
Pamätná tabuľa na Nemocnici F. D. Roosevelta	117
Pamätná tabuľa Františkovi Šujanskému	121
Pomník Andreja Sládkoviča	122
Pamätník padlým v 2. svetovej vojne	123
Pamätník obetiam fašizmu	124
Pamätná tabuľa padlým v SNP	125
Pamätná tabuľa kostola sv. Ducha	126
Pamätná tabuľa Jánovi Murgašovi	127
Literárny pamätník Ľuda Ondrejova	128
Pamätná tabuľa padlým v 2. svetovej vojne	129
Pamätná tabuľa Šimonovi Jurovskému	130
Pamätná tabuľa SNP – pancierové vlaky	131
Pamätník SNP – Ústup do hôr	132
Pamätník SNP – umelecké skulptúry	133
Pomník padlým v 1. svetovej vojne s bustou Milana Rastislava Štefánika	134
Pamätné tabule Veže - zvonice	135
Pomník Milana Rastislava Štefánika	136
Pamätná tabuľa partizánskeho oddielu	137
Pomník československých vojakov - legionárov	138
Pamätné nápisy na domoch Provereno min net	139
Kamene zabudnutých – rodiny Keme	143
Kameň zabudnutých – Ernest Šebők	144
Kameň zabudnutých – Ján Bakoss	145
Kamene zabudnutých – rodiny Gotthilfovcov	146
Kamene zabudnutých – rodiny Gräberovcov	147
Kamene zabudnutých – rodiny Karvašovcov	148
Odstránené pomníky, pamätníky a pamätné tabule	149
Personálny register	150
Register autorov pomníkov, pamätníkov a pamätných tabúl	151
Register ulíc	152

ÚVOD

V posledných desaťročiach sa na Slovensku výraznejšie sústreďuje pozornosť na historické súradnice, hľadajú sa nielen rodinné korene, ale i v mestách a obciach sa pustili do mapovania svojich dejín.

Banská Bystrica s jej 760-ročnou históriou nesporne patrí k najvýznamnejším slovenským mestám. Jej zaujímavé a pestré dejiny kopírujú vývoj nášho územia do takej miery, že z poznania celonárodnej histórie sa možno veľa dozvedieť aj o udalostiach v meste pod Urpínom. To však obyvateľom a návštevníkom nemôže postačovať. Zdrojom pre získanie detailnejších informácií by mala byť, samozrejme, čo najaktuálnejšia monografia mesta. Žiaľ, Banskej Bystrici takáto publikácia zatiaľ chýba! Úlohu komplexného syntetického diela zatiaľ nahrádza množstvo zaujímavých publikácií so špecifickým zameraním či revue pre popularizovanie vedy, umenia a cestovný ruch BYSTRICKÝ PERMON.

S vročením 2009 vošla do tejto pestrej mozaiky farebná brožúra Pamätníky a pamätné tabule Banská Bystrica (zost. Katarína Donovalová), ktorú vydala Verejná knižnica Mikuláša Kováča s finančnou podporou mesta. Dostalo sa jej veľa zasluženej pozornosti nielen od širokej verejnosti, ale aj od pracovníkov škôl, kultúrnych inštitúcií a ďalších odborných kruhov, úspešne napomáha pri vyučovaní regionálnej histórie či turistom pri ich potulkách mestom.

V čoraz rýchlejšej dobe však prichádza k novým a novým podnetom, informáciám i požiadavkám. Za posledných šesť rokov od vydania brožúry pribudlo v Banskej Bystrici veľa pamätných objektov, ďalšie boli odstránené alebo premiestnené, zistilo

sa viac údajov o ich vzniku, opravili sa niektoré chybné, doplnili sa chýbajúce.

Mesto preto podporilo návrh na vydanie novej publikácie. Okruh spolupracovníkov vyšpecifikoval jej budúci obsah so zreteľom na dokumentačnú orientáciu tak, aby spĺňala potrebné kritériá pre používateľov. Z pôvodného obsahu vyčlenila umelecké objekty a skulptúry, ktoré majú mestotvornú estetickú funkciu bez zviazanosti s dejinnou udalosťou alebo historickou osobnosťou.

Novoponúkaná publikácia zachováva značnú časť textu z pôvodnej brožúry z roku 2009, ktorá sa nezmenila, príp. sa doplnili alebo vypustili a nahradili sa novými zdrojmi literatúry. Pribudli početné pamätihodnosti, ktoré našli svoje miesto na námestiach a uliciach Banskej Bystrice.

Základná schéma uvádzania pomníkov, pamätníkov a pamätných tabúl zostáva zachovaná, postupuje sa podľa ulíc smerom od centra mesta do jeho okrajov. Pribudli však niektoré nové kapitoly.

Samostatná kapitola je venovaná osobitnej forme pamäte miest - pamätné nápisy na domoch, ktoré tam pribudli počas oslobodenia mesta v roku 1945. Ďalšia kapitola je venovaná novému fenoménu v tejto oblasti - od roku 2012 pribúdajú v meste zaujímavé „kamene“, tzv. stolpersteine. Ich iniciátorom a tvorcom je nemecký umelec Gunter Demnig, ktorého zámerom bolo prinavrátiť meno obetiam holocaustu, pretože Osviečením je ďaleko... Myšlienkou sa zaoberal od jedného stretnutia s rabínom v Kolíne nad Rýnom. Ten mu sprostredkoval citát z talmudu, že na človeka sa zabudne vtedy, keď sa zabudne jeho meno. Vtedy zomrie druhýkrát. Cieľom tohto celoeurópskeho projektu je pripomenúť si konkrétne obete nemeckých okupačných vojsk počas druhej svetovej vojny. Práve Gunter Demnig ako nemecký umelec pocítoval morálnu potrebu odčiniť nesmierne tragédiu. Pretože sú veľmi nenápadnou formou pamäte, uvádzame ich taktiež v samostatnej kapitole, aby boli „viditeľnejšie“.

Aj na túto oblasť spoločenského života platí, že podlieha politickým a spoločenským zmenám. Pomníky, pamätníky či pamätné tabule sa osadzujú ako spomienky na osobnosti a udalosti. Pri zmene politicko-spoločenského režimu sa často nachádza veľa (aj kontroverzných) dôvodov, aby niektoré z nich zmizli z očí verejnosti, iné zasa nanovo vychádzajú zo svojich tajných úkrytov. Preto v uvedenej publikácii prinášame koláž pomníkov, pamätníkov a pamätných tabúl, ktoré už obyvatelia a návštevníci v uliciach mesta nenájdu. Na oživenie dôb minulých bez akéhokoľvek podtónu sme sa rozhodli kvôli úplnosti informácií, pretože bez poznania minulosti sa nemôžeme dobre orientovať v súčasnosti či rozvíjať plány do budúcnosti.

Súčasťou obsahu sú aj registre ulíc, osobností, autorov a i., ktoré uľahčujú orientáciu vo vyhľadávaní špecifických informácií.

Tvorcovia predkladanej publikácie si neosobujú neomylnosť, radi budú reagovať na podnety a pripomienky od občanov, ktorí si viac pamätajú, alebo od odborníkov z jednotlivých odborov činnosti, ktorí sa dostali k podrobnejším alebo presnejším informáciám. Dúfajú, že aj táto publikácia si nájde svojich čitateľov, ktorí v nej nájdu zaujímavé informácie o meste pod Urpínom.

Jana Borguľová
Zostavovateľka

LEGENDA

Pomníky

Pamätníky

Pamätné tabule

Kamene zabudnutých (Stolpersteine)

1)

NÁMESTIE SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

KAPITULSKÁ ULICA

NÁRODNÁ ULICA

DOLNÁ ULICA

HORNÁ STRIEBORNÁ ULICA

LAZOVNÁ ULICA

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

BAKOSSOVA ULICA

PAMÄTNÁ TABUĽA K OSLOBODENIU MESTA

NÁMESTIE SNP

PAMÄTNÁ TABUĽA K OSLOBODENIU MESTA SOVIETSKOU ARMÁDOU

Miesto: Námestie SNP č. 1

TEXT: „VOJAKOM HRDINSKEJ SOVIETSKEJ ARMÁDY, KTORÍ SA BILI A MRELI AJ ZA SLOBODU NAŠEJ VLASTI A KTORÍ ŽIJÚ V SRDCIACH VŔAČNÉHO OBYVATEĽSTVA, VENUJÚ NA POČESŤ 10. VÝROČIA OSLOBODENIA MESTA, AKO PREJAV LÁSKY OBČANIA MESTA BANSKEJ BYSTRICE“

Odhalenie: 1954

PAMÄTNÁ TABUĽA K OSLOBODENIU MESTA RUMUNSKOU ARMÁDOU

Miesto: Námestie SNP č. 1

TEXT: „SKLÁŇAME SA S HLBOKOU ÚCTOU PRED VOJAKMI RUMUNSKÉJ ARMÁDY, KTORÍ SA PODIEĽALI NA OSLOBODENÍ NAŠEJ VLASTI A Z KTORÝCH MNOHÍ POLOŽILI ŽIVOTY ZA NAŠU SLOBODU. VENUJÚ VŔAČNÍ OBČANIA BANSKEJ BYSTRICE V ROKU 2013“

Odhalenie: 29. 8. 2013

OSLOBODENIE MESTA 25. MARCA 1945

Do novodobých dejín Slovenska sa mesto zapísalo 29. 8. 1944, keď tu bolo vyhlásené Slovenské národné povstanie – ozbrojený odpor proti fašistickej okupácii. 30. augusta 1944 o 11,00 hod. začal z Banskej Bystrice vysielat' Slobodný slovenský vysielateľ, ktorý vyzval celý národ do boja proti domácejmu klérofašizmu a nemeckým okupačným

silám. Banská Bystrica sa stala sídlom skutočných vedúcich síl povstania a Veliteľstva 1. Československej armády na Slovensku. Mesto bolo počas SNP niekoľkokrát bombardované. Pod tlakom presily fašistických vojsk museli povstanci 27. októbra 1944 mesto opustiť; 30. októbra sa v Banskej Bystrici odohral jeden z najhanebnjších činov slovenského fašizmu: prezident Tiso verejne vyznamenal nacistických vojakov za to, že povraždili povstalcov i civilné obyvateľstvo. Okupanti väznili v meste okolo 2000 ľudí, pred príchodom frontu ho vyrabovali. Banskú Bystricu oslobodili jednotky sovietskej a rumunskej armády v druhej svetovej vojne – 25. marca 1945. 26. marca 1945 pozdravila Moskva 12 delostreleckými salvami zo 124 diel víťazné vojská 40. armády genpor. Žmačenka a 4. rumunskej armády gen. Dascalescu za víťazstvo a oslobodenie Banskej Bystrice. Po oslobodení sa stala hospodársko-správnym centrom Slovenska. Historické jadro mesta spolu s príľahlými ulicami bolo v roku 1955 vyhlásené za mestskú pamiatkovú rezerváciu.

Literatúra: Bosák, Pavel: Oslobodenie Banskej Bystrice na jar 1945. In Banská Bystrica v národnooslobodzovacom boji proti fašizmu v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica : Okresný výbor KSS - ONV a MsNV v Banskej Bystrici, 1984, s. 248-256. Cangel, Samuel: Revolučný rok 1945 : Oslobodenie a prvé kroky ľudovej moci na strednom Slovensku. 1. vyd. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1965. 282 s. Halaj Dušan: Ako prichádzala jar. Boj o Banskú Bystricu. In Verejná správa, č. 9 (1995), s. 12.

PAMÄTNÁ TABUĽA MESTSKÉMU MÚZEU

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 4

TEXT: „NA PAMIAŤKU 100. VÝROČIA ZALOŽENIA MESTSKÉHO MÚZEA V BANSKEJ BYSTRICI 1889-1989“

Odhalenie: 5. 12. 1989

Autor: Pavol Dobrík

MESTSKÉ MÚZEUM

História múzea sa začala písať už v roku 1889, kedy mestská rada Banskej Bystrice na návrh Dr. Štefana Holescha na zasadnutí 12. júla 1889 odsúhlasila vznik Mestského múzea. Na základe tohto rozhodnutia boli v úradných miestnostiach mesta historické predmety z mestského archívu sprístupnené verejnosti. V roku 1893 vytvorili mešťania na podporu Mestského múzea múzejnú komisiu – Banskobystrickú historickú a archeologickú spoločnosť, na čele s J. Cesnakom, starostom mesta. V tom roku bolo Mestské múzeum premiestnené do budovy vedľaestskej veže, v hradnom areáli mesta. V roku 1907 sa v meste začalo s obnovou Matejovho domu v areáli hradu, ktorý sa mal stať reprezentatívnou budovou mesta, určenou pre Mestské múzeum. Finančné prostriedky na túto náročnú rekonštrukciu získali nadšenci, členovia Historickej a archeologickej spoločnosti, aj zo zdrojov vtedajšej uhorskej vlády, podstatnú časť však poskytlo mesto. 17. októbra 1909 bola v tomto dome sláv-

nostne otvorená prvá mestská múzejná expozícia, inštalovaná pod odborným vedením Kornela Divalda, vtedajšieho zmocnenca Hlavného inšpektorátu pre múzeá a knižnice v Uhorsku. Kornel Divald napísal v roku 1909 aj prvého sprievodcu po Mestskom múzeu „Beszterczebánya múzeum kalauza“. Múzeum do roku 1909 vlastnilo okolo 2500 rôznych zbierkových predmetov. Medzi najcennejšie exponáty patrili zlatnícke práce Samuela Libaya, ako aj akvarely jeho syna Karola Ludovíta Libaya. Popri predmetoch z mestského archívu tvorili základ múzejných zbierok hlavne dary mešťanov mesta. Veľké hodnoty predstavovali cirkevné pamiatky, medzi ktorými dominovali z dreva vyrezávané sochy. S počiatkami múzea sa spájajú mená významných osobností banskobystrického kultúrneho života, akými boli Jozef Schweng, Dr. Štefan Holesch, Dr. Samuel Bothár, prof. Emil Jurkovich a Karol Kiszely. Rozvoj múzea pokračoval aj po druhej svetovej vojne. V roku 1958 bola expozícia vtedy už Krajského múzea otvorená v zrekonštruovanej budove Thurzovho domu. V Matejovom dome bol zriadený depozitár múzea. V roku 1970 sa zmenil názov múzea z Vlastivedného na Stredoslovenské múzeum. V roku 1973 bola Stredoslovenskému múzeu pridelená budova Tihányiovského kaštieľa v Kráľovej, v ktorej bola roku 1989 pri príležitosti osláv storočnice múzea otvorená prírodovedná expozícia. Po rekonštrukcii Matejovho domu bola 15. 10. 2009 otvorená nová expozícia venovaná histórii mesta Banská Bystrica.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA BUDOVE LESOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 8
(Pamätná tabuľa aj v anglickom jazyku)

TEXT: „REZIDENCIA UHORSKÉHO KRÁĽOVSKÉHO LESNÉHO RIADITEĽSTVA POSTAVENÁ V ROKOCH 1913-1916 PODĽA PROJEKTU JÚLIUSA WAELEDERA. STOJÍ NA MIESTE KAMMERHOFU, SÍDLA BANSKEJ KOMORY, KTORÉ BOLO V 16. STOROČÍ NAJVÄČŠOU RENESANČNOU STAVBOU NÁMESTIA. PÔVODNE TU STÁL DOLNÝ DOM UNTERHAUS, TVORENÝ KOMPLEXOM STAVIEB BUDOVANÝCH POSTUPNE OD 14. STOROČIA. VÝZNAMNÉ LESNÍCKE MIESTO“

Autor: Pavol Dobrík

BUDOVA LESOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Rezidencia uhorského kráľovského lesného riaditeľstva bola postavená v rokoch 1913-1916 podľa projektu Júliusa Waeldera. Stojí na mieste Kammerhofu, sídla Banskej komory, ktoré bolo v 16. storočí najväčšou renesančnou stavbou námestia. Pôvodne tu stál dolný dom Unterhaus, tvorený komplexom stavieb budovaných postupne od 14. storočia.

Unterhaus (Dolný dom), nazývaný aj Komorský, Kráľovský alebo Hampovský pôvodne v XIV. storočí patrili rodine Karlovcov (ich bývalé pozemky v severnej časti mesta sa dodnes nazývajú Karlovo), potom prešiel do vlastníctva Jungovcov. Bol najväčším domom na námestí. Od Jungovcov dom kúpil Ján Ernst starší. Potom kráľ Matej Korvín komorský dom i s baňami Ernstovi odňal a dal ho v roku 1473 matke svojho syna Jána Korvína, svojej milenke Barbore Edelpöckovej. Od roku 1494 sa Unterhaus na nasledujúcich viac ako 50 rokov stal majetkom Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti. V roku 1546 prešiel do vlastníctva banskej komory, ktorá ho užívala vyše 300 rokov (do roku 1871), keď sa stal sídlom správy cisárskokráľovských lesov. Po niekoľko storočnej existencii budovu Unterhausu v roku 1916 nahradila nová budova, v ktorej dodnes sídli celoslovenské generálne riaditeľstvo podniku Lesy SR.

PAMÄTNÁ TABUĽA V BUDOVE LESOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 8 (v interiéri)
(Pamätná tabuľa aj v maďarskom jazyku)

TEXT: „POSTAVENÉ ZA PANOVANIA FRANTIŠKA JOZEFA I. V ČASE PÔSOBNENIA MINISTROV PÔDOHOSPODÁRSTVA GRÓFA SERÉNYIHO BÉLU A BARÓNA CHILLÁNYA IMRA“ „POSTAVENÉ V ROKOCH 1913-1916 POČAS 1. SVETOVEJ VOJNY PODĽA PROJEKTU STAVITEĽA WAELDERA GYULU“

Autor: Jozef Frtús

BUDOVA LESOV SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Rezidencia uhorského kráľovského lesného Riaditeľstva bola postavená v rokoch 1913-1916 podľa projektu Júliusa Waeldera. Stojí na mieste Kammerhofu, sídla Banskej komory, ktoré bolo v 16. storočí najväčšou renesančnou stavbou námestia. Pôvodne tu stál dolný dom Unterhaus, tvorený komplexom stavieb budovaných postupne od 14. storočia.

Unterhaus (Dolný dom), nazývaný aj Komorský, Kráľovský alebo Hampovský pôvodne v XIV. storočí patrili rovine Karlovcov (ich bývalé pozemky v severnej časti mesta sa dodnes nazývajú Karlovo), potom prešiel do vlastníctva Jungovcov. Bol najväčším domom na námestí. Od Jungovcov dom kúpil Ján Ernst starší. Potom kráľ Matej Korvín komorský dom i s baňami Ernstovi odňal a dal ho v roku 1473 matke svojho syna Jána Korvína, svojej milienke Barbore Edelpöckovej. Od roku 1494 sa Unterhaus na nasledujúcich viac ako 50 rokov stal majetkom Thurzovsko-Fuggerovskej spoločnosti. V roku 1546 prešiel do vlastníctva banskej komory, ktorá ho užívala vyše 300 rokov (do roku 1871), kedy sa stal sídlom správy cisárskokráľovských lesov. Po niekoľko storočnej existencii budovu Unterhausu v roku 1916 nahradila nová budova, v ktorej dodnes sídli celoslovenské generálne riaditeľstvo podniku Lesy SR.

PAMÄTNÁ TABUĽA

JOSEFOVI OPLETALOVI

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 8, v dlažbe pred budovou
TEXT: „JOSEF OPLETAL 1863 – 1953 ZNAMENITÝ STATOČNÝ LESNÍK, VSTÚPIL DO TEJTO BUDOVY V ROKU 1919 AKO PRVÝ RIADITEĽ ŠTÁTNÝCH LISOV V BANSKEJ BYSTRICI 2013“

Odhalenie: 7. 12. 2013

Autor: Jan Lukacs

PROF. ING. JOSEF OPLETAL – VÝZNAMNÝ ČESKÝ LESNÍK

* 20. 11. 1863 Studenec, ČR – + 18. 12. 1953 Brno

Študoval na vysokej škole poľnohospodárskej vo Viedni a po jej absolvovaní pracoval ako lesník na Morave. Tam si získal veľké uznanie za prácu o lesnej doprave (1913), za ktorú bol ocenený vysokými rakúskymi a rumunskými radmi. V roku 1919 ponúkol svoje služby Československej republike a následne bol vymenovaný za prvého riaditeľa Štátnych lesov a majetku v Banskej Bystrici. Pre svoju zásadovosť bol po vyše roku odvolaný, pretože proti vôli vtedajšieho ministra pôdohospodárstva odmietol nevýhodnú zmluvu na predaj 30 miliónov kubických metrov dreva zo štátnych lesov na Slovensku a Podkarpatskej Rusi. Od roku 1921 pracoval ako

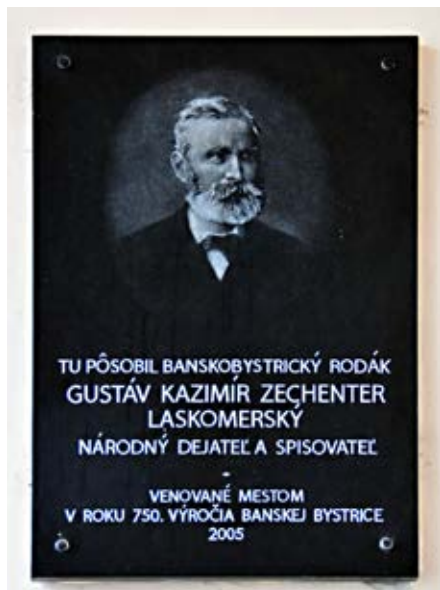

generálny riaditeľ štátnych lesov v Prahe. V závere svojho profesionálneho pôsobenia vyučoval v Brne ako prof. lesnej fažby a technológie, stal sa dekanom Lesníckej fakulty a rektorom Vysokiej školy zemědelskej. Zaujímavou pamiatkou po ňom zostal Lesnícky Slavín, ktorý vybudoval v lesoch Školského lesného majetku Křtiny pri Brne.

PAMÄTNÁ TABUĽA GUSTÁVOVI KAZIMÍROVI ZECHENTEROVI LASKOMERSKÉMU

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 8

(na bočnej stene z Národnej ulice)

TEXT: „TU PÔSOBIŁ BANSKOBYSŤRICKÝ RODÁK GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER LASKOMERSKÝ NÁRODNÝ DEJATEĽ A SPISOVATEĽ VENOVANÉ MESTOM V ROKU 750. VÝROČIA BANSKEJ BYSTRICE 2005“

Odhalenie: 8. 12. 2005

Autor: Jana Viktorová

GUSTÁV KAZIMÍR ZECHENTER-LASKOMERSKÝ – LESNÝ A BANSKÝ LEKÁR, PROZAİK, PUBLICISTA

* 4. 3. 1824 Banská Bystrica - † 20. 8. 1908 Kremnica

Vyrastal v rodine banského úradníka a správku huty. Po skončení gymnázia študoval medicínu v Pešti, od roku 1847 pokračoval v štúdiu vo Viedni. Ako člen tzv. akademickej gardy sa aktívne zúčastnil na revolúcii 1848 – 1849. Štúdium ukončil vo Viedni roku 1850 a odvtedy pôsobil ako lekár v Banskej Bystrici, Brezne a po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 v Kremnici, kde sa natrvalo usadil. Popri zodpovednej práci lekára sa venoval literatúre, geológii a botanike. Bol zakladajúcim členom Matice slovenskej, prispieval do jej prírodovedeckých fondov. Už ako študent veľa cestoval a dostal sa na Blízky východ. Debutoval cestopismi z Chorvátska a Balkánu, neskôr písal pútavé cestopisné črty zo Slovenska. Už v týchto textoch na pomedzí beletrie a dokumentárnej prózy prejavil svojský štýl kritického pozorovateľa, ktorý plnšie rozvinul v početných krátkych prózach. Tie zhrnul do súboru *Zozbierané žarty a rozmary* (1877). Autobiografickým pozadím sa vyznačuje jeho rozsiahly *Vlastný životopis* (1911-1915), v ktorom zachytil kľúčové obdobie vývinu slovenského sociálneho a kultúrneho kontextu. Dielo sa vyznačuje syntézou dokumentárneho a naratívneho prvku, preto sa stalo jedinečným textom svojho druhu v slovenskej literatúre. V novele *Lipovianska maša* (1874) uplatňuje prvky romantickej rozprávky a realisticky opisného zobrazenia.

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI MÓRYMU

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 9
(na bočnej stene z Národnej ulice)

**TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL HUDOBNÝ SKLADATEĽ
JÁN MÓRY 1892-1978“**

Odhalenie: 21. 5. 1992

Autor: Stanislav Tropp

JÁN MÓRY – HUDOBNÝ SKLADATEĽ

* 10. 7. 1892 Banská Bystrica - † 5. 5. 1978 Bratislava

V roku 1902 - 1910 absolvoval gymnázium v Banskej Bystrici, 1910-1912 študoval na Vysokej škole obchodnej v Budapešti. V hre na klavír sa vzdelával 8 rokov u profesora Scheinbergera v Banskej Bystrici, kompozíciu študoval u profesora Dobóa v Budapešti a 1921-1925 u Hermana Büchela v Berlíne. Do roku 1921 viedol rodinný obchod v Banskej Bystrici, ktorý predal súrodencom Klimovcom (potraviny Klimo na Námestí SNP č. 9), najdlhšie pôsobil ako majiteľ hotela v Novom Štrbskom Plese, 1947-1960 riaditeľ Hudobnej školy v Spišskej Novej Vsi, napokon žil v Bratislave. Podnety pre hudobnú teóriu a prax získal od Viliama Figušu-Bystrého, s ktorým sa stýkal v Banskej Bystrici a vo Vysokých Tatrách. Známu osobnosťou hudobného života ako tvorca zábavnej hudby na Slovensku sa stal v 20. a 30. rokoch 20. storočia.

Piesne, operety, spevohry sa hrali okrem Slovenska aj v Čechách a v Nemecku. Skladby sa nahrávali na gramofónové platne. Väčšina jeho operiet má charakter salónnych, konverzačných hier, kde sa uplatnili typické móryovské piesne a duetá, tance a ouvertúry. Je autorom mnohých scénických diel, komorných a orchestrálnych skladieb. V Banskej Bystrici založil športový klub BAC so silným futbalovým mužstvom. Jeho pozostalosť je uložená v Literárnom a hudobnom múzeu v Banskej Bystrici. Dielo: Biela holubica (Národné divadlo Brno 1925), Torrero (1927), Zimný románik (Národné divadlo Brno 1928), Slečna vdova (Nové divadlo Praha 1936), Zlatovláska (1943), Nevesta z lepších kruhov (Slovenské ľudové divadlo 1945).

POMNÍK JÁNA LANGOŠA „ODKRÝVANIE“

Miesto: Nám. SNP č. 16 – Záhrada Benického domu
**TEXT: „TEN, KTO NEPOZNÁ SVOJU MINULOSŤ, JE ODSÚDENÝ JU
 OPAKOVÁŤ JÁN LANGOŠ 1949 2006“**

Odhalenie: 15. 6. 2013

Autori: Karol a Matej Rosmányovci

JÁN LANGOŠ – SLOVENSKÝ POLITIK A ZAKLADATEĽ ÚSTAVU PAMÄTI NÁRODA

* 2. 8. 1949 Banská Bystrica - + 15. 6. 2006 Turňa
 nad Bodvou

Študoval v rodnom meste na Strednej priemyselnej škole spojovej techniky, v roku 1971 absolvoval na Elektrotechnickej fakulte SVŠT odbor fyzika tuhých látok. Pracoval ako experimentálny fyzik v Ústave technickej kybernetiky SAV. Angažoval sa v disente, spolu s Jánom Čarnogurským vydával samizdat Bratislavské listy. Po politicko-spoločenskej zmene v roku 1989 sa stal spoluzakladateľom Verejnosti proti násilu, podpredsedom Snemovne ľudu Federálneho zhromaždenia, neskôr (1990-92) pôsobil ako minister vnútra ČSFSR. V rokoch 1994-2002 bol poslancom Národnej rady SR. Od roku 1995 do roku 2000 bol predsedom Demokratickej stra-

ny. V máji 2003 sa stal zakladateľom Ústavu pamäti národa a do svojej smrti pôsobil ako predseda jeho správnej rady. Tragicky zahynul medzi obcami Turňa nad Bodvou a Drienovec. Pomník Jána Langoša je hravým objektom v podobe stola. Princípom je hra – skladačka, štvorcové pohyblivé platničky napovrchu odkrývajú zakrytý text a dávajú mu zmysel.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA BISKUPSKOM PALÁCI

NÁMETIE SNP

Miesto: Námetie SNP č. 19

TEXT: „MARIA THERESIA IMPER: VIDUA REX HUNGARIAE EPISCOPI HUIUS PARTES DUAS POSUIT. HAS PER INCENDIUM III NON MAIL MDCCXXXIII TOTI URBII FUNESTUM, PENITUS DESOLATAS FRANCISCUS EPISCOPUS NEOSOLIENSIS E COMITIBUS BERCHTOLDT AERE SUO RESTAURAVIT. RELIQUAM A FRONTE PARTEM E FUNDAMENTIS EREXIT TOTIUMQUE ANNO MDCCXXXVII PERFECIT.“

Preklad latinského textu: „Mária Terézia, panovníčka Uhorska, založila dve časti tohto biskupstva. Budo-
vu, ktorú nešťastný požiar 5. mája 1783 úplne zničil, obnovil banskobystrický biskup František Berchtold zo svojich prostriedkov. Čelnú časť postavil od základov a celé dielo dokončil roku 1787.“

BISKUPSKÝ PALÁC

* 10. 7. 1892 Banská Bystrica - † 5. 5. 1978 Bratislava

Územie terajšieho banskobystrického biskupstva bolo pôvodne súčasťou rozsiahleho ostrihomského arcibiskupstva. Vzhľadom na potrebu dokonalejšej duchovnej správy, po bezvýsledných pokusoch v minulosti, konečne v roku 1776 vzniká zásluhou cisárovnej Márie Terézie banskobystrické biskupstvo. Jeho utvorenie schválil spolu so spišským a rožňavským biskupstvom pápež Pius VI. 13. marca 1776 bulou „Regalium principum. Cisárovná

Mária Terézia novovzniknutému biskupstvu dala do vena niekdajšie arcibiskupské panstvo s kaštieľom vo Svätom Kríži nad Hronom (terajší Žiar nad Hronom) a bývalý jezuitský kostol v Banskej Bystrici určila za jeho katedrálu. Patrón katedrálného kostola sv. František Xaverský sa stal nebeským patrónom biskupstva. Prvým banskobystrickým biskupom bol František BERCHTOLD, barón z Ungerschützu, (1776-1793), ktorý vykonal všetky počiatočné organizačné práce v novovzniknutom biskupstve. Založil mnoho nových farností a postaral sa o ich hmotnú dotáciu. S veľkými ťažkosťami postavil novú biskupskú rezidenciu v Banskej Bystrici a zrekonštruoval kanonické domy. Pritom celý čas zápasil s hmotnými ťažkosťami, ktoré hrozili po zničení požiarom v roku 1783 biskupskej rezidencie. Biskup Berchtold svojou húževnatosťou zachránil biskupstvo poväčšine príspevkami vlastnej šľachtickej rodiny. Neprijal uprázdnené a oveľa bohatšie biskupstvo v Győri a u panovníckeho dvora protestoval proti spojeniu svojho biskupstva so spišským, prípadnej rožňavským biskupstvom. Zomrel v roku 1793 a po jeho smrti ostáva chudobné biskupstvo celých 7 rokov neobsadené.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŠTEFANOVI MOYSESOVI

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 19

TEXT: „ŠTEFAN MOYSES VEĽKÝ BISKUP SLOVENSKÝ PRVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ SÍDLIL V TOMTO DOME 1795 – 1869. KEĎ SME PEVNÝ ZÁKLAD TEMER Z NIČOHO POLOŽIť MOHĽI, BOH DÁ, ŽE I CELŮ BUDOVU NÁŠHO NÁRODNÉHO ŽIVOTA V KRÁŠNEJ PODOBE VYSTAVÍME“

Odhalenie: 19. 6. 1927

Autor: Ladislav Majerský

ŠTEFAN MOYSES - CIRKEVNÝ HODNOSTÁR, DIECÉZNY BISKUP, PEDAGÓG, KULTÚRNY PRACOVNÍK, VEREJNÝ ČINITEL, NÁRODOVEC, ZAKLADATEĽ A PRVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ

* 24. 10. 1797 Veselá – † 5. 7. 1869 Žiar nad Hronom

Bol šiestym biskupom banskobystrickej diecézy. Vo svojej dobe patril k najlepším biskupom bývalého Uhorska. Diecézu prebral v úbohom duchovnom, ale najmä hmotnom stave. Podarilo sa mu v krátkom čase znovu zorganizovať duchovnú činnosť vo všetkých farnostiach. Neoceniteľné zásluhy si získal pri budovaní katolíckeho školstva so slovenským vyučovacím jazykom. Bol uvedomelý Slovák a národovec vysokých morálnych kvalít. V roku 1863 zorganizoval v celej svojej diecéze okázalé oslavy 1000. výročia príchodu vierozvestov sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Biskup Moyses stál pri zrode Matice slovenskej a bol jej prvým predsedom. Vo svojej dobe bol považovaný za otca národa, mal veľkú autoritu a bol rovnako ctený slovenskými katolíkmi i evanjelikmi. Zomrel náhle 5. 7. 1869. Je pochovaný v biskupskej krypte svätokrižského kostola.

Literatúra: Kamenský, Miroslav: Banskobystrický biskup a prvý predseda Matice Slovenskej Dr. Štefan Moyses: 1797-1869. Banská Bystrica : Biskupský úrad, 1990. 173 s. Leodegar, Bruno: Národný veľikán. In Slovenské pohľady. – ISSN 1335-7786, roč. 4, č. 9 (1997), s. 143-146. Debnár, Ján: Požehnaný Otče národa slovenského: K 200. výročiu Dr. Štefana Moyses – banskobystrického biskupa a prvého predsedu Matice slovenskej. In Slovenské národné noviny, roč. 8, č. 43 (1997), s. 8-9.

PAMÄTNÁ TABUĽA ANDREJOVI ŠKRÁBIKOVI

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 19

TEXT: „V TEJTO BUDOVE PŮSOBIL V ROKOCH 1943-1950 MONS. DR. ANDREJ ŠKRÁBIK 1882-1950 BANSKOBYSTRICKÝ BISKUP“

Odhalenie: 2000

ANDREJ ŠKRÁBIK – BISKUP, NÁBOŽENSKÝ SPISOVATEĽ

*13. 5. 1882 Rajec - † 8. 1. 1950 Banská Bystrica

Po gymnaziálnych štúdiách študoval filozofiu a teológiu na univerzite v Budapešti. Za kňaza bol vysvätený roku 1904. Krátko pôsobil v pastorácii v Nitre a pracoval na tamojšom biskupskom úrade, kde zastával rozličné posty. Roku 1911 získal doktorát z posvätnéj teológie. Bol literárne činný a svoje práce publikoval aj pod menom Rajecký. Je autorom diela Úvod do reči slovenskej (Nitra 1919), Ján Hus vo svetle pravdy (Trnava 1923), Červené Slovensko (Trnava 1925), Rímska otázka (Trnava 1930), Misijným svetom (Trnava 1940), v rokoch 1929 - 1939 redigoval Ročenku misijných spolkov na Slovensku. Roku 1929 bol

vymenovaný za nitrianskeho kanonika, následne za generálneho vikára a potom za titulárneho biskupa scyrského a nitrianskeho pomocného biskupa. Do Banskej Bystrice prišiel ako biskup auxiliár biskupa Blahu. Podarilo sa mu preniesť biskupskú rezidenciu zo Sv. Kríža nad Hronom do sídla diecézy Banskej Bystrice a tiež skonsolidovať pomery v diecéznom seminári. Svojou skromnosťou a dobrosrdečnosťou si čoskoro získal dôveru kňazov i veriacich diecézy. Spolu s veriacimi prežíval hrôzy vojny i povstania, počas ktorého neváhal podať pomocnú ruku všetkým bez rozdielu. S bolestnou úzkosťou pozoroval nástup totalitnej komunistickej moci i neustále okliešťovanie práv cirkvi. Všetky jeho protesty proti bezpráviu boli bezvýsledné. Zomrel 8. januára 1950 a pochovaný je v jednoducho radovom hrobe na mestskom cintoríne.

PAMÄTNÁ TABUĽA KATOLÍCKYM KŇAZOM

12

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 19 (na bočnej stene zo strany Lazovnej ulice)

TEXT: „POČAS KOMUNISTICKEJ TOTALITY TRPELI ZA SVOJU VIERU VO VÄZNICIACH A JÁCHYMOVSKÝCH TÁBOROCH TÍTO KATOLÍCKI KŇAZI BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY“

Odhalenie: 31. 8. 1947

V noci z 13. na 14. apríla v roku 1950 presne o polnoci Štátna bezpečnosť s komunistickou milíciou násilím vnikla do 56 mužských kláštorov, rehoľných domov a farských úradov na Slovensku. Spustila tak násilnú likvidáciu mužských kláštorov a internáciu rehoľníkov, pomenovanú pod krycím názvom akcia K. Do histórie sa pre svoju brutalitu zapísala skôr ako „Barbarská noc“. Namierená bola proti šiestim rehoľiam: františkáni, saleziáni, jezuiti, tešitelia, redemptoristi a baziliáni. V rámci akcie K a v ďalších akciách proti mužským rehoľiam (akcia K1 a K2) bolo celkovo internovaných 1180 rehoľníkov žijúcich v 76 kláštoroch z 15 rehoľí. Po akcii K nasledoval podobný zásah proti ženským rádom – akcia R.

Literatúra: Korec, J. Ch: Od barbarskej noci I. Bratislava : Lúč, 2004. 424 s. Korec, J. Ch: Od barbarskej noci II.: Listy z väzenia. Bratislava : Lúč, 2004. 440 s. Korec, J. Ch: Od barbarskej noci III.: Na slobode. Bratislava : Lúč, 2005. 510 s. Korec, J. Ch.: Dni a roky po barbarskej noci 1950. Bratislava : Lúč, 2009. 176 s.

PAMÄTNÁ TABUĽA

VILIAMovi PAULINyMu

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 23

TEXT: „SLOVÁCI A ČESÍ, SPOJTE SA. SVORNE PRACUJTE A RAZTE SI CESTU PRE SLÁVNU POCHOĎEN SLAVIANSTVA!“ V TOMTO DOME ŽIL A PÔSOBIL VILIAM PAULINY ČLEN SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY A POVERENÍK SNR PRE FINANCIU ZA SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO POVSTANIA V ROKU 1944 VENOVANÉ PRI OSLAVE TRETIEHO VÝROČIA POVSTANIA“

Odhalenie: 31. 8. 1947

VILIAM PAULINY – BANKÁR, VEREJNÝ ČINITEL, POLITIK

* 20. 12. 1877 Slovenské Pravno - † 1945 Nemecko

Študoval na gymnáziu v Kremnici, 1896-1898 na Československej obchodnej akadémii v Prahe. Od roku 1898 bankový úradník v Martine a vo Zvolene. Od študentských čias bol členom kultúrnych spolkov, angažoval sa však najmä v hospodárskej a politickej oblasti. Spoluzakladateľ Zvolenských novín, účastnínej spoločnosti Lipa, uskutočnil sanáciu Tatra-banky, redigoval mesačník Slovenský peňažník. Po roku 1918 fúziou viacerých peňažných ústavov založil v Banskej Bystrici Národnú banku. Od roku 1923 predseda Obchodnej a priemyselnej komo-

ry v Banskej Bystrici, člen Predsedníctva Národno-hospodárskej župy stredoslovenskej, organizátor sokolského hnutia, turistických podujatí, predseda Klubu československých turistov a člen čestného výboru SKI – klubu v Banskej Bystrici. Redigoval Hronské noviny (1925 – 1928). Starosta Banskej Bystrice (1. 8. 1938 - 6. 10. 1938). Účastník protifašistického odboja, počas SNP člen Revolučného národného výboru, člen povstaleckej SNP (od 1. 9. 1944) povereník financií (od 5. 9. 1944) v Banskej Bystrici. Po prechode SNP do hôr 11. 11. 1944 nemeckou bezpečnostnou políciou v Banskej Bystrici zatknutý, odviečený do Nemecka, kde za bližšie neznámych okolností zahynul.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA POČEŠŤ NÁVŠTEVY PÁPEŽA JÁNA PAVLA II.

14

NÁMESTIE SNP

Miesto: Námestie SNP č. 23

TEXT: „NA TOMTO MIESTE SLÚŽIL SV. OMŠU PRE STOTISÍC ZHROMAŽDENÝCH VERIACICH PÁPEŽ JÁN PAVOL II. DŇA 12. SEPTEMBRA 2003 POČAS SVOJEJ NÁVŠTEVY SLOVENSKA A BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY“

Odhalenie: 11. 9. 2004

Autor: Jozef Frtús

NÁVŠTEVA PÁPEŽA JÁNA PAVLA II. V BANSKEJ BYSTRICI

Dňa 12. septembra 2003 slúžil na banskobysstrickom námestí na jednej zo svojich posledných ciest mariánsku Sv. Omšu pápež Ján Pavol II. Priamo na Námestí SNP v Banskej Bystrici ho privítalo stotisíc veriacich. Svätú omšu, ktorú Sv. otec celebrouval, mohli vidieť aj ďalší veriaci na veľkoplošných obrazovkách. Za celý svoj pontifikát pápež Ján Pavol II. neslúžil nikdy omšu uprostred takejto historickej štruktúry centra mesta. Osobitné uznanie si zaslúžila realizácia oltárneho priestoru podľa víťazného návrhu Ing. arch. Jozefa Frtúsa a Ing. arch. Tomáša Sobotu.

Literatúra: Prihovory Svätého Otca Jána Pavla II. počas návštevy na Slovensku, 11.-14. septembra 2003. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2003. 33 s. Vražda, Daniel: Vatikánu sa Banská Bystrica, ako miesto návštevy pápeža, páčila. In Sme, roč. 11, č. 105 (09. 05. 2003), s. 7. Vražda, Daniel: Pápež hovoril o slobode a rodine. In Sme, roč. 11, č. 211 (13. 09. 2003), s. 2. Zoslábnutý Ján Pavol II. našiel pre Bystricu silu. In : Pravda, roč. 13, č. 211 (13. 09. 2003), s. 1 a 2.

MARIÁNSKY (MOROVÝ) STĚP

Miesto: Námestie SNP

TEXT: „AVE MÁRIA“

Odhalenie: 1719

Povyše fontány, v severnej časti námestia sa týči barokový Mariánsky (Morový) stěp. Bol postavený v roku 1719 po jednom z pustošivých morov.

Pokusy o postavenie sochy Márie Terézie sa v Banskej Bystrici, tak ako aj v iných uhorských mestách, datujú do polovice 16. storočia vo väzbe na program protireformácie a všeobecnej rekatolizácie. Zložitá politicko-spoločenská situácia nedovolila pred rokom 1679 tento zámer realizovať, stalo sa tak až po veľkej morovej epidémii, ktorá v meste oživila myšlienku na postavenie Mariánskeho stěpa. Dielo bolo realizované 5. októbra 1681, ale už v septembri nasledujúceho roku bolo zničené po-

vstalcami Tóčkolyho armády. Na uprázdnenom mieste bol po 37 rokoch postavený Mariánsky stěp v takej podobe, ako ho poznáme dnes.

Stěp s Nepoškvrnenou Pannou Máriou na vrchole stojí na polygonálnom podstavci priamo pred kostolom sv. Františka Xaverského. Koncom 19. storočia bol opravený a horná časť a socha Nepoškvrnenej Panny Márie boli prestavané v klasicistickom štýle. Celý stěp je vysoký vyše 13,2 m. Základ stěpa tvorí dvojité stupňovité schodisko v tvare šesťuholníka, na ktorom je trojboký podstavec. V strednej časti sú oporné piliere v tvare volut, na ktorých je šesťboký nadstavec s malými volutami. Samotný klasicistický stěp pozostáva z pätky, drieku a hlavice, na ktorej je umiestnená 245 cm vysoká socha Panny Márie. Autor pôvodného diela nie je známy. Stěp bol viackrát upravovaný. Najzásadnejším zásahom bolo odstránenie ohrady okolo schodišťa a úprava samotného stěpa roku 1897. V tom istom roku uvažovala mestská rada o jeho presunutí do stredovej osi námestia. Pred oslavami 20. výročia SNP v roku 1964, ktorých sa zúčastnil aj najvyšší predstaviteľ Sovietskeho zväzu Nikita Sergejevič Chruščov, stěp premiestnili do areálu mestského hradu. Po vytvorení pešej zóny v polovici 90. rokov minulého storočia ho vrátili na pôvodné miesto.

PAMÄTNÍK HRDINOM SOVIETSKEJ A RUMUNSKÉJ ARMÁDY

NÁMESTIE SNP

HRDINOM
SOVIETSKEJ ARMÁDY,
PADLÝM
ZA NEZAVISLOSŤ
SOVIETSKEHO SVÄZU
A ZA VZVRÄSLENIE
ČESKOSLOVENSKEJ
REPUBLIKY
VĎAČNÁ BANSKÁ BYSTRICA

VĎAKA
RUMUNSKÉJ ARMÁDE
OSLOBODITEĽKE MESTA
MULTUMIRI
ARMATEI ROMÂNE
ELIBERATOAREA
ORASULUI

ВЕЧНАЯ СЛАВА
ГЕРОЯМ
ПАВШИМ В БОЯХ
ЗА СВОБОДУ
И НЕЗАВИСИМОСТЬ
СОВЕТСКОГО
СОЮЗА
И ЗА ВОЗРОЖДЕНИЕ
ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕПУБЛИКИ
2 ПОДЪЯЗНИКОВ ФРОНТ
26 МАРТА 1945
ВАН, ОРИ ТУНКА

ЗАКЪСЪ ПОХОРОНЕНИИ
БОИНИ
КРАСНОЙ АРМИИ
ПАВШИЕ
СМЕРТЮ ХРАБРЫХ
В БОЯХ ЗА СВОБОДУ
И НЕЗАВИСИМОСТЬ
СОВЕТСКОГО
СОЮЗА
И ЗА ВОЗРОЖДЕНИЕ
ЧЕХОСЛОВАЦКОЙ РЕПУБЛИКИ

Miesto: Námestie SNP

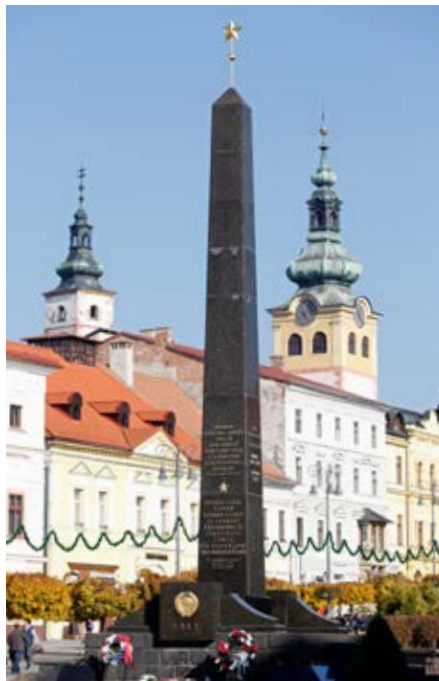
TEXT: „HRDINOM SOVIETSKEJ ARMÁDY, PADLÝM ZA NEZAVISLOSŤ SOVIETSKEHO ZVÄZU A ZA VZVRÄSLENIE ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY VĎAČNÁ BANSKÁ BYSTRICA“

„VĎAKA RUMUNSKÉJ ARMÁDE – OSLOBODITEĽKE MESTA“ MUL-TUMIRI ARMATEI ROMANE – ELIBERATOAREA ORASULUI“

Odhalenie: 24. 6. 1945

Autor: Samuel Mironovič Vajštejn

Pôvodne boli v centre námestia na úrovni Lazovej ulice pochovaní 59 sovietski vojaci, ktorí padli pri oslobodzovaní mesta. Pochovaných vojakov neskôr exhumovali a previezli na cintorín v Banskej Bystrici a vo Zvolene. Prvým pomníkom nad ich hrobmi bol iba malý drevený pylón v tvare ihlana. Postavený bol podľa jednotných modelov-ná-

vrhov sovietskych architektov. Po krátkej dobe ho nahradilo veľkorysé dielo architekta Samuela M. Vajštejna, ktoré však bolo z architektonických dôvodov posunuté do dolnej časti námestia. Podstavec plošiny obelisku s nástupným schodišťom bol vyhotovený z čiernej leštenej a neleštenej švédскеj žuly, samotný pylón, vysoký 15 m, je betónový, obložený panelmi z čierneho anortozitu (staršie pomenovanie labradorické gabro), pochádzajúceho z ukrajinskej žitomirskej oblasti. Stavali ho nielen vojaci, aj obyvatelia mesta. V 90. rokoch bol na podnet rumunských orgánov a po súhlase Ruskej federácie doplnený osobitný nápis na pravej strane obelisku, ktorý dokumentuje účasť rumunských vojsk na oslobodení Banskej Bystrice.

Literatúra: Banská Bystrica v národnooslobodzovacom boji proti fašizmu v rokoch 1938-1945. Banská Bystrica : Okresný výbor KSS, 1984. Mainuš, František: Ve jménu přátelství. Rumunská armáda v bojích za osvobození Československa. Brno : Blok, 1975. 189 s. Hradecký, Roman: Příběh obelisku. Památník Červenej armády na Náměstí Slovenského národního povstání. In Bystrický Permon, roč. XIII, č. 4 (2015), s. 12-13

PAMÄTNÁ TABUĽA NA DIECÉZNOM CENTRE JÁNA PAVLA II.

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulská ulica č. 21

TEXT: „TENTO OBJEKT PO JEHO REKONŠTRUKCII POŽEHNAL APOŠTOLSKÝ NUNCIUS NA SLOVENSKU J. E. MONS. HENRYK JOZEF NOWACKI A BANSKOBYSTRICKÝ DIECÉZNÝ BISKUP J. E. MONS. RUDOLF BALÁŽ DŇA 11. SEPTEMBRA 2004 PRI PRÍLEŽITOSTI 1. VÝROČIA NÁVŠTEVY SV. OTCA JÁNA PAVLA II. V BANSKEJ BYSTRICI“

Odhalenie: 11. 9. 2004

Autor: Jozef Frtús

DIECÉZNE CENTRUM JÁNA PAVLA II.

Diecézne pastoračné centrum Jána Pavla II. je prvým viditeľným znakom vďačnosti za návštevu veľkého pápeža Jána Pavla II. v Banskej Bystrici, ktorá sa uskutočnila dňa 12. septembra 2003. O rok neskôr, pri príležitosti 1. výročia tejto vzácnosti 11. septembra 2004 diecézny banskobystrický biskup Mons. Rudolf Baláž za prítomnosti apoštolského nuncia, arcibiskupa Mons. Henryka Józefa Nowackého, veľkého počtu kňazov, rehoľní-

kov a veriaceho ľudu, požehnal budovu Diecézneho pastoračného centra Jána Pavla II. na Kapitulskej ulici č. 21. Táto budova slúžila do päťdesiatich rokov 20. storočia ako diecézny kňazský seminár, kedy ju štátna vrchnosť cirkvi zhabala a dala zničiť všetko, čo pripomínalo náboženstvo, predovšetkým vzácnu knižnicu, v ktorej bolo niekoľko tisíc kníh v latinčine, gréčtine a hebrejčine. Dnes sa v budove Diecézneho pastoračného centra Jána Pavla II. nachádzajú jednotlivé inštitúcie, zriadené diecéznym biskupom (Pastoračné centrum pre rodinu, Pastoračné centrum pre mládež, Diecézny archív, Kresťanské centrum pre nepočujúcich na slovensku, Diecézny tribunál a ďalšie). Na ľavej strane hlavného vchodu je na múre vytesaný nápis v latinskom jazyku, ktorý informuje o postavení objektu v roku 1603.

POMNÍK PÁPEŽA JÁNA PAVLA II.

18

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulska ulica č. 21

TEXT: „PÁPEŽ JÁN PAVOL II.“

Odhalenie: 11. 9. 2004

Autor: Rajmund Lauro, Peter Sulík, Jozef Frtús

KAROL WOJTYŁA – PÁPEŽ JÁN PAVOL II.

*18. 5. 1920 Wadowice (pri Krakove) † 2. 4. 2005 Vatikán Pápež Ján Pavol II. bol 264. nástupcom apoštola Petra na jeho rímskom stolci, viditeľnou hlavou katolíckej cirkvi a suverénom Vatikánskeho štátu. Pred nástupom na pápežský trón ho ľudia poznali pod menom Karol Wojtyła. Po absolvovaní gymnázia v rodisku sa rozhodol pre štúdium na Filozofickej fakulte Jagelonskej univerzity v Krakove. Mal veľký záujem o literatúru a divadlo a chcel sa mu venovať. Plány mu však prekazila vojna a okupácia Poľska. Keď mu znemožnili štúdium na univerzite, bol nádenníkom v kameňolome, potom kuričom v továrni. Súčasne sa venoval divadlu ako herec, režisér i autor.

Ešte počas okupácie začal tajne študovať teológiu. 1. novembra 1946 ho krakovský arcibiskup kardinál Adam Sapieha vysvätil za kňaza. Po vysviacke pokračoval v štúdiu filozofie a teológie v Ríme. Po návrate do Poľska sa aktívne venoval pastoračii a súčasne aj vedeckej práci. Prednášal aj na Katolíckej univerzite v Lubline. Široko rozvinul pastoračnú činnosť medzi študentmi a mladými ľuďmi. Zaujímal sa o problémy svojich súčasníkov, o vedu, kultúru, umenie a spoločenský život. Mal veľmi rád šport, ba športoval pokiaľ mu to zdravie dovoľovalo. Písal básne, divadelné hry, články, knihy. Jeho mnohotvárná činnosť dostala nové podoby, keď ho pápež Pius XII. v lete roku 1958 vymenoval za pomocného krakovského biskupa. Po smrti arcibiskupa Eugeniusza Baziaka v roku 1962 sa dostal ako kapitulný vikár na čelo Krakovskej arcidiecézy. Viedol ju vyše 16 rokov - od roku 1964 ako jej arcibiskup a od júna 1967 ako kardinál. Aktívne sa zúčastnil na Druhom vatikánskom koncile (1962/1965) a spolupracoval s pápežom Jánom XXIII. a Pavlom VI. na rozvíjaní všetkého čo mohlo pomôcť cirkvi. Vela cestoval po Európe a iných svetadieloch a zbieral skúsenosti, ktoré mu stále pomáhali v jeho pastoračnom účinkovaní. Po náhlejšej a nečakanej smrti pápeža Jána Pavla I. (ktorý bol v pápežskej službe iba 33 dní) konkláve kardinálov 16. októbra 1978 zvolilo Karola Wojtylu za pápeža. Po štyri a pol storočí sa stal prvým pápežom netalianskeho pôvodu. Jeho pôsobiskom prestal byť Krakow a stala sa ním svetová cirkev a celý svet.

Literatúra: Gavenda, Marián: Pápež ako muž bolesti pobáda menej hovoriť a viac konať. In *Katolícke noviny*, roč. 119, č. 39 (2004), s. 22. Gelmi, Josef: Papežové: Od svätého Petra po Jána Pavla II. Praha: Mladá fronta, 1994. 326 s. Kelly, J.N.D.: Pápeži dvoch tisícročí: od sv. Petra po Jána Pavla II. J.N.D. Bratislava: ROAL, 1994. Latasiewicz, Marek: Ján Pavol II.: nespútaný protokolom. Sobrance: Občianske združenie Romani vodži, [2008]. 112 s. Pápež Ján Pavol II. Martin: Osveta, 1990. 128 s.

PAMÄTNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulská ulica č. 23

TEXT: „PAMÄTNÍK BOL SPRÍSTUPNENÝ VEREJNOSTI 29. AUGUSTA 1969 PRI PRÍLEŽITOSTI 25. VÝROČIA SNP, UZNESENÍM VLÁDY SLOVENSKEJ SOCIALISTICKEJ REPUBLIKY Č. 255 BOL DŇA 15. SEPTEMBRA 1982 VYHLÁSENÝ ZA NÁRODNÚ KULTÚRNU PAMIATKU“

Odhalenie: 29. 8. 1969

Autor: Dušan Kuzma

PAMÄTNÍK SNP – MÚZEUM SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

Súčasťou Pamätníka SNP je Múzeum SNP. Nachádza sa v juhovýchodnej časti historického centra Banskej Bystrice. Budova pozostáva z dvoch častí, ktoré sú spojené skleneným mostom. V sieni pod mostom horí večný oheň - pri hrobe neznámeho vojaka. Múzeum Slovenského národného povstania je špecializované múzeum s archívom osobitného významu zachytávajúce vývoj slovenskej spoločnosti v rokoch 1938–1945 s akcentom na dokumentáciu protifašistického národno-oslobodzovacieho boja a SNP. Je tu stála expozícia, ktorej súčasťou sú fotografie a dokumenty približujúce vznik a priebeh SNP. Múzeum má celoslovenskú pôsobnosť s medzinárodným dosahom, v rámci ktorej vykonáva odbornú-metodickú, koordinačnú a poradenskú funkciu. Pamätník SNP obklopuje rozsiahly parkovo upravený areál, v ktorom je vybudovaný skanzen ťažkej bojovej techniky používané v Slovenskom národnom povstaní. Pri vstupe do areálu sa nachádza najzaujímavejší autentický exponát, lietadlo Li 2, ktoré sa v čase SNP používalo na prepravu osôb a materiálu na povstalecké letisko Tri Duby.

PAMÄTNÍK SNP SÚSOŠIE „OBETE VARUJÚ“

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulská ulica č. 23

Odhalenie: 29. 8. 1969

Autor: Jozef Jankovič

Súsošie „Obete varujú“ je umiestnené v pietnej sieni nádvoria Pamätníka SNP. Bronzové súsošie, ktoré je jedným z najvýznamnejších autorových plastík, stvárňuje ľudské utrpenie a vojnové obete. Spolu s modernou architektúrou pamätníka pôsobí monumentálne a veľmi expresívne. Toto dielo malo pohnutý osud. V roku 1972 ho počas normalizácie demontovali a previezli do areálu vypálenej obce Kalište. Na svoje miesto sa vrátilo až v roku 2004. Príbeh súsošia je akoby odrazom procesu vyrovnávania sa slovenskej spoločnosti so svojou vlastnou minulosťou.

Literatúra: (klm): Obete varujú opäť v Múzeu SNP. In Smer magazín. Roč. 13, č. 35 (2004), s. 4. Millerová, Dagmar: Jankovičove „Obete varujú“ opäť súčasť pamätníka. In Literárny (dvoj)tyždenník, roč. 17, č. 28-29 (2004), s. 2. Snopko, Ladislav: Obete varujú: paralelné príbehy / Ladislav Snopko & col. [Bratislava]: Orman, 2004. 91 s. Snopko, Ladislav: Príbeh povstania, príbeh sochy, príbeh spoločnosti: návratom súsošia Obete varujú do Banskej Bystrice sa... Ladislav Snopko. In Sme, roč. 12, č. 196 (24. 08. 2004), s. 27. Umenie vo verejnom priestore Banskej Bystrice. Informačné centrum Banská Bystrica, 2012.

PAMÄTNÁ TABUĽA OBETIAM HOLOCAUSTU NA SLOVENSKU

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulska ulica č. 23

TEXT: „OBETIAM HOLOCAUSTU NA SLOVENSKU 1939 – 1945“

Odhalenie: 29. 8. 1994

HOLOCAUST – masová vražda 6 miliónov európskych Židov v nacistických vyhladzovacích táboroch. Nacisti sa rozhodli vyvraždiť z rasovej nenávisťi všetkých európskych Židov bez výnimky, vrátane najmenších detí. Nikto z postihnutých nesmel prežiť. Vojnová Slovenská republika zaviedla prísne rasové zákony týkajúce sa Židov (židovský kódex) 9. septembra 1941. Zákon sa vzťahoval na Židov nie na základe ich náboženskej príslušnosti ale na základe rasového (národnostného) pôvodu. Týkal sa tiež zmiešaných manželstiev a polovičných Židov, čím bol ešte prísnejší ako

nacistické Norimberské zákony. Od Židov, ktorých pozbavil majetku a občianskych práv sa vyžadovalo aby nosili žltú 6-cípu hviezdu. Všetci vo veku od 16-60 rokov boli povinní nútené pracovať. Na území Slovenska boli zriadené 3 pracovné tábory - Sered, Oremov Laz a Nováky. Súčasťou likvidácie Židov bola konfiškácia ich majetku, tzv. arizácia. V priebehu roka boli všetci Židia sústredení v getách a zberných táboroch, ktoré boli vybudované napr. vo Vyhniach, Žiline, Nitre, Lábce, Zohore a inde. Vo februári 1942 sa Vojtech Tuka a Hans Ludin dohodli na konečných krokoch smerujúcich k prvým deportáciám Židov zo slovenského územia. Deportácie sa začali už 25. marca 1942 transportmi práceschopných mužov a žien do táborov Osvienčim a Majdanek. Vojnový štát navyše platil za každého vystahovaného Nemca 500 mariek. Až neskôr 23. mája odobril slovenský snem deportácie Židov z územia Slovenska zákonom č. 68/1942. Len do koncentračného tábora Auschwitz bolo z územia dnešného (nie vtedajšieho) Slovenska deportovaných 65 692 osôb. Podľa údajov repatričných úradov sa z nich vrátilo v roku 1945 celkovo 348 osôb. Auschwitz však nebol jediným vykynožovacím táborom kam boli Židia transportovaní. Celkovo bolo z územia vtedajšieho Slovenska deportovaných 68 000 až 71 000 Židov. Spolu s osobami deportovanými z území obsadených Maďarskom ich počet môže dosahovať až 100 000 ľudí, teda asi 75 % ich predvojnového počtu.

Literatúra: Bauman, Zygmunt: *Modernosť a holokaust*. Bratislava : Kalligram, 2002. 334 s. Emmert, František: *Holokaust*. Praha : Vydavatelstvo Computer Press, 2006. 64 s. *Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a v súčasnosti*. Bratislava : Ševt, 2008. *Holokaust na Slovensku. Obdobie autonómie 6. 10. 1938-14. 3. 1939. Dokumenty*. Bratislava : Nadácia Milana Šimečku, 2001. Salner, Peter: *Prežili holokaust*. Bratislava : Veda, 1997. 189 s.

PAMÄTNÁ TABUĽA OBETIAM RÓMSKEHO HOLOCAUSTU

KAPITULSKÁ ULICA

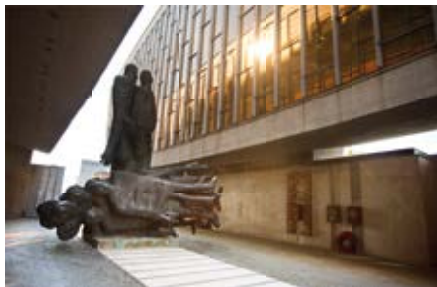
Miesto: Kapitulská ulica č. 23

TEXT: „OBETIAM RÓMSKEHO HOLOCAUSTU NA SLOVENSKU 1939 – 1945 MA BISTEREN!“

Odhalenie: 2. 8. 2005

OBETE RÓMSKEHO HOLOCAUSTU

Najsmutnejšou kapitolou novodobých rómskych dejín je obdobie druhej svetovej vojny. Tzv. Norimberské rasové zákony o ríšskom občianstve a ochrane nemeckej krvi vydané v roku 1935 a na ne nadväzujúce vyhlášky klasifikovali Cigánov - podobne ako Židov, černochoch, telesne a mentálne postihnutých... ako „element zabraňujúci čistote rasy“, čo v nacistickom

Nemecku viedlo ku hromadnému vyvražďovaniu týchto skupín obyvateľstva. Na území nacistickej Tretej ríše boli zriadené pracovné a zberné tábory kam boli internovaní Rómovia. Odtiaľto potom odchádzali transporty do vyhladzovacích koncentračných táborov, najmä do Osvienčimu. Odhaduje sa, že počas druhej svetovej vojny zahynulo 300 000 európskych Rómov. V koncentračnom tábore Osvienčim II. – Brzezinka (Auschwitz II. – Birkenau) bol nariadením v roku 1942 zriadený špeciálny „cigánsky rodinný tábor“. Tam boli privezení Rómovia z Čiech a Moravy, Holandska, Belgicka, severného Francúzska, Poľska a štátov vtedajšieho Sovietskeho zväzu. Táborovým lekárom bol Dr. Josef Mengele (prezývaný „anjel smrti“), ktorý vykonával na Rómoch svoje neľudské „vedecké pokusy“. Táborom prešlo viac ako 22 000 európskych Rómov, vyše 19 000 z nich tu našlo svoju smrť. Dňa 2. augusta 1944, potom, čo boli izolovaní mladí rómski väzni, bolo počas jednej noci odvezených do plynových komôr 2 897 obyvateľov cigánskeho tábora. 2. august si európski Rómovia pripomínajú ako Pamätný deň rómskeho holocaustu.

PAMÄTNÁ TABUĽA OBETIAM HOLOCAUSTU

23

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulská ulica č. 23

TEXT: „V ROKOCH HOLOCAUSTU (1941-1943) ICH ZBAVILI ZÁKLADNÝCH OBČIANSKÝCH PRÁV A ĽUDSKEJ DÔSTOJNOSTI SYMBOLOM ICH BYTIA SA STAL KROMPÁČ A LOPATA VÄČŠINA Z NICH NASADILA A MNOHÍ AJ OBETOVALI SVOJE ŽIVOTY V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVTANÍ IM 1350 ZARADENCOM DO VI. ROBOTNÉHO PRÁPORA ŽIDOM JE VENOVANÁ TÁTO PAMÄTNÁ TABUĽA OSADENÉ V AUGUSTE 2004 S PRÍSPENÍM NADÁCIE EZRA“

Odhalenie: 2004

Autor: Miroslav Cipár

homosexuáli, Svedkovia Jehovovi, ľudia s telesným či duševným postihnutím a politickí odporcovia nacistizmu z radov komunistov, anarchistov a demokratov. Celkový počet obetí holocaustu sa odhaduje na 12 až 16 miliónov, z toho zhruba 6 miliónov Židov. Jedným z opatrení obmedzujúcich osobnú slobodu Rómov bolo aj zakladanie táborov perzekučného charakteru - tzv. pracovných útvarov. V pracovných útvaroch boli internovaní iba práce schopní muži, ktorí boli zneužívaní na najťažšie manuálne práce pri stavbách priehrad, ciest a železničných tratí. Útvary vznikali na celom území vtedajšieho štátu.

OBETE HOLOCAUSTU

Najpočetnejšími obeťami holocaustu boli Židia prostredníctvom „konečného riešenia židovskej otázky“ (nem. Endlösung der Judenfrage). Holocaustom boli postihnutí taktiež príslušníci niektorých slovanských národov a Rómovia. Terčom likvidácie sa stali taktiež

POMNÍK CHAVIVY REIKOVEJ

KAPITULSKÁ ULICA

Miesto: Kapitulská ulica č. 23, Záhrada Chavivy Reikovej

TEXT: „CHAVIVA REIKOVÁ *21. 7. 1914 NADABULA - + 20. 11. 1944 KREMNIČKA“

Odhalenie: 8. 9. 2014

Autor: Péter Gáspár

CHAVIVA REIKOVÁ – SLOVENSKÁ PROTIFAŠISTICKÁ BOJOVNÍČKA, DÔSTOJNÍČKA ŽIDOVSKÉHO PÔVODU, HRDINKA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA

* 22. 6. 1914 Nadabula (dnes súčasť Rožňavy)
- + 20. 11. 1944 Banská Bystrica - Kremnička

Narodila sa ako Marta Reiková v chudobnej židovskej rodine, v roku 1919 sa s rodičmi presťahovala do Banskej Bystrice –Radvane, kde chodila do obecnej školy. V roku 1929 začala študovať na strednej odbornej škole, ale z finančných dôvodov ju neukončila. Pracovala ako predavačka v železiarstve a bola aktívna v sionistickom hnutí. Roku 1938 sa presťahovala do Bratislavy, kde pracovala ako sekretárka dr. Oskara Neumanna, jedného z predstaviteľov sionistického hnutia na Slovensku, vyučovala v prípravnom kurze pre vysťahovalcov do Palestíny, bola vedúcou sekretariátu Židovského národného fondu.

V decembri 1939 sa s manželom odsťahovala do Palestíny, v roku 1941 vstúpila do Hagany a o rok neskôr do úderných oddielov Palmach. Prihlásila sa na výzvu SOE, ktorá prostredníctvom Židovskej agentúry hľadala židovských dobrovoľníkov pre špeciálne vojenské operácie. Vstúpila do pomocného ženského zboru RAF (WAAF) pod menom Ada Robinson. Vojenský a spravodajský výcvik absolvovala roku 1942 v hodnosti seržanta. V lete 1944 bola zaradená do výsadku Amsterdam. Stala sa príslušníčkou anglo-americkej vojenskej misie pre veliteľstvo 1. čs. armády na Slovensku. V polovici septembra 1944 bola vysadená do priestoru SNP, kde sa angažovala v získavaní spravodajských informácií o židovskom obyvateľstve, pomáhala židovským utečencom na povstaleckom území, organizovala odvoz židovských detí do Palestíny. Po potlačení Povstania sa stiahla s partizánskym oddielom do Pohronskeho Bukovca. Po prezradení úkrytu 1. novembra 1944 bola zajatá a odvezená do banskobystrickej väznice. 20. novembra toho istého roku bola formálne prepustená, ale hneď nato spolu s ďalšími väzňami prevezená do blízkosti obce Kremnička a následne popravená v masovom hrobe.

Po oslobodení bola exhumovaná a prevezená do Prahy, kde ju pochovali na Olšanských cintorínoch. Na žiadosť izraelského štátu roku 1952 boli jej ostatky prevezené do Izraela, kde ju ako národnú hrdinku pochovali na Herzlovom cintoríne.

Roku 1990 jej mesto Banská Bystrica za jej hrdinstvo v protifašistickom boji udelilo čestné občianstvo In memoriam.

POMNÍK

JOZEFA DEKRETA MATEJOVIE

Miesto: parčík pod budovou Lesov SR

TEXT: „JOZEF DEKRET MATEJOVIE 1774-1841“

Odhalenie: 1954, 2002, 2006

Autor: F. Šidlo

Odhalený pri príležitosti 180. výročia narodenia Jozefa Dekreta Matejovie, obnovený v roku 2002. Predtým sa nachádzal vo vestibule budovy lesného riaditeľstva. Vďaka lesníkom boli v parčíku roku 2006 osadené dva žulové pylóny so slovenským a anglickým textom, ktoré charakterizujú túto lesnícku osobnosť a tretí pylón s novým pomenovaním tohto parku menom Jozefa Dekreta Matejovie.

„JOZEF DEKRET MATEJOVIE KOMORSKÝ LESMAJSTER (1814-1837), POKROKOVÝMI METÓDAMI PRISPEL K ZÁCHRANE BANÍCTVOM A HUTNÍCTVOM ZDEVASTOVANÝCH LESOV A POLOŽIL ZÁKLAD PRE USPORIADANÉ LESNÉ HOSPODÁRENIE V CELEJ KRAJINE“

JOZEF DEKRET MATEJOVIE – ZAKLADATEĽ MODERNÉHO SLOVENSKEHO LESNÍCTVA

*12. 7. 1774 Dobroč - † 18. 1. 1841 Banská Bystrica

Patril medzi najuznávanejších lesníckych odborníkov na prelome 18. a 19. storočia. Významne prispel k zveladeniu baníctvom a hutníctvom zdevastovaných lesov na Hornom Pohroní. Tieto činnosti svojím významom presiahli obvod jeho pôsobnosti a stali sa základom pre usporiadané obhospodarovanie lesov v celej krajine. Pôbil v Brezne vo funkcii lesného pojazdného (1808 – 1814) a najmä v Banskej Bystrici vo funkcii komorského lesmajstra (1814 – 1837). Zomrel v Banskej Bystrici, kde je aj pochovaný na rímskokatolíckom cintoríne.

PAMÄTNÁ TABUĽA ZJEDNOCOVACIEMU ZJAZDU KOMUNISTOV

NÁRODNÁ ULICA

Miesto: Národná ulica č. 11

TEXT: „ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA 17. 9. 1944 V TEJTO BUDOVE USKUTOČNIL SA ZJEDNOCOVACÍ ZJAZD KOMUNISTOV A SOCIÁLNYCH DEMOKRATOV. NA ZJAZDE DELEGÁTI ROZHODLI, ŽE SPOLOČNÁ STRANA PONESIE NÁZOV KOMUNISTICKÁ STRANA SLOVENSKA“

ZJEDNOCOVACÍ ZJAZD KOMUNISTOV

Vnútri povstaleckého územia, najmä v jeho centre v Banskej Bystrici, prebiehal dynamický politický vývoj a relatívne čulý spoločenský život. Najvyšším povstaleckým orgánom sa stala 1. septembra 1944 Slovenská národná rada, ktorá vznikla pribratím Vavra Šrobára a jeho prívržencov, ako aj predstaviteľov ďalších celoslovenských a regionálnych odbojových skupín k pôvodnej SNR. Stala sa najvyšším zákonodarným i vládny orgánom povstania, pričom si k plneniu vládnych funkcií vytvorila ako svoj orgán

Zbor povereníkov. Na povstaleckom území sa ako prvá politická strana etablovala Komunistická strana Slovenska (KSS). Dominancia a aktivita komunistov v ľavicovom spektre odboja sa prejavila v zlúčení sa sociálnych demokratov s komunistami na platforme KSS. Zjednocovací zjazd, ktorý sa konal 17. septembra 1944, prijal na záver rezolúciu s politickým programom KSS, ktorému dominovali otázky socializácie a rovnoprávného postavenia Slovákov v obnovenom Československu.

PAMÄTNÁ TABUĽA PRESEDNÍCTVU MATICE SLOVENSKEJ

27

NÁRODNÁ ULICA

Miesto: Národná ulica č. 11 (v interiéri)

TEXT: „NA VEČNÚ PAMIATKU PRVÉMU PRESEDNÍCTVU MATICE SLOVENSKEJ V ROKU 1863-1864 A OSTATNÝM JEJ 104 ČLENOM BYSTRICANOM VENUJÚ VĎAČNÍ RODÁCI. V PRESEDNÍCTVE BOLI: ŠTEFAN MOYSES, BISKUP, PRESEDOM, KAROL KUZMÁNY, SUPERINTENDENT, PODPRESEDOM, MICHAL CHRÁSTEK, PROF. TEOLÓGIE, TAJOMNÍKOM, TOMÁŠ ČERVEN, KANONIK, POKLADNÍKOM. VENOVANÉ V ROKU 1941.“

Odhalenie: 1941

MATICA SLOVENSKÁ

Matica slovenská vznikla v roku 1863, na tisícročné výročie príchodu Cyrila a Metoda na Veľkú Moravu. Vznikla v Martine pod predsedníctvom Štefana Moyseša ako výsledok slovenských národných úsilí vyjadrených v Memorande slovenského národa z roku 1861. Je symbolom existencie slovenského národa. V roku 1875 bola násilne zatvorená. Prvým predsedom bol Štefan Moyses a podpredsedom Karol

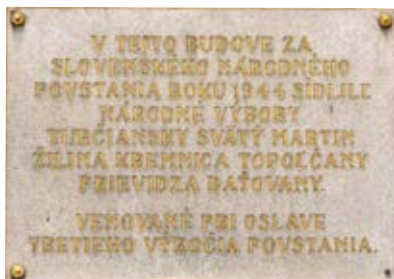

Kuzmány. Matica slovenská patrila do radu slovenských kultúrnych spolkov v Rakúsko-Uhorsku v 19. storočí. Jej úlohou bola obrana utláčaných národov. Matica slovenská je celonárodná inštitúcia, bez ohľadu na náboženskú, politickú, či generačnú príslušnosť svojich členov.

PAMÄTNÁ TABUĽA NÁRODNÝM VÝBOROM

28

NÁRODNÁ ULICA

Miesto: Národná ulica č. 12

TEXT: „V TETTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA ROKU 1944 SÍDLILI NÁRODNÉ VÝBORY TURČIANSKY SVÄTÝ MARTIN ŽILINA KREMNICA TOPOĽČANY PRIEVIDZA BAŤOVANY. VENOVANÉ PRI OSLAVE TRETIEHO VÝROČIA POVSTANIA“

Odhalenie: 1947

NÁRODNÉ VÝBORY

Úspešne vybudovaná ilegálna sieť sociálnej demokracie sa veľmi aktívne zapojila aj do príprav ozbrojeného Povstania. Hrala významnú úlohu pri zakladaní revolučných národných výborov, ktoré na našom území organizovali protifašistický odboj. Najmä na strednom Slovensku i v samotnej Banskej Bystrici

sa striktné dodržiavalo paritné zastúpenie všetkých troch odbojových zložiek – komunistov, sociálnych demokratov a občianskeho bloku. V budove počas SNP boli ubytovaní členovia revolučných národných výborov z území obsadených okupantmi (Turčiansky Svätý Martin, Žilina, Kremnica, Topoľčany, Prievidza, Baťovany); bola tu tiež evakuačná kancelária a jedáleň pre evakuantov.

POMNÍK LADISLAVA NOVOMESKÉHO

Miesto: parčík pod Národným domom

TEXT: „LADCO NOVOMESKÝ“

Odhalenie: 10. 9. 2004

Autor: Fraňo Štefunko

LADISLAV NOVOMESKÝ – SLOVENSKÝ BÁSNIK, PUBLICISTA A POLITIK

*27. 12. 1904 Budapešť † 4. 9. 1976 Bratislava

Najvýznamnejšia postava slovenskej ľavicovej kultúry, činný v najrôznejších jej orgánoch, básnik vždy oddaný ideám humanizmu. Na začiatku 20. rokov pôsobil ako učiteľ v Bratislave. V roku 1929 sa presťahoval do Prahy a písal do ľavicových novín českých i slovenských. Po roku 1938 sa vrátil do Bratislavy, kde v roku 1943 založil s K. Šmídkom, G. Husákom 5. ilegálny výbor KSS a neskôr sa stal jedným z organizátorov SNP. V októbri 1944 odletel na rokovania do Londýna, neskôr do Moskvy. Začiatkom roka 1945 sa vrátil na oslobodené územie Slovenska. V roku 1945-50 bol podpredsedom Slovenskej národnej rady a poverenikom

pre školstvo a osvetu. V roku 1950 bol obvinený z buržoázneho nacionalizmu, o rok neskôr uväznený a v roku 1954 spolu s Gustávom Husákom odsúdený na 10 rokov. V roku 1956-62 pracoval v Pamätníku národného písomníctva v Prahe. V roku 1963 bol rehabilitovaný, vrátil sa do Bratislavy, kde pracoval v Ústave slovenskej literatúry SAV. Od augusta 1968 vykonával funkciu predsedu Matice slovenskej, od 1974 je čestný predseda. V literatúre vyšiel z tradície symbolizmu, podnety nachádzal aj v proletárskej poézii i v poetizme. Povojnová časť jeho poézie má refl exívny, sčasti autobiografický charakter. Prehľad tvorby: Nedela (1927), Romboid (1932), Otvorené okná (1935), Svätý za dedinou (1939), Pašovanou ceruzkou (1948), Vila Tereza (1963), Do mesta 30 min. (1963), Stamodtiaľ a iné (1964), Nezbadaný svet (1964), Dom, kde žijem (1967).

PAMÄTNÁ TABUĽA

VILIAMU FIGUŠOVI BYSTRÉMU

30

DOLNÁ ULICA

Miesto: Dolná ulica č. 6

TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL 28.II.1875 VILIAM FIGUŠ BYSTRÝ AUTOR PRVEJ SLOVENSKEJ OPERY DETVAN“

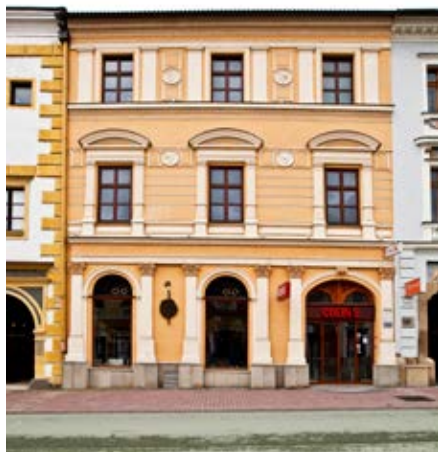
Odhalenie: 11. 5. 1990

Autor: Mikuláš Palko

VILIAM FIGUŠ BYSTRÝ – HUDOBNÝ SKLADATEĽ

* 28. 2. 1875 Banská Bystrica † 11. 5. 1937 Banská Bystrica

Narodil sa v Banskej Bystrici. Jeho otec Samuel Figuš bol remeselník – remenár. Študoval na gymnáziu v rodisku a na učiteľskom ústave v Banskej Štiavnici. Roku 1914 absolvoval skúšku na Hudoobnej akadémii v Budapešti. Zastával učiteľské

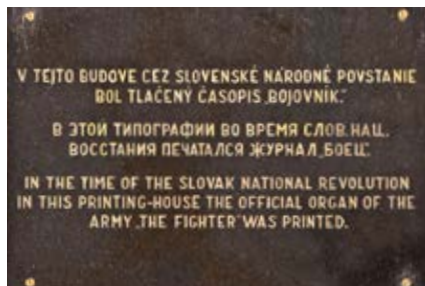

posty v Políši, Ostrej Lúke, Zvolenskej Slatine, v rokoch 1903 – 1906 pôsobil ako učiteľ v Padíne (Vojvodina). Po odchode z Padiny bol učiteľom v rodnej Banskej Bystrici a od roku 1921 profesorom hudby na bystrickom učiteľskom ústave a na hudobnej škole vo Zvolene. Hudobné aktivity Viliama Figuša Bystrého mali rozličné podoby a široký záber: venoval sa salónnej tvorbe, zbieraniu a úprave ľudových piesní pre sóla a zbor so sprievodom klavíra. Počas bystrického pôsobenia oživil hudobnú aktivitu v meste, založil spevácky zbor evanjelického spolku a hudobný krúžok. V rokoch 1922-1924 pracoval na opere DETVAN.

PAMÄTNÁ TABUĽA ČASOPISU BOJOVNÍK

31

DOLNÁ ULICA

Miesto: Dolná ulica č. 37

**TEXT: „V TEJTO BUDOVE CEZ SLOVENSKE NÁRODNÉ POVSTANIE
BOL TLAČENÝ ČASOPIS BOJOVNÍK.“**

Text aj v ruskom a anglickom jazyku.

Odhalenie: 1947

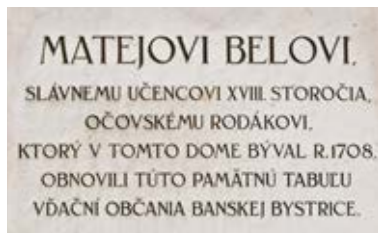

V období SNP vychádzalo na slobodnom území 24 tlačových orgánov – a to 12 denníkov, 4 týždenníky a 8 pravidelne vychádzajúcich periodík. Povstalecké noviny a časopisy, ako aj letáky vychádzajúce na území Slovenska po ústupe SNP do hôr zohrali významnú úlohu. Nielenže získavali obyvateľstvo, ale aj organizovali jeho podporu pre postupujúcu Sovietsku armádu. Časopis Bojovník ako tlačový orgán Veliteľstva 1. československej armády na Slovensku vychádzal v septembri – októbri 1944, k jeho spoluzakladateľom patrili MUDr. Ludvík Nábělek. Na jeho vydávanie následne nadviazal časopis - dvojtýždenník s rovnakým menom, ktorého vydavateľom je Slovenský zväz protifašistických bojovníkov.

PAMÄTNÁ TABUĽA MATEJOVI BELOVI

32

DOLNÁ ULICA

Miesto: Dolná ulica č. 47

TEXT: „MATEJOVI BELOVI, SLÁVNEMU UČENCovi XVIII. STOROČIA, OČOVSKÉMU RODÁKovi, KTORÝ V TOMTO DOME BÝVAL R. 1708. OBNOVILI TÚTO PAMÄTNÚ TABUĽU VĎAČNÍ OBČANIA BANSKEJ BYSTRICE.“

MATEJ BEL – POLYHISTOR, VLASTIVEDNÝ PRACOVNÍK, STREDOŠKOLSKÝ UČITEĽ

*22. 3. 1684 Očová – † 29. 8. 1749 Bratislava

V roku 1707 ukončil štúdium filozofie a teológie obhajobou dizertačnej práce *Forma sanorum verborum* (Obraz zdravých slov). Do roku 1714 bol rektorom evanjelického gymnázia v Banskej Bystrici. Roku 1714 odišiel za rektora evanjelického gymnázia do Bratislavy a tam žil až do smrti. Vo funkcii rektora pôsobil do roku 1719, potom sa stal tretím a roku 1744 prvým farárom nemeckej evanjelickej cirkvi v Bratislave. Už počas štúdia v Halle napísal nemecké a latinské modlitebné knihy a ďalšie preložil do češtiny a maďarčiny. Neskôr sa preslávil ako vynikajúci pedagóg. Dlhé roky sa venoval vlastivednému a historicko-geografickému

mu výskumu, ktorý vyústil do práce *Hungariae antiquae et novae prodromus* (Posol starého a nového Uhorska). Výsledkom rozsiahleho výskumu bolo dielo *Notitia Hungariae novae historico-geographica* (Historicko-geografické vedomosti o novom Uhorsku). Najlepším dôkazom jeho všestrannej vedeckej činnosti je to, že mu ako evanjelickému vzdelancovi venoval zlatú medailu pápež Klement XII. Jeho práce presiahli hranice habsburskej monarchie a mali veľký ohlas v Nemecku i v Anglicku.

PAMÄTNÁ TABUĽA

ARNOLDovi IPOLYIMU STUMMERovi

33

DOLNÁ ULICA

Miesto: Dolná ulica č. 51

TEXT: „QUAS AEDES INSTITUTI PUELLARUM IN OULTU ET ARTIBUS EDUCANDARUM NEONON ADNEX REFUGII AC HORTI PARVULORUM E SOLO EXCITAVIT ARNOLDUS IPOLYI-STUMMER EPPUS 1873“

Preklad latinského textu na tabuli: „Túto budovu dievčenskej školy na zušľachťovanie vychovávateľského umenia, ako aj pripojený útulok so záhradou pre najmenších z vlastnej vôle založil biskup Arnold Ipolyi – Stummer roku 1873.“

ARNOLD IPOLYI STUMMER – BISKUP, PROFESOR HISTÓRIE

* 18. 10. 1823 Kosihy nad Ipľom – † 2. 12. 1886 Oradea

Študoval na gymnáziu v Krupine a v Banskej Štiavnici, filozofiu v Trnave, teológiu vo Viedni, Ostrihome a v Bratislave, 1847 vysvätený za kňaza. Pôsobil na viacerých miestach ako vychovávateľ, kaplán, farár, kanonik, profesor histórie na Pešťlanskej teologickej fakulte. 23. 7. 1871 bol menovaný za banskobystrického biskupa. Bol veľký učenec, historik a znalec cirkevného umenia. Zaoberal sa ľudovou slovesnosťou a hmotnou kultúrou, neskôr uhorskými výtvarnými dejina-

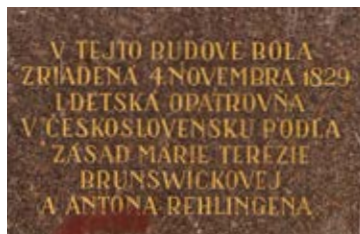
mi a archeológiou, priekopník ochrany umeleckých pamiatok. Dal opraviť mnohé historické kostoly na území banskobystrickej diecézy, napr. kostol sv. Kataríny v Kremnici, kostol Nanebovzatia Panny Márie v Banskej Bystrici a v ňom najmä gotický oltár svätej Barbory. Ako biskup bol veľkým dobrodincom cirkevného školstva, chudobných študentov a tiež mecénom umenia. Dbal o dôstojnosť a krásu liturgie a čistotu umeleckých slohov. Autor asi 50 publikácií, v ktorých spracoval uhorské stredoveké stavitelstvo, sochárstvo, zlatníctvo, emailérstvo atď., písal o dejinách Bratislavy, Trnavy, Banskej Bystrici, Spiša a pod. Z diecézneho hľadiska jeho najzásľušnejším činom bolo vydanie vynikajúceho historického diela „Schematizmus historicus diocesis Neosoliensis“. Schematizmus zostavil k 100. výročiu biskupstva v roku 1876 slovenský historik, kňaz a rodolub František Sásik. V tom istom roku biskup Ipolyi-Stummer zorganizoval oslavy výročia biskupstva, spojené s duchovnou obnovou vo farnostiach. V roku 1886 sa stal biskupom vo Veľkom Varadíne, kde čoskoro zomrel. Na jeho žiadosť je v Kaplnke sv. Barbory v Banskej Bystrici pochované jeho srdce...

PAMÄTNÁ TABUĽA

1. DETSKEJ OPATROVNI

34

HORNÁ STRIEBORNÁ ULICA

Miesto: Horná Strieborná č. 15

TEXT: „V TEJTO BUDOVE BOLA ZRIADENÁ 4. NOVEMBRA 1829 I. DETSKÁ OPATROVŇA V ČESKOSLOVENSKU PODĽA ZÁSAD MÁRIE TERÉZIE BRUNSWICKOVEJ A ANTONA REHLINGENA“

I. DETSKÁ OPATROVŇA

Prvá detská opatrovňa vznikla 4. novembra 1829 na podnet grófký Márie Terézie Brunswickovej (1775–1861), sociálnej pracovníčky a priekopníčky predškolskej výchovy vo vtedajšom Rakúsko-Uhorsku a pedagóga Antona Rehlingera (1807–1834). Mária Terézia Brunswicková rozpracovala obsah výchovy a vyučovania, s dôrazom na náboženskú a mravnú výchovu. Vychádzala pritom zo skúseností anglického priekopníka predškolskej výchovy Wilderspina. Prioritnou úlohou opatrovne, ktorú navštevovalo 80 až 150 detí, bolo prípravné vyučovanie

pre elementárnu školu. Deti mali zvládnuť základy kreslenia, písania, čítania, vzdelávali sa v základných pracovných úkonoch a venovali sa aj výučbe dvoch jazykov. Súčasťou výchovného pôsobenia boli aj detské hry, spev a tanec. Na prevádzku opatrovne okrem Ženského spolku a banskobystrického magistrátu prispievali aj rodičia detí, a to podľa majetkových pomerov, pričom chudobným rodičom sa školné odpustilo.

PAMÄTNÁ TABUĽA

KRISTIÁNOVI ANDREJOVI ZIPSEROVI

35

HORNÁ STRIEBORNÁ ULICA

Miesto: Horná Strieborná č. 21 (v interiéri)

TEXT: „DIESES HAUS BEEHITEN MIT ALLERHOCHSTIHREN BESUCHEN SE. KAIS KONIG HOHEN DER ERZHERRZOG FRANZ CARL AM 6 OCT. 1821 UND SE. K. K. HOHEIT DER ERZHERRZOG JOSEPH PALATIN V... DURCHLAUCHTIG STEN GEMAHLIN DER FRAU ERZHERRZOGIN MARIA DOROTHEA GER PRINZESSIN V. WURTEMBERG AM 22. AUGUSTI 1822.

Text čiastočne nečitateľný. Preklad: Tento dom poctilo dňa 6. októbra 1821 svojou návštevou jeho najvyššie cisárstvo, Jeho Výsosť arcivojvoda František Karol a v auguste 1822 Jeho výsosť arciknieža Jozef, palatín Uhorska, so svojou milostivou manželkou Mariou Dorotheou, rodenou würtemburskou princeznou“

KRISTIÁN ANDREJ ZIPSER – MINERALÓG, UČITEĽ

* 25. 11. 1783 Győr, Maďarsko - † 20. 2. 1864 Banská Bystrica

Základné školy navštevoval v Pezinku a v Banskej Bystrici, študoval na evanjelických lýceách v Banskej Bystrici, Banskej Štiavnici, teológiu v Bratislave. Sprvu výpomocný učiteľ, neskôr obchodný vedúci v Brne. Od roku 1809 učiteľ na Vyššej dievčenskej škole, neskôr riaditeľ (do 1859) súkromného evanjelického ústavu pre výchovu a vzdelávanie dievčat v Banskej Bystrici. Venoval sa viacerým prírodovedným a vlastivedným disciplínam, najmä geologickým a mineralogickým výskumom. Spracoval prvú mineralogicko-topografickú príručku Uhorska, doplnenú vlastnými údajmi z mineralogických ciest po Slovensku a v zahraničí. Dielo: Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuches von Ungarn. Sopron 1817; Lesebuch zum Gebrauche in Töchterschulen, Košice 1822; Der Badegast in Sliatsch in Nieder-Ungarn, Banská Bystrica-Kremnica 1827; Versammlungen ungarischen Aertze und Naturforscher. Banská Bystrica 1846.

skej škole, neskôr riaditeľ (do 1859) súkromného evanjelického ústavu pre výchovu a vzdelávanie dievčat v Banskej Bystrici. Venoval sa viacerým prírodovedným a vlastivedným disciplínam, najmä geologickým a mineralogickým výskumom. Spracoval prvú mineralogicko-topografickú príručku Uhorska, doplnenú vlastnými údajmi z mineralogických ciest po Slovensku a v zahraničí. Dielo: Versuch eines topographisch-mineralogischen Handbuches von Ungarn. Sopron 1817; Lesebuch zum Gebrauche in Töchterschulen, Košice 1822; Der Badegast in Sliatsch in Nieder-Ungarn, Banská Bystrica-Kremnica 1827; Versammlungen ungarischen Aertze und Naturforscher. Banská Bystrica 1846.

PAMÄTNÁ TABUĽA

IZIDORovi ŽIAKovi SOMOLICKÉMU

36

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 8

TEXT: „V TOMTO DOME BÝVAL A ZOMREL BÁSNIK IZIDOR ŽIAK SOMOLICKÝ *10.II.1863. - † 25.I.1918. OBRÁNCovi SLOVENSKEHO SLOVA VĎAČÍ SA MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ V ROKU 1943.“

Odhalenie: 1943

IZIDOR ŽIAK SOMOLICKÝ – BÁSNIK, PROZAİK, NOVINÁR

* 10. 2. 1863, Turčiansky Michal † 25. 1. 1918, Banská Bystrica

Narodil sa na samote Somolice v mlynárskej rodine. V rokoch 1877-1882 študoval na katolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici. So spolužiakmi a kamarátmi navštevoval štúrovského básnika Jána Bottu. Na stretnutiach študovali slovenské dejiny, čítali a propagovali básne s národnou tematikou. Pre svoje politické básne a protimadarské aktivity bol kruto potrestaný. Vylúčili ho zo školy. Keďže v štúdiách chcel pokračovať, zamestnal sa ako pisár v advokátskej kancelárii známeho národovca Andreja Hanzlíka v Banskej Bystrici. V roku 1893 pra-

coval v advokátskej kancelárii v Ružomberku, v roku 1894-96 opäť v Banskej Bystrici. V roku 1896-99 bol redaktorom Národných novín v Martine, odkiaľ sa vrátil do Banskej Bystrice. V rušnom, i keď krátkom a nie šťastnom živote Izidor Žiak Somolický vytvoril pozoruhodné diela. Je autorom básnickej zbierky Na svite (1892), Popevky z hôr, krátkych próz Bájky (1899), drámy Zakliata kňažná, rozprávok Z kroka na krok, Chodil po pánoch, Striga a i. Ovládal niekoľko cudzích jazykov. Prekladal F. M. Dostojevského, M. J. Lermontova, V. Huga, M. Twaina, A. Petőfi ho a ďalších. Jeho básne boli preložené do iných slovanských jazykov, niektoré básnické zbierky inšpirovali hudobných skladateľov. Jeho texty zhudobnil aj J. L. Bella.

PAMÄTNÁ TABUĽA SÍDLU ZVOLENSKEJ ŽUPY

37

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 9

TEXT: „NÁRODNÁ KULTÚRNA PAMiatKA ŽUPNÝ DOM V TOMTO OBJEKTE OD ROKU 1768 DO ROKU 1922 BOLO SÍDLO ZVOLENSKEJ ŽUPY. SEPTEMBER 2005“

Odhalenie: 5. 10. 2005

Autor: Rudolf Bizoň

ŽUPNÝ DOM

Župný dom za svoj vznik „vďačí“ Zákonu č. 73 z roku 1723. Podľa neho Miestodržiteľská rada nariadila Zvolenskej stolici postaviť si vlastnú administratívnu budovu. Budova bývalého župného domu bola postavená v rokoch 1764-68 na mieste dvoch starších domov, majiteľmi ktorých boli Pevner a Benický. Postavená bola v barokovom štýle. Župný úrad sa sem presťahoval roku 1769 po zrušení svojho sídla vo Zvolene. Dnes je sídlom Štátnej vedeckej knižnice a nachádza sa tu regionálne pracovisko Kancelárie prezidenta Slovenskej republiky.

PAMÄTNÁ TABUĽA MIESTNEMU ODBORU MATICE SLOVENSKEJ

38

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 9 (v átriu)

TEXT: „MATICA SLOVENSÁ DŇA 30. 11. 1919 V TOMTO BÝVALOM ŽUPNOM DOME BOL ZALOŽENÝ MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ V BANSKEJ BYSTRICI. PRI PRÍLEŽITOSTI 80. VÝROČIA ZALOŽENIA S PODPOROU MATIČNEJ NADÁCIE PREBUDENÁ PIESEŇ. Z VŤAKY NA PAMIAŤKU 23. 9. 1999 MO MS BANSKÁ BYSTRICA“

Odhalenie: 23. 9. 1999

Autor: Igor Kovačovič

MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ

Banská Bystrica, vychádzajúc z histórie spojenej s MS pri jej vzniku, je mesto, v ktorom žili mnohé významné osobnosti vedy, kultúry, literatúry, hudby, duchovného i verejného života, začala pripravovať vznik matičného odboru už vo februári 1919 a po veľmi premyslených krokoch postavených na slobode myslenia i konania členov prípravného výboru, títo oznámili 30. 9. 1919 do ústredia Matice slovenskej v Turčianskom sv. Martine stav prípravy na vznik banskobystrického matičného odboru “dcéry Matice slovenskej”. Správa MS 3. 11. 1919 oznámila vysoko-

kostenému pánovi Prof. Pavlovi Stykovi, konateľovi pre vznik MO MS, “aby na dohodnutý deň 16. novembra dopoludnia pripravil zhromaždenie, na ktoré by povolaní boli verejne všetci skutoční i nádejní členovia MS z mesta Banská Bystrica a jeho okolia a i všetci tí, ktorí sa o prácu v MS zaujímajú”. Nakoniec sa dohodnutým dňom stal 30. november a zhromaždenie sa konalo vo vtedajšom župnom dome za účasti inteligencie, remeselníkov, obchodníkov i robotníkov. Zhromaždenie otvoril župan Dr. Rudolf Markovič, viedol ho Dr. Jozef Kohuth, ktorý sa stal čestným predsedom, slávnostný príhovor predniesol, tajomník Matice slovenskej Dr. Štefan Krčmýry.

PAMÄTNÁ TABUĽA ĽUDOVÍTOVI ŠTÚROVI

39

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 9,

v interiéri - chodba na prvom pochodí

TEXT: „ĽUDOVÍT ŠTÚR VYSTUPLIL NA ZHROMAŽDENÍ V ŽUPNOM DOME 5. 2. 1849 S PREJAVOM ZA SLOBODU A PRÁVA SLOVENSKÉHO NÁRODA VENOVANÉ K ROKU ĽUDOVÍTA ŠTÚRA 28. 9. 2015“

Odhalenie: 28. 9. 2015

Autor: Daniel Bizoň

ĽUDOVÍT ŠTÚR – POLITIK, FILOZOF, HISTORIK, JAZYKOVEDEC, SPISOVATEĽ, BÁSNIK, PUBLICISTA, REDAKTOR A PEDAGÓG

*28. 10. 1815 Uhrovec - + 12. 1. 1856 Modra

Bol najvýznamnejším predstaviteľom slovenského národného života a vedúcou osobnosťou národného obrozenia v polovici 19. storočia, kodifikátorom spisovného jazyka (1843), zakladateľom Slovenských národných novín (1845), poslancom uhorského snemu za mesto Zvolen (1847-48), jedným z vedúcich činníkov Slovenského povstania (1848-49), autorom mnohých závažných politicko-spoločenských diel.

Do Banskej Bystrice prišiel po prvýkrát v roku 1835 ako 19-ročný študent bratislavského lýcea na pozvanie spolužiaka Samuela Vanku, strávil tu viac ako mesiac letných prázdnin. Zoznámil sa s mestom, jeho históriou, prírodným zázemím ako aj významnými obyvateľmi. Jedným z nich bol ev. kňaz Karol Kuzmány, ktorého nadšene podporil vo vydávaní literárnej revue Hronka (1866-68), do ktorej aj sám prispieval. Po druhýkrát Ľudovít Štúr navštívil mesto ako jeden z predstaviteľov vojska slovenských dobrovoľníkov počas revolučných rokov 1848-49. Od 2. do 6. februára 1849 v meste získaval podporu pre národné ciele, ubytovaný bol v hoteli Rak (Námestie SNP č. 15). Po vystúpení v župnom dome rečnil 6. februára aj na verejnom zhromaždení ľudu v uliciach mesta.

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI BOTTOVI

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 11

TEXT: „V TOMTO DOME BÝVAL A ZOMREL BÁSNIK JÁN BOTTO *27. I. 1829 † 28. IV. 1881. OBRÁNCovi SLOVENSKEHO SLOVA VĎAČÍ SA Miestny ODBOR MATICE SLOVENSKEJ V ROKU 1943.“

Odhalenie: 1943

JÁN BOTTO – BÁSNIK, SPISOVATEĽ

* 27. 1. 1829 Vyšný Skalník - † 28. 4. 1881 Banská Bystrica

Ján Botto pochádzal z roľníckej rodiny. Študoval na latinskej škole v Ožďanoch, od roku 1843 na lýceu v Levoči, kde bol aktívnym členom Jednoty mládeže slovenskej. Prispieval do literárnych časopisov Sokol a Orol. Zapájal sa do národno-kultúrnych podujatí, bol zakladajúcim členom Matice slovenskej, členom jej literárneho odboru, patrónom slovenského gymnázia v Revúcej. Ako zememerač pôsobil v Martine, Tisovci, Banskej Štiavnici. Roku 1868 dostal Botto rozsiahle práce na Horehroní a koncom roku 1870 sa trvalo usadil v Banskej Bystrici. Počas svojho pobytu v Banskej Bystrici Botto podporoval

slovenské národné úsilie, zbieral finančné príspevky na Maticu slovenskú a s príspevkom dvesto zlatých sa stal spoluzakladateľom i patrónom Revúckeho gymnázia. Roku 1880 vyšli po prvý raz knižne Spevy Jána Bottu. Literárnu tvorbu autora predstavujú básne a balady. V 50. rokoch intenzívne tvoril a ľudová slovesnosť, ako hlavný inšpiračný zdroj, našla výraz najmä v jeho baladách Žltá lalia, Ctibor, Margita a Besná. Najväčší úspech dosiahol básňou Smrť Jánošíkova. Aj napriek tomu, že Ján Botto nepísal veľa, radí sa medzi popredných štúrovských básnikov. Vyslovoval sa aj k aktuálnym dobovým otázkam, zaujímal k nim postoj a spoločensky sa angažoval. Písal vlastenecké a príležitostné básne, v ktorých reagoval na dôležité udalosti v národnom živote. Vzdal v nich aj hold významným osobnostiam národnej kultúry – J. Kollárovi a A. Sládkovičovi. Prekladal zo slovanskej poézie (A. Mickiewicz, A. S. Chomiakov) a z maďarčiny (S. Petőfi).

PAMÄTNÁ TABUĽA PAVLOVI KRIŽKOVI

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 12

TEXT: „NA TOMTO MIESTE STÁL DOM, V KTOROM SA NARODIL A VYRÁSTOL HISTORIK PAVOL KRIŽKO *30.V.1841 † 25.III.1902. OBRÁNCovi SLOVENSKEHO SLOVA VŤAČI SA MIESTNY ODBOR MATICE SLOVENSKEJ V ROKU 1943.“

Odhalenie: 1943

PAVOL KRIŽKO – HISTORIK, ARCHIVÁR, PEDAGÓG

* 30. 5. 1841 Banská Bystrica – † 25. 3. 1902 Kremnica

Vyučil sa za tkáča, 1860 absolvoval evanjelické gymnázium v Banskej Bystrici. V rokoch 1860/1872 učiteľ a organista, 1872-1889 učtovník v Kremnici. Už počas gymnaziálnych štúdií zbieral slovenský folklór, prispieval do slovenských a českých časopisov, zúčastňoval sa na národnokultúrnom dianí. Zakladajúci člen a funkcionár Matice slovenskej a Muzeálnej slovenskej spoločnosti. Autor próz a básní inšpirovaných folklórom, z ktorých väčšina ostala v rukopisnej podobe. V cestopisných zážitkoch zo Sedmohradska si všímal najmä zaostalosť priemyselnej výroby a propagoval technický pokrok. Jeden z prvých slovenských pozitivistických historikov, založil svoje práce na štúdiu archívneho materiálu, v Muzeálnej slovenskej spoločnosti. bol referentom pre dejepis, archeológiu a antropológiu. Excerpovaním prameňov a expertízou pomáhal A. Jiráskovi pri písaní

trilógie Bratrství (jej 2. zväzok venoval Jirásek jeho pamiatke). Predstaviteľ česko-slovenskej kultúrnej vzájomnosti. Zakladateľská osobnosť slovenskej archivistiky. Centrom jeho vedeckých záujmov boli dejiny Kremnice, banských miest a regiónov, osobitnú pozornosť venoval dejinám baníctva, mincovníctva, sociálnej problematiky, mestskej správy, justícií, školským a cirkvevným dejinám. Výrazne národne-obranný charakter mali jeho historickofilologické štúdie, zamerané proti maďarizačnej politike. Celkove napísal 157 historických štúdií a článkov. V roku 1890 založil múzeum v Kremnici. Na základe jeho iniciatívy bol v Kremnici v marci 1895 založený bratmi Aurelom a Klementom Lehotským prvý filatelistický spolok na Slovensku s názvom Album. Z diela: Dejiny banskobystrického seniorátu (Liptovský Mikuláš, 1948); Z dejín banských miest na Slovensku (Bratislava, 1964); Kremnické školstvo v rokoch 1528-1674 (Bratislava, 1975).

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI ŠTEVČEKOVÍ

42

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 14

TEXT: „V TOMTO DOME V ŠTUDENTSKÝCH ROKOCH BÝVAL PROF. PHDR. JÁN ŠTEVČEK, DRSC. *13.9.1929 † 26.9.1996 SLOVENSKÝ LITERÁRNY VEDEC MESTO BANSKÁ BYSTRICA 1997“

Odhalenie: 25. 9. 1997

Autor: Stanislav Tropp

JÁN ŠTEVČEK – LITERÁRNY VEDEC, TEORETIK, HISTORIK, PREKLADATEĽ, PEDAGÓG

*13. 9. 1929 Mýto pod Ďumbierom - † 26. 9. 1996 Bratislava

Narodil sa 13. septembra 1929 v Mýte pod Ďumbierom. V Mýte bol jeho učiteľom spisovateľ František Švantner (učil na ľudovej škole v rokoch 1933 – 1940), ktorý mal veľký vplyv na formovanie Števčekovej osobnosti: spisovateľ, už v tom čase chorý, výnimočne citlivý, vnímavý človek, navždy poznačil jeho vzťah k literatúre a jej vnímanie v tesnej spätosti s osobnosťou autora a s prírodným prostredím. Ján Števček absolvoval gymnázium v Banskej Bystrici, po maturite vyštudoval slovenčinu a francúzštinu na

Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave. Od roku 1952 pôsobil na Filozofickej fakulte Univerzity Komenského ako pedagóg a vedúci Katedry slovenskej literatúry až do roku 1994, keď odišiel do dôchodku. Medzitým (v rokoch 1964 – 1966) prednášal slovenskú literatúru na univerzite v Budapešti, pôsobil ako lektor slovenskej literatúry a slavistiky na univerzite v Štrasburgu (v rokoch 1966 – 1968), ako šéfredaktor Slovenských pohľadov (v rokoch 1970 – 1971). Bol veľmi všestranný literárny tvorca a pedagóg, rozhladený v európskej kultúre, najmä francúzskej, a vo svetovej filozofii. Zaujímali ho aj iné oblasti kultúrneho života (v rokoch 1979 – 1980 bol šéfdramaturgom SND v Bratislave), no dôležité bolo najmä jeho pedagogické pôsobenie na FF UK v Bratislave.

PAMÄTNÁ TABUĽA

1. DETSKEJ OPATROVNI

43

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 32

TEXT: „V TEJTO BUDOVE BOLA OD ŠK. R. 1898/99 UMIESTNENÁ 1. DETSKÁ OPATROVŇA NA ÚZEMÍ SLOVENSKA. ZRIADENÁ 4. 11. 1829“

(1. júla 1899 sa opatrovňa z budovy na Hornej Striebornej ulici presťahovala do Lazovnej ulice 32. V pôvodných priestoroch tohto zariadenia sa v súčasnosti nachádza materská škola.

MÁRIA TERÉZIA BRUNŠVIKOVÁ (BRUNSWIK) – ŠLACHTIČNÁ, PEDAGOGIČKA, SOCIÁLNA PRACOVNIČKA

* 27. 7. 1775 Bratislava – † 17. 9. 1861 Budapešť-Budín

V mladšom veku sa venovala hudbe a literatúre, neskôr priekopníčka výchovy detí predškolského veku. Zakladateľka prvej detskej opatrovne v rakúskej monarchii. Nazvala ju Anjelská záhradka - začínala s 10 deťmi, postupne ich bolo až 120. Jej pričinením vznikla 1829 prvá detská opatrovňa na území Slovenska v Banskej Bystrici. Jej zásluhou vznikali detské opatrovne aj na iných miestach monarchie, zakladala a propagovala ženské dobročinné spolky. Príležitosť sa zdržiavala vo Veľkej Krupej, kde sa

zoznámila s L. van Beethovenom, ktorý jej roku 1809 venoval Sonátu Fis dur op. 78 pre klavír. Zakladateľka prvej dievčenskej priemyselnej školy v Uhorsku, propagátorka polytechnickej výchovy žien. Rozvinula zásady, obsah a metódy predškolskej výchovy škótskeho pedagóga S. Wilderspina. Vydala výzvu, informačné letáky, plagáty a stanovy spolkov propagujúcich zariadenie materských škôl. V 20. stor. vyšli ďalšie práce čerpajúce z jej pozostalosti.

PAMÄTNÁ TABUĽA KAROLOVI KUZMÁNYMU

44

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 40

TEXT: „KAROL KUZMÁNY 1806 – 1866 SUPERINTENDET – SPISOVATEĽ PRVÝ PODPREDESA MATICE SLOVENSKEJ BÝVAL V TOMTO DOME KTO ZA PRAVDU HORÍ V SVÄTEJ OBETI KTO ZA ĽUDSTVA PRÁVO ŽIVOT POSVÄTÍ KTO NAD KRIVDOU BIEDNYCH SLZU VYRONÍ TOMU MOJA PIESEŇ SLÁVOU ZAZVONÍ“

Odhalenie: 19. 6. 1927

Autor: Ladislav Majerský

KAROL KUZMÁNY – BÁSNIK, PROZAIK, TEOLÓG

* 16. 11. 1806 Brezno - † 14. 8. 1866 Štubníanske Teplice (teraz Turčianske Teplice)

Narodil sa v rodine breznianskeho evanjelického farára. Študoval v Dobšinej, v Gemeri a v Bratislave. Na univerzite v Jene si doplnil vedomosti z teológie, histórie a filozofie. Pôsobil ako súkromný vychovávateľ,

neskôr prijal miesto profesora na lýceu v Kežmarku. Pastoračnú činnosť začal v Banskej Bystrici, pokračoval vo Zvolene a po dvoch rokoch sa opäť vrátil do Banskej Bystrice. V roku 1849 ho viedenská teologická fakulta menovala za profesora praktickej teológie. Za vydanie vedeckého diela o evanjelickom cirkevnom práve v Rakúsku mu udelili zlatú medailu pruského kráľa za vedu a umenie a v roku 1863 čestný doktorát teológie. Vyvrcholením Kuzmányho práce pre slovenský národ bolo jeho zvolenie za prvého podpredsedu Matice slovenskej. V Banskej Bystrici vydával literárny časopis Hronka, venoval sa náboženskej spisbe, je autorom románu Ladislav a hymnickej piesne Sláva šľachetným – Kto za pravdu horí. Bol členom výboru spolku Tatárín a členom slovenskej deputácie u cisára v roku 1849. Plodný život Karola Kuzmányho sa skončil náhle 14. augusta 1866 v Turčianskych Tepliciach, pochovaný je na Národnom cintoríne v Martine. Kuzmányho odkaz i dnes najpôsobivejšie žije v jeho hymnickej piesni Sláva šľachetným – Kto za pravdu horí, z ktorej sa stala celonárodná hymnická pieseň.

PAMÄTNÁ TABUĽA

TEOFILOVI STADLEROVI

45

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná ulica č. 40

TEXT: „PAMIAŤKE SVOJHO VEĽKÉHO DOBRODINCU A DOZORCU TEOFILOVI STADLEROVI 1822-1911 VĽAČNÝ CIRKEVNÝ SBOR.“

TEOFIL STADLER – CIRKEVNÝ A MESTSKÝ MECENÁŠ

* 1. 3. 1823 Bratislava - † 21. 3. 1911 Banská Bystrica

Teofil Stadler sa narodil rodičom Jeronyma Stadlera (mydlára) a Anny Kataríny Waldies. Ako štrnásťročný sa stal učňom v obchode Daniela Szúmraka, v roku 1857 si založil vlastný obchod a v roku 1863 sa žení ako obchodník. Bol to človek veľmi skromný, ale ohromne pracovitý a húževnatý. Miestny týždenník Besztercebánya ho nazval „mužom práce“. V roku 1866 prevzal spolu so svojim švagrom Huttnerom Harmanecké papierne. Od roku 1885 bol kráľovský radca, neskôr dvorný radca. V roku 1902 ho zvolili za

čestného meštana. Niekoľko dní po slávnosti poslal Stadler mestskej rade list, v ktorom píše, že vzdáva vďaka Bohu, že sa pri dobrom zdraví dožil milej slávnosti a pri tejto príležitosti dáva 10 000 korún ako základinu pre chudobných na udržanie chudobinca a 10 000 pre chudobných bez rozdielu náboženstva. Členovia mestskej rady prijali 17 000 korún ako dar na vybudovanie hrónského nábrežia a vyslovili sa, že nábrežie bude na večné časy niesť jeho meno.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA EVANJELICKOM KOSTOLE

46

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná č. 46

TEXT: „FRANCISCO SECUNDO AUG. PIO OPTIMO REGNANTE LIGNEAM CXX AOS STANTEM HUIUS. NOVAE CEDERE. IUSSIT. ECCLESIA. EVANGEL. NOVISOLIENSIS A.C. MDCCCIII.“

Voľný preklad latinského textu: V roku 1803 za panovania Františka II. Augusta Zbožného Rozmnožujúceho bansko-bystrická evanjelická cirkev prikázala 120 rokov stojacemu drevenému svätostánku prenechať miesto tomuto novému.

EVANJELICKÝ KOSTOL

Bol vystavaný v rokoch 1803-7 na mieste pôvodného dreveného artikulárneho kostola. Z hľadiska architektúry patrí objekt kostola k najvýznamnejším klasicistickým pamiatkam v meste. V centrálnom priestore lode je umiestnený stĺpový oltár s obrazom Krista do maliara Daegeho, ktorý cirkvi daroval pruský kráľ Fridrich Wilhelm IV. v roku 1842.

Do roku 2007 bola na západnej strane kostola pamätná tabuľa s nasledujúcim textom:

„TENTO CHRÁM BOŽÍ VYSTAVANÝ V ROKOCH 1800 – 1807, SME S POMOCOU BOŽOU ZÁKLADNE OPRÁVILI ČEZ TRI PAMÄTNÉ ROKY: SNP – 1944, SKONČENIA DRUHEJ SVETOVEJ VOJNY A OBNOVENÍ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY – 1945 A SVETOVEJ MIEROVEJ KONFERENCIE PARÍŽSKEJ – 1946“.

Uvedená pamätná tabuľa bola poškodená a následne odstránená.

PAMÄTNÁ TABUĽA IMRICHovi ĐURICOvi

47

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Š. Moysesa č. 1

TEXT: „V TEJTO BUDOVE PÔSOBIŁ V ROKOCH 1982-1986 KŇAZ – KANONIK IMRICH ĐURICA *1915 † 1992 V PÄTDESÄTÝCH ROKOCH BOL KOMUNISTICKÝM REĐIMOM NESPRÄVODLIVO ODSÚDENÝ NA DESÄT ROKOV VÄZENIA A NA PÄT ROKOV STRÄTY OČIÄNSETÝCH PRÄV. NESPRÄVODLIVÝ TREŠT SI ODPÝKÄL V PLNOM ROZSAHU V RÔŽNYCH VÄZNICIÄCH. NAPRÍKLÄD ÄJ V JÄCHÝMOVE PRI ÚPRAVE URÄNOVEJ RUDY. VENOVÄNÉ JEHO PÄMIÄTKE V ÄPRÍLI 1999 R. K. FÄRSKÝ ÚRAD BÄNSKÄ BYŠTRICA A KPVS BÄNSKÄ BYŠTRICA“

Odhalenie: 15. 4. 1999

IMRICH ĐURICA – RÍMSKOKATOLÍCKY KŇAZ, KANONIK, HISTORIK, PEDAGÓG, PUBLICISTA

* 7. 10. 1915 Detva - † 12. 9. 1992 Dunajská Lužná Pochádzal z chudobnej maloroľníckej rodiny. Štúdium teológie absolvoval na Rímskokatolíckej bohosloveckej fakulte v Bratislave, za kňaza ho vysvätili 29. 6. 1939. Pôsobil v Slovenskej Ľupči, vo Zvolene a Handlovej. V roku 1945 ho vymenovali za administrátora farnosti v Kláštore pod Znievom, v roku 1949 za archivára biskupského úradu v Banskej Bystrici. Po smrti biskupa A. Škárabika ho v r. 1950 štátna moc zbavila tejto funkcie. 4. 3. 1950 bol zatknutý, súd v Bratislave ho

28. 9. 1950 odsúdil na 3 roky väzenia, po odvolaní štátneho prokurátora zmenil Najvyšší súd v Prahe 8.8.1951 tento rozsudok na 10 rokov väzenia. Na slobodu ho prepustili až v r. 1960. Pracoval ako predavač a zásobovač v Rimavskej Sobote a v iných mestách na strednom Slovensku. Do pastoraácie sa mohol vrátiť až v roku 1968, v roku 1969 ho vymenovali za správcu katedrálneho kostola v Banskej Bystrici, v r. 1974 za kanonika. V čase tzv. normalizácie sa márne domáhal revízie svojho procesu. Krajský súd v Banskej Bystrici síce zrušil pôvodný rozsudok, ale 11. októbra 1972 uznal právoplatnosť jednoročnej väzby. Napokon žil v Charitnom domove v Dunajskej Lužnej pri Bratislave, tam sa dožil oslobodzujúceho rozsudku z 15. mája 1992. Počas pastoraácie sa venoval mládeži, podporoval cirkevný spevokol. Jeho zásluhou sa zrekonštruovalo niekoľko cirkevných objektov. Napísal dizertačnú prácu Z dejín slovenských katolíckych kazateľov v 18.-19. stor., publikoval v Katolíckych novinách. Prekladal teologické texty z francúzštiny, nemčiny a maďarčiny. Pochovaný je v Dunajskej Lužnej. Na budove biskupského úradu v Banskej Bystrici je od roku 1998 pamätná tabuľa väznených a umučených kňazov diecézy. Je na nej aj meno Imricha Đuricu. V roku 2016 bolo udelené Imrichovi Đuricovi čestné občianstvo mesta Banská Bystrica.

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI CIKKEROVI

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Š. Moysesa č. 9

TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL HUDBNÝ SKLADATEĽ JÁN CIKKER 1911-1989“

Odhalenie: 19. 6. 1991

Autor: Mikuláš Palko

JÁN CIKKER – HUDBNÝ SKLADATEĽ

* 29. 7. 1911 Banská Bystrica - † 21. 12. 1989 Bratislava

Prvé hudobné vzdelanie získal u svojej matky Márie (rodným menom Psoťková), učiteľky hudby v Banskej Bystrici, kde sa intenzívne zúčastňoval aj na miestnom hudobnom živote. Študoval v rokoch 1930-36 na Štátnom konzervatóriu v Prahe. V rokoch 1938-51 bol profesorom hudobnej teórie na konzervatóriu v Bratislave, v rokoch 1945-48 pôsobil ako dramaturg opery SND, od 1951 ako profesor hudobnej skladby na VŠMU. Už počas pražských štúdií skom-

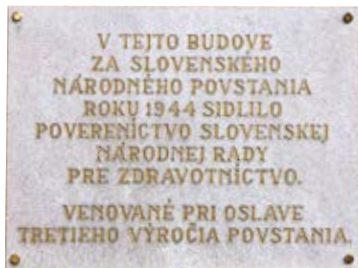
ponoval diela, ktoré sú charakteristické emocionálnou, expresívnosťou výrazu, vyspelým hudobným jazykom, tanečným dynamizmom a slovenským koloritom. V októbri 1944 zložil v Banskej Bystrici Povstalecký pochod – najvýznamnejšie hudobné dielo zo SNP. Charakteristické námetové črty a štýlové prvky tvorcu sa naplno uplatnili v ďalších symfonických dielach, ktoré sa stali trvalou súčasťou reprezentatívneho repertoáru slovenskej hudby. V úpravách slovenských ľudových piesní odhalil skryté dispozície ľudových vzorov a vytvoril viaceré skladby na ľudové motívy. Najvýznamnejšie umelecké úspechy dosiahol Cikker v opernej tvorbe: Juro Jánošík (1950-53, SND 1954), Beg Bajazid (1955-56, SND 1957), Vzkriesenie - na námet L. N. Tolstého (1960-61, ND Praha 1962), Mr. Scrooge – na námet Ch. Dickensa (1957-58, Staatstheater Kassel, NSR 1963), Hra o láske a smrti – na námet R. Rollanda (1967-68, Nationaltheater Mnichov, NSR 1969), Coriolanus – na námet W. Shakespeara (1970-73, ND Praha 1974). Opery uviedli s veľkým ohlasom ďalšie československé a zahraničné scény (Košice, Banská Bystrica, Stuttgart, Bern, Edinburgh a inde).

PAMÄTNÁ TABUĽA POVERENÍCTVU SNR PRE ZDRAVOTNÍCTVO

49

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Štefana Moysesa č. 14

TEXT: „V TEJTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA ROKU 1944 SÍDLILO POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE ZDRAVOTNÍCTVO. VENOVANÉ PRI OSLAVE TRETIEHO VÝROČIA POVSTANIA“

Odhalenie: 1947

Počas Slovenského národného povstania pôsobila v Banskej Bystrici od 1. septembra 1944 Slovenská národná rada, ktorá zriadila poverenictva pre jednotlivé odvetvia pôsobenia.

V uvedenej budove sídlilo Povereníctvo SNR pre zdravotníctvo. Na jeho čele stál povereník I. Fendt, jeho zástupcom bol Ilja Paulíny Tóth. Úlohou tohto orgánu bolo koordinovať zdravotnícku pomoc na povstaleckom území vrátane zásobovania potrebným materiálom.

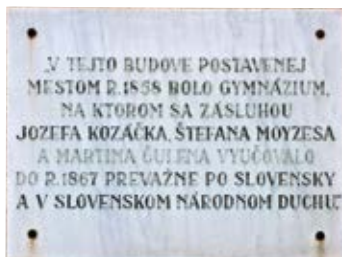

lom. Významnou oporou a útočiskom v tom čase bola banskobystrická nemocnica s jej vynikajúcim chirurgom Danielom Petelenom, ako aj množstvo ďalších lekárov a zdravotníckeho personálu. Napr. v denníku Pravda 14. 9. 1944 povereníctvo informovalo, že celkový zdravotný stav obyvateľstva je uspokojivý, nevyskytla sa nijaká epidémia alebo choroby väčšieho rázu. 20. septembra uviedlo, že v Banskej Bystrici bola otvorená mikrobiologická stanica, ktorá začala vyšetrovať infekčné vzorky týfu, paratýfu, dizentérie a iných závažných ochorení.

PAMÄTNÁ TABUĽA RÍMSKOKATOLÍCKEMU GYMNÁZIUMU

50

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Štefana Moysesu č. 14

TEXT: „V TETJO BUDOVE POSTAVENEJ MESTOM R. 1858 BOLO GYMNAZIUM, NA KTOROM SA ZASLUHOJ JOZEFA KOZACKA, STEFANA MOYSESA A MARTINA CULENA VYUCOVALO DO R. 1867 PRAVANE PO SLOVENSKY A V SLOVENSKOM NARODNOM DUCHU.“

Odhalenie: 1947

RÍMSKOKATOLÍCKE GYMNAZIUM

Po revolučnom vrení rokov 1848 – 1849 nastúpila nová organizácia školstva v Uhorsku, ktorá dovoľovala zavádzať vyučovanie v jazyku národnosti väčšiny žiakov. Zo stredných škôl na území Slovenska sa to podarilo uplatniť len na štátnom rímskokatolíckom gymnáziu v Banskej Bystrici. Súviselo to s celkovou situáciou v Banskej Bystrici ako sídle Zvolenskej župy. V roku 1849 sa Zvolenská župa stala jedinou v Uhorsku, kde po meru ôsmich rokoch všetky významné úrady boli obsadené slovenskými národovcami. Cisár František Jozef I. vymenoval za banskobystrického biskupa Štefana Moysesu, ktorý mal po roku 1851 hlavnú zásluhu na pretransformovaní banskobystrického gymnázia. Od roku 1855 v Banskej Bystrici pôsobilo úplné osemtriedne vyššie gymnázium. Na škole v tomto období ako riaditelia pôsobili J. Dragoni, Václav Vlček a Martin Čulen. Z radov slovenských a českých profesorov to boli Juraj Šlota, Ján Rožek, Ján Ge-

rometta, M. Chrástek, neskôr Fl. Červen, Fr. Mráz, J. Loos, J. Božetěch Klemens, V. Vařečka, Václav Vlček, M. Ružička a ďalší. V roku 1858 mesto Banská Bystrica s podporou biskupa Štefana Moysesu postavilo pre gymnázium novú budovu, jednu z najmodernejších školských budov v vtedajšom Uhorsku, škola získala aj materiálnu podporu v podobe vzácných učebných pomôcok. Slovenské gymnázium v Banskej Bystrici od tej doby svojou pedagogickou úrovňou a hmotným vybavením patrilo medzi najvýznamnejšie stredné školy v celom Uhorsku. Nariadenia Októbrového diplomu z r. 1860 využili maďarizátori v oblasti školstva na pomadarchenie gymnázia. V lete 1861 musela väčšina slovenských a trinásť českých profesorov školu opustiť. Vtedy sa v plnej miere prejavila osobnosť Štefana Moysesu. Počas audiencie na dvore Františka Jozefa I. v decembri 1861 získal Štefan Moyses cisárov súhlas k obnove slovenského gymnázia. A tak na banskobystrickom gymnáziu roku 1862 opäť zaviedli výučbu v slovenčine, za riaditeľa gymnázia bol vymenovaný Martin Čulen. Po rakúsko-uhorskom vyrovnaní roku 1867 mohla o záležitostiach školstva a výučby v Uhorsku rozhodovať uhorská vláda a jej podriadené orgány. Tak už koncom augusta v uvedenom roku bolo na banskobystrickom štátnom gymnáziu vyučovanie v slovenčine zakázané. Riaditeľ školy Martin Čulen i ostatní slovenskí profesori boli zo školy preložení.

PAMÄTNÁ TABUĽA SLOBODNÉMU SLOVENSKÉMU VYSIELAČU

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Štefana Moysesa č. 23

TEXT: „V tejto budove za Slovenského národného povstania roku 1944 mali sídlo: Slobodný slovenský vysielač a „Zač“ zpravodajská agentúra Slovenska. Venované pri oslave tretieho výročia povstania“

Odhalenie: 1947

SLOBODNÝ SLOVENSKÝ VYSIELAČ

Dňa 15. septembra 1944 pracovníci SSV opustili budovu Evanjelického spolku v Hornej ulici a presťahovali povstalecký rozhlas s lepším technickým vybavením do neďalekej rímskokatolíckej ľudovej školy na Nám. Š. Moysesa. Nové rozhlasové štúdio malo dobré materiálne vybavenie. Navyše priestory sa vyznačovali dobrou akustikou. Vysielacie miestnosti v jednotlivých školských triedach tlmili divadelné závesy z javiska Národného domu. Nové priestory poskytovali i dobré podmienky na prípravu programu. Nemalú zásluhu na tom mal Peter Karvaš, Ctibor Štítnický, Ivan Teren a Andrej Sarvaš. Hudobnú produkciu zabezpečoval Tibor Andrašovan. Z denného 60 minútového vysielania sa stalo 600 minút a od 21. septembra 1944 SSV začal celodenné vysielanie s menšími prestávkami. K hlavným zložkám programu SSV patrilo sprava-

vodajstvo. V počiatočnom období to bolo zahraničné spravodajstvo, ktoré vychádzalo z odpočúvania londýnskeho a moskovského rozhlasu. Neskôr sa predovšetkým vysielali informácie získané Spravodajskou agentúrou Slovenska, ktorá sídlila priamo v budove rozhlasu, Tlačovým oddelením spravodajského odboru predsedníctva SNR a Veliteľstvom 1. ČSA na Slovensku, ktoré denne poskytovalo rozhlasu aj situačné správy z jednotlivých častí povstaleckého územia. Každá situačná správa mala dátum a presnú hodinu prijatia a spracovania. V takejto podobe ju potom povstalecký rozhlas odvysielal.

PAMÄTNÁ TABUĽA SAMUELOVI DOBROSLAVOVI ŠTEFANOVIČOVI

52

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Š. Moysesa č. 25

TEXT: „NA VEČNÚ PAMIA TKU KAPITÁNOVI SAMUELOVI DOBROSLAVOVI ŠTEFANOVIČOVI /1822 - 1910/, RODÁKOVI Z NAŠHO MESTA. BOJOVAL S HURBANOVSKÝMI DOBROVOĽNÍKMI ZA SEBAUČTENIE SLOVENSKEHO NÁRODA V SLOVENSKOM POVSTANÍ 1848 - 1849. V ROKU J. M. HURBANA VENUJE BANSKÁ BYSTRICA 2007“

Odhalenie: 2007

SAMUEL DOBROSLAV ŠTEFANOVIČ – NÁRODNÝ BUDITEĽ, PUBLICISTA A REDAKTOR

* 19. 8. 1822 Banská Bystrica – † 25. 11. 1910 Kremnica

Narodil sa v remeselníckej rodine. V čase, keď začal roku 1828 navštevovať elementárnu školu, zomrel mu otec. Po jej skončení absolvoval v rodisku aj nižšie gymnaziálne triedy, potom odišiel osvojiť si maďarčinu na gymnázium v Gemerí, od roku 1839 študoval na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici, do roku 1844 v Bratislave. V banskoštiavnickom prostredí sa pričinil Licharda, Šuhajdu, Ollíka, Grossmanna a Sládkoviča postupne anga-

žoval iba v slovenskej, hoci sprvu prijal členstvo aj v maďarskej študentskej spoločnosti. Po príchode do Bratislavy sa však dostal nie vlastnou vinou do ostrého konfliktu s Ľudovítom Štúrom. Napriek tomu sa Štefanovič na Vianoce 1843 zaradil k štyridsiatim piatim účastníkom, protestujúcim proti suspendovaniu Ľudovíta Štúra. Od septembra 1847 bol profesorom na nižšom evanjelickom gymnáziu v Banskej Bystrici, kde sa zapojil do činnosti slovenského spolku iniciovaného Kuzmánym. Publicistike sa začal venovať až od roku 1872. Roku 1887 začal vydávať mesačník Svetlo. Do vývoja slovenskej literatúry zasiahol ako literárny kritik.

PAMÄTNÁ TABUĽA PRETÓRIU

53

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Štefana Moysesa č. 25

TEXT: NA MÚRE BUDOVY OBRÁTENOM KU KOSTOLU SÚ DVA NÁPISY. PRVÝ LATINSKÝ NÁPIS UMIESTNILI PO ZRIADENÍ ŠKOLY A PREKLAD ZNIE TAKTO: „PO VYHNANÍ THEMIDY (BOHYNE SPRÁVODLIVOSTI) NA RADU A ROZKAZ KRÁĽA A CÍSÁRA FRANTIŠKA MÁ TERAZ TOTO SÍDLO PALLAS (BOHYŇA MÚDROSTI). 1804“. DRUHÝ NÁPIS V SLOVENČINE JE NOVŠÍ: TEXT: „PO 140 ROKOCH V ROKU 1944 BOLA TÁTO BUDOVA HISTORICKÉHO PRAETORIA UPRAVENÁ PRE NOVÉ VEREJNÉ CIELE“

PRETÓRIUM

Keď kráľ Belo IV. pozval v roku 1255 na územie spustošené Tatármi do osady Bystrica nemeckých osadníkov a udelil im mestské privilégia, dostali aj právo voliť si svojho richtára s právomocou sudcu s právom meča. Prvý richtár Ondrej stíhal sám plniť všetky úlohy. Potom ako mesto rástlo, vznikla mestská rada, neskôr bol ustanovený mestský úrad. Postupne vyrástla na hrade aj budova Radnice – Pretorium. Uvádza sa, že objekt dal postaviť po požiari, bohatý mešťan, neskôr župan a kremnický gróf Vít Mühlstein, po ktorom mesto neskôr zdedilo dom na „Ringu“ (Námestie SNP č. 1). V budove sa nachádzal úrad richtára a notára. Notár (Stadt-schreiber) tu mal aj služobný byt. Bola tu aj časť archívu a pretoriálna knižnica. V roku 1671 cisárske nemecké vojsko obsadilo hrad a tiež Pretorium. Mestská rada márne prosila veliteľa stráže kapitána Krottu i generála Spankaua, že Radnicu bezpodmienečne potrebujú. Radnica sa musela postupne vysťahovať do budovy na Námestí č. 1, ktorá sa dovedy využívala ako nájomný dom. Na začiatku 19. storočia budovu na potreby gymnázia prevzala vláda. Do roku 1941 v budove sídlila rímsko-katolícka chlapčenská ľudová škola. Po druhej svetovej vojne tu bolo Múzeum Slovenského národného povstania a neskôr Štátna galéria (od roku 2007 Stredoslovenská galéria), ktorá tu sídli dodnes.

POMNÍK ŠTEFANA MOYSESA A KAROLA KUZMÁNYHO

54

NÁMESTIE ŠTEFANA MOYSESA

Miesto: Nám. Štefana Moyses

Odhalenie: 29. 9. 2005

Autor: Miroslav Tomaško

Bronzové súsošie v nadživotnej veľkosti, postavené medzi Rímskokatolíckym farským kostolom Nanebovzatia Panny Márie a mestskou tržnicou. Postavy vystupujú priamo z dlažby a spája ich oblúk v tvare šálu, ktorý symbolizuje národnú a ekumenickú jednotu Slovákov. Je vysoké 3,5 m. Slávnostne bolo odhalené pri príležitosti 750. výročia udelenia mestských kráľovských výsad Banskej Bystrici.

ŠTEFAN MOYSES

- katolícky biskup, ktorý pôsobil v poradí ako šiesty v banskobystričkej diecéze (1851 – 1869), výrazne prispel k rozvoju banskobystrického katolíckeho gymnázia, z ktorého sa šíriло vzdelanie v slovenskom jazyku. Počas jeho pôsobenia v meste pod Urpínom výrazne stúpol podiel Banskej Bystrice na slovenskom národnom hnutí. V roku 1863 zorganizoval v celej svojej diecéze okázalé oslavy 1000-ročného výročia príchodu vierozvestov sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Biskup Štefan Moyses stál pri zrode Matice

slovenskej a bol jej prvým predsedom. Vo svojej dobe bol považovaný za otca národa, mal veľkú autoritu a bol rovnako ctený slovenskými katolíkmi i evanjelikmi. Zomrel náhle 5. 7. 1869, pochovaný je v biskupskej krypte svätokrížskeho kostola v Žiari nad Hornom.

KAROL KUZMÁNY

- patrila k iniciátorom a priekopníkmi literárneho života od 30. rokov 19. storočia. Jeho dielo zohralo pozitívnu úlohu v procese formovania slovenskej kultúry. V rokoch 1866 – 68 vydával literárnu revue Hronka. V roku 1851 vypracoval návrh na uspořádanie evanjelickéj a. v. cirkvi, ktorý sa realizoval 1. septembra. Bol to cisársko-kráľovský patent, podľa ktorého sa organizovala väčšina slovenských cirkevných zborov. Na valnom zhromaždení Matice slovenskej v Martine ho 4. augusta 1863 zvolili za prvého podpredsedu. Je autorom známej hymnickej piesne Sláva šľachetným - Kto za pravdu horí. Zomrel 14. 8. 1866, pochovaný je na národnom cintoríne v Martine.

PAMÄTNÁ TABUĽA LADISLAVOVI HUDECOVI

55

BAKOSSOVA ULICA

Miesto: Bakossova ulica č. 8.

TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL VÝZNAMNÝ ARCHITEKT LADISLAV HUDEC 8. 1. 1893 – 26. 10. 1958 BIRTH PLACE OF RENOWN ARCHITECT MESTO BANSKÁ BYSTRICA“

Odhalenie: 8. 1. 2012

Autor: Igor a Eva Teplanovci

ING. ARCH. LADISLAV HUDEC - VÝZNAMNÝ SLOVENSKÝ ARCHITEKT

+ 8. 1. 1893 Banská Bystrica - + 26. 10. 1958 Berkeley, USA

Základy stavitelstva získal u otca Juraja, ktorý bol stavitelským a hospodárskym inšpektorom mesta, kresliť ho učil Dominik Skutecký. V rokoch 1911-14 študoval na technike v Budapešti, kde získal titul Ing. Arch. Počas 1. svetovej vojny bojoval ako dôstojník rakúsko-uhorskej armády na ruskom fronte. Roku 1916 padol do zajatia, odkiaľ ušiel do Číny. Usadil sa v Šanghaji, kde si po čase zriadil vlastný ateliér (1925-45). V meste vytvoril desiatky prvotriednych

verejných stavieb. Zo 60 realizácií je približne tretina chránená dnes ako pamiatka. Sú to chrámy, hotely, obchodné domy, kultúrne inštitúcie, polyfunkčné budovy, rezidencie – najznámejšie z nich Park Hotel a vedľa neho obnovený Grand Theatre so sálou pre 1350 divákov. Po roku 1945 sa presťahoval do Švajčiarska, podnikal študijné cesty do Talianska a Grécka, pracoval ako poradca pri úprave okolia Vatikánu. Od roku 1947 pôsobil v USA, kde sa venoval svojim výskumom, prednášaniam a písaniu. Na jeho želanie rodina roku 1970 uložila jeho ostatky na banskobystrickom evanjelickom cintoríne v Lazovnej ulici.

2)

HORNÁ

SKUTECKÉHO

KOMENSKÉHO

PROF. SÁRU

CESTA K NEMOCNICI

UL. 29. AUGUSTA

ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

ROBOTNÍČKA

ULICA F. ŠVANTNERA

ŠTEFÁNIKOVO NÁBREŽIE

POD KALVÁRIOU

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

PAMÄTNÝ KAMEŇ JOZEFA DEKRETA MATEJOVIE

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 1

TEXT: „ZACHOVAŤ LESY POTOMKOM...!“ „V TÝCHTO MIESTACH STÁL DOM, V KTOROM OD ROKU 1814 BÝVAL A V ROKU 1841 ZOMREL KOMORSKÝ LESMAJSTER JOZEF DEKRET MATEJOVIE 1774 – 1841 VENUJÚ LESY SLOVENSKEJ REPUBLIKY 23. JÚL 2004“

Odhalenie: 27. 4. 2004

Autor: Richard Seneši

JOZEF DEKRET MATEJOVIE – LESNÝ HOSPODÁR

*12. 7. 1774 Čierny Balog - + Dobroč – 18. 1. 1841
Banská Bystrica

Vyjadrením úcty viacerých generácií lesníkov tomuto významnému synovi národa slovenského je viacero pamätníkov nachádzajúcich sa na rôznych miestach súvisiacich s jeho životom a činnosťou. S jeho menom sa stretneme aj na náučnom chodníku v Lesníckom skanzene vo Vydrovskej doline, v Banskej Bystrici bol parčík v predpolí busty Jozefa Dekreta Matejovie v Národnej ulici pomenovaný jeho menom a slávnostne boli odhalené 2 tabule so slovenským a anglickým textom (s. 33). Najmladší

banskobystrický Dekretov pamätník je umiestnený pred niekdajším domom, v ktorom žil a v roku 1841 aj zomrel. Pamätný kameň pozostáva z kamenného bloku kráľického pieskovca, na ktorom je okrem identifikačných údajov uvedený aj Dekretov odkaz „zachovať lesy potomkom“. V hornej časti je otvor, do ktorého je zasadená sadenička stromčeka, symbolizujúca lesy, ktorým Dekret zasvätil celý svoj život.

PAMÄTNÁ TABUĽA LADISLAVOVI SÁROVI

57

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 21

TEXT: „V TEJTO BUDOVE PREČÍTAL DO SLOBODNÉHO VYSIELAČA DŇA 30. VIII. 1944 PROKLAMÁCIU O OBNOVENÍ ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKY LADISLAV SÁRA PROF. ŠT. PRIEM. ŠKOLY ČEŠŤ JEHO PAMÍATKE!“

Odhalenie: 31. 8. 1947

LADISLAV SÁRA – PEDAGÓG, PROTIFAŠISTICKÝ BOJOVNÍK, ROZHLASOVÝ HLÁSATEĽ

*9. 2. 1913 Podbrezová-Lopej † 19. 2. 1945 Melk, Rakúsko.

Študoval na ľudovej škole v Brezne, v Učiteľskom ústave v Banskej Štiavnici, posledný školský rok absolvoval v Lučenci, kde aj zmaturoval. Skúšky učiteľskej spôsobilosti pre ľudové školy zložil v Lučenci, o dva roky neskôr v Banskej Bystrici získal aj kvalifikáciu pre meštianske školy. Vyučovať začal v Hradišti (dnešné Zemplínske Hradište), potom v Trebišove a v Brezne. Od roku 1939 vyučoval slovenský jazyk, dejepis a zemepis na Vyššej priemyselnej škole v Banskej Bystrici, kde zotrval do roku 1944. Účastník kultúrnych podujatí v Banskej Bystrici, spolupracovník amatérskeho divadla, autor kroniky Mestského divadelného združenia. Spoluorganizátor rozhlasových krajových vysielaní. Po

vypuknutí SNP v roku 1944 bol prvý hlásateľ Slobodného slovenského vysielateľa v Banskej Bystrici. Počas povstania pracoval na Povereníctve SNR pre školstvo a osvetu v Banskej Bystrici. Po zajatí na Starých Horách 31. októbra 1944 bol väznený v Banskej Bystrici, neskôr v Bratislave. Zahynul počas náletu amerických stíhačiek na nacistický transport do koncentračného tábora.

V tejto budove bolo zriadené provízorne rozhlasové štúdio, odkiaľ 30. augusta 1944 o 11 hod. vysielala slovenský rozhlas pochod, po ktorom má nasledovať prenosom z Prešova prednáška. Pochod ešte nedoznel, keď sa na vlnu Banskej Bystrice ozývajú verše Sama Chalupku Mor ho! a hlásenie: „Upozorňujeme Slovákov a Slovenky, aby počúvali program, ktorý vysielala Banská Bystrica a nie program Bratislavy. Všetci, ktorí výzvu počujú, nech urýchlene upozornia všetkých známych na mimoriadne správy Slobodného vysielateľa“. Nasledovala proklamácia dôstojníkom, poddôstojníkom, vojakom, ktorú prečítal pplk. Mirko Vesel. Pri mikrofóne sa striedali Július Chovan a Ladislav Sára.

PAMÄTNÁ TABUĽA

DOMINIKOVI SKUTECKÉMU

58

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 55

TEXT: „TENTO DOM POSTAVIL ROKU 1896 DOMINIK SKUTECKÝ, VÝZNAMNÝ SLOVENSKÝ MALIAR, KTORÝ TU ŽIL A PRACOVAL AŽ DO SVOJEJ SMRTI 13. III. 1921“

Odhalenie: 15. 2. 1994

Autor: Mikuláš Palko

DOMINIK SKUTECKÝ – MALIAR

* 14. 2. 1849 Gajary – † 13. 3. 1921 Banská Bystrica

Od roku 1853 žil vo Viedni, kde začal študovať na nižšej reálke, učil sa u sochára J. Meixnera, študoval v prípravnej maliarskej škole - v triede historického maliarstva (1865/66), v škole historického maliarstva (1866-67). V rokoch 1867-70 študoval historické maliarstvo v Benátkach. Po krátkom pobyte v Mníchove sa odpútal od historizujúceho akademizmu a obrátil svoj záujem na nový mníchovský naturalizmus a luminizmus - maliarstvo

založené na svetelných efektoch. Počas svojho druhého pobytu v Benátkach sa presadil ako maliar sentimentálnych mestských scenérií. Roku 1889 sa až do svojej smrti usadil v Banskej Bystrici, kde dosiahol vrchol svojej impresionizmom ovplyvnenej tvorby v krajinách maľovaných v plenéri. Optické prednosti svojich námetov pozdvihoval najmä svetelnými a farebnými efektmi v duchu zásad impresionistickej maľby. Počas života sa pričínili o rozvoj kultúrneho života Banskej Bystrice, usporadúval výstavy, jedna z najväčších obsahovala vyše 120 diel (1902). Medzi jeho najznámejšie diela môžeme zaradiť: Vlastná podobizeň (1868); Plavovlasá Taliarka (1869); Krajina pri Zohore (1872); Podobizeň maliarovej ženy (1885) Trh v Banskej Bystrici (1890); Podobizeň Františka Jozefa I. (1895); Na letnom byte – Špania dolina (1896); Kováčska dielňa na Starých horách (1897); Podobizeň dcéry Karoly (1897); Večer na Starých horách (1898); Z medeneého hámru (okolo 1907); Hámor (okolo 1912); Kotlíari (okolo 1913).

PAMÄTNÁ TABUĽA PETROVI KARVAŠOVI

59

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 55

TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL SPISOVATEĽ A DRAMATIK PETER KARVAŠ 25. 4. 1920 – 28. 11. 1999 MESTO BANSKÁ BYSTRICA“

Odhalenie: 1. 12. 2000

Autor: Stanislav Tropp

PETER KARVAŠ – DRAMATIK, PROZAÍK A DIVADELNÝ TEORETIK

* 25. 4. 1920 Banská Bystrica - † 28. 11. 1999 Bratislava

Narodil sa v Banskej Bystrici v rodine lekára. Bol vnukom maliara Dominika Skuteckého. Ľudovú školu a gymnázium vychodil v rodisku. Po maturite roku 1938 odišiel študovať do Prahy na České vysoké učení technické. Tam bol však iba rok. Vysokoškolské štúdiá potom absolvoval na FF UK v Bratislave, kde roku 1947 získal doktorát filozofie. V prvých rokoch vojny bol prenasledovaný a internovaný v pracovnom tábore. Počas SNP pôsobil v Slobodnom slovenskom vysielá-

či v Banskej Bystrici. Písal do povstaleckej tlače. Po oslobodení sa stal lektorom Slovenského národného divadla, dramaturgom Československého rozhlasu v Bratislave, dramaturgom Novej scény SND v Bratislave, potom bol kultúrnym atašé na čs. veľvyslanectve v Bukurešti. Po návrate roku 1951 pracoval na Povereníctve školstva, potom bol tajomníkom Zväzu slovenských spisovateľov a neskôr redaktorom Kultúrneho života. Pre svoje občianske postoje k udalostiam roku 1968 a k nasledujúcemu obdobiu normalizácie bol politicky diskriminovaný a nesmel publikovať, čo sa dotklo najmä jeho dramatickej tvorby. Do roku 1979 prednášal divadelnú vedu na VŠMU, potom bol pracovníkom Výskumného ústavu kultúry v Bratislave. Od roku 1983 bol na dôchodku.

PAMÄTNÁ TABUĽA POVERENÍCTVU SNR PRE PRAVOSÚDIE A ČS. VOJENSKÝ SÚD

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 7

TEXT: „V TEJTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA ROKU 1944 SÍDLILI POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE PRAVOSÚDIE ČS. VOJENSKÝ SÚD. VENOVANÉ PRI OSLAVE TRETIHO VÝROČIA POVSTANIA“

Odhalenie: 31. 8. 1947

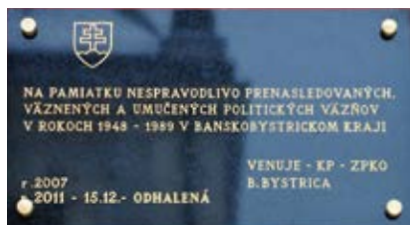
BUDOVA KRAJSKÉHO SÚDU.

Secesná stavba z rokov 1896-98, počas SNP sídlo Povereníctva SNR pre pravosúdie a čs. vojenský súd (J. Šoltés, I. Pietor). V budovách oproti Krajskému súdu bolo po obsadení Banskej Bystrice okupačnými jednotkami umiestnené Gestapo a Sicherheitsdienst. Podľa dvoch zachovaných Základných kníh zaisten-cov bolo tu od 27. 10. 1944 do 19. 3. 1945 väz-nených 2.031 osôb (medzi nimi aj deti) vo veku od 6 mesiacov do 80 rokov, z toho: 13 Francúzov, 16 Rusov, 30 Ukrajincov, 7 Rumunov, 57 Čechov, 2 Srbi, 19 Američanov, 3 členovia vojenskej misie Veľkej Británie v SNP, 4 Nemci, 36 Maďarov, 1 Bul-har, 3 Poliaci, 23 Rómov a 671 Židov. Mnohí z nich sa stali obeťami hromadných vrážd v Kremničke (747) a Nemeckej (okolo 900).

PAMÄTNÁ TABUĽA NESPRAVODLIVO PRENASLEDOVANÝM

61

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 7

TEXT: „NA PAMIAŤKU NESPRÁVODLIVO PRENASLEDOVANÝCH, VÄZNENÝCH A UMUČENÝCH POLITICKÝCH VÄZŇOV V ROKOCH 1948-1989 V BANSKOBYS-TRICKOM KRAJI VENUJE - KP-ZPKO BANSKÁ BYSTRICA R. 2007 R. 2011 – 15. 12. – ODHALENÁ“

Odhalenie: 15. 12. 2011

Banskobystrická regionálna pobočka organizácie Politickí väzni Zväz protikomunistického odboja (predtým Konfederácia politických väzňov Slovenska) odhalila pamätnú tabuľu na budove Krajského súdu na znak úcty a pamiatky všetkých, ktorí nespravodlivo trpeli za presvedčenie alebo vieru v období 1948 – 1989.

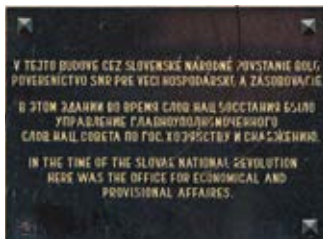

PAMÄTNÁ TABUĽA POVERENÍCTVU SNR PRE VECI HOSPODÁRSKE A ZÁSOBOVACIE

62

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 8

**TEXT: „V TEJTO BUDOVE ČEZ SLOVENSKÉ NÁRODNÉ POVSTANIE BOLO
POVERENÍCTVO SNR PRE VECI HOSPODÁRSKE A ZÁSOBOVACIE“**

Text je uvedený aj ruskom a anglickom jazyku.

Odhalenie: 31. 8. 1947

Počas Slovenského národného povstania pôsobi-
la v Banskej Bystrici od 1. septembra 1944 Slove-
nskú národnú radu, ktorá zriadila povereníctva pre
jednotlivé odvetvia pôsobenia.

Povereníctvo SNR pre veci hospodárske a zásobovacie
najskôr sídlilo v budove na Skuteckého ulici č. 11,
neskôr prešlo do budovy na Skuteckého ulici č. 8.
Povereníkom sa stal Ján Ursíny, jeho zástupcom
bol Ján Púll. Povereníctvo malo na starosti roz-
siahlu agendu - zabezpečiť riadny chod na povsta-
leckom území nielen pre povstalcov, ale aj civilné
obyvateľstvo.

PAMÄTNÁ TABUĽA SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADE

63

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 10

TEXT: TEXT: „V TEJTO BUDOVE ŠÍDLILA OD 1. SEPTEMBRA 1944 DO 26. OKTÓBRA 1944 POČAS SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA SLOVENSÁ NÁRODNÁ RADA“

Odhalenie: 31. 8. 1947

Počas SNP sídlo povstaleckej SNR, pôvodne bol dvojpodlažný secesný dom zo začiatku 20. storočia s ozdobnými vežami postavený pre Obchodnú a priemyslovú komoru. Konali sa v ňom dôležité rokovania o hospodárskom rozvoji Pohronia. Od 1. septembra 1944, kedy SNR prevzala všetku zákonodarnú, vládnu a výkonnú moc, tu zasadalo pôvodne 13-členné plénum a pracovalo Predsedníctvo SNR (malo 2 predsedov – Karola Šmidkeho a Vavra Šrobára) a Úrad Predsedníctva SNR. Počas SNP malo plénum SNR 41 členov (paritné zastúpenie KSS a DS + gen. J. Golian). Povstalecká SNR tu pôsobila do 23. októbra 1944 a za toto obdobie schválila 40 zákonov. Výkonnú moc vykonávala SNR prostredníctvom 9 a neskôr 11 povereníctiev.

Hneď v úvode prijala SNR deklaráciu, v ktorej vyhlásila obnovenie Československej republiky a prevzatie všetkej moci na Slovensku. Odmietla režim slovenského štátu a vyhlásila mobilizáciu. Dokument bol prijatý na prvej legálnej schôdzi, informoval verejnosť o vzniku SNR ako orgánu, v ktorom sa spojili demokratické zložky národa v boji proti fašizmu. Mal aj sociálny obsah, proklamoval spravodlivé rozdelenie národného dôchodku, úpravu vlastníctva a držby pôdy v prospech malých roľníkov.

PAMÄTNÁ TABUĽA POVERENÍCTVU SNR PRE ŠKOLSTVO A OSVETU

64

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 20, v interiéri

TEXT: „V TEJTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA ROKU 1944 SÍDLILI POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE ŠKOLSTVO A OSVETU A REDAKCIA „HLASU ĽUDU“ VENOVANÉ PRI OSLAVE TRETIEHO VÝROČIA POVSTANIA“

Odhalenie: 31. 8. 1947

Počas Slovenského národného povstania pôsobila v Banskej Bystrici od 1. septembra 1944 Slovenská národná rada, ktorá zriadila poverenictva pre jednotlivé odvetvia pôsobenia.

Povereníctvo SNR pre školstvo plnilo úlohy v oblasti koordinovania prevádzky škôl na povstaleckom území. Povereníkom sa stal Jozef Lettrich, jeho zástupcom Ondrej Pavlík. Povereníctvo realizovalo nariadenie SNR o poštátnení školstva a zrušení zákazu koedukácie. Pozornosť sa venovala aj osvetovej práci, pripravovalo sa vydávanie nástenných novín Hlas ľudu, pre veľký záujem sa pripravovalo otvorenie nových jazykových kurzov ruského jazyka.

Kino Pod Urpínom a kino Hron premietali sovietske filmy Stalingrad, Nádej a Ona bráni vlasť, pre veľký záujem sa premietalo trikrát denne.

PAMÄTNÁ TABUĽA HRDINOM OSLOBODZOVACIEHO HNUTIA

65

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 20, v interiéri

**TEXT: „HRDINOVIA OSLOBODZOVACIEHO HNUTIA 1944 - 45...
NA VEČNÚ PAMÄŤ TÝM, KTORÍ OMRLELI PRETO, ABY SME MY ŽILI.“**

Odhalenie: 1951

Priemyselná škola v Banskej Bystrici bola v rokoch 1. československej republiky významnou súčasťou vzdelávacieho systému v regióne. Jej pedagógovia a absolventi odvádzali výbornú prácu. Popri vyučovacom procese sa často realizovali aj v kultúrno-osvetovej práci. Počas 2. svetovej vojny, ale najmä Slovenského národného povstania sa učitelia i žiaci aktívne zapojili do odbojovej činnosti, bojových operácií, ale aj ako technici do vysielania Slobodného slovenského vysielateľa. Z nich treba spomenúť Ladislava Sáru, ktorý bol prvým hlásateľom povstaleckého rozhlasu. Časť z nich položila svoje životy, za čo im patrí úcta a vďaka.

POMNÍK JURAJOVI KRAJČOVIČOVI

66

SKUTECKÉHO ULICA

Miesto: Skuteckého ulica č. 20

TEXT: „ING. JURAJ KRAJČOVIČ, PRVÝ RIADITEĽ PRIEMYSELNEJ ŠKOLY V BANSKEJ BYSTRICI, BOL PRE VÝCHOVU ŽIACTVA V SLOVANSKOM DUCHU A PRE ÚČASŤ V SLOVENSKOM NÁRODNOM POVSTANÍ VO SVOJOM 46. ROKU NEMCAMI ZAVRAŽDENÝ“

Odhalenie: 1951

JURAJ KRAJČOVIČ – BANSKÝ INŽINIER, STREDOŠKOLSKÝ PROFESOR

* 24. 3. 1898 Bošáca – † 19. 2. 1945 Melk

Študoval na gymnáziu v Trenčíne, 1923 absolvoval Vysokú školu banskú v Příbrami. Od 1923 učiteľ na Vyššej priemyselnej škole strojníckej v Košiciach, od 1939 riaditeľ Štátnej priemyselnej školy v Banskej Bystrici. Odporca klérofašistického režimu.

Počas SNP dal budovu školy k dispozícii Poverenictvu školstva a národnej osvety. Po prechode SNP do hôr sa usiloval zachrániť zbierky školy. Nacistickými bezpečnostnými orgánmi zatknutý, väznený v Banskej Bystrici, od decembra 1944 v Bratislave, zahynul pri nálete amerických lietadiel na transport väzňov do koncentračného tábora v Mauthausene. Pôvodne bola na podstavci s textom umiestnená busta Juraja Krajčoviča, ktorá bola odsudzená po roku 1989.

PAMÄTNÁ TABUĽA DANIELOVI KOVÁČOVI

67

KOMENSKÉHO ULICA

Miesto: Komenského č. 2

TEXT: „V TOMTO DOME ŽIL DANIEL KOVÁČ (1903 – 1974) EVANGELICKÝ FARÁR A.V. PUBLICISTA, ODBOJÁR SO SVOJOU MANŽELKOU BOHUMILOU ROD. DOBROVOLNOU (1912 -2010) POČAS II. SVETOVEJ VOJNY ZACHRÁNILI ŽIVOTY MNOHÝCH PRENASLEDOVANÝCH OBČANOV“

Odhalenie: 17. 10. 2013

Autor: Jozef Frtús

DANIEL KOVÁČ – EV. KŇAZ, PROTIFAŠISTICKÝ BOJOVNÍK

* 17. 10. 1903 Púchov - + 29. 8. 1974 Banská Bystrica

Študoval na gymnáziu v Martine, pokračoval v štúdiu teológie v Bratislave. Pôsobil ako kaplán a farár na viacerých farnostiach, od roku 1935 ako vojenský duchovný v Banskej Bystrici. V rokoch druhej svetovej vojny zachraňoval rasovo prenasledovaných, počas

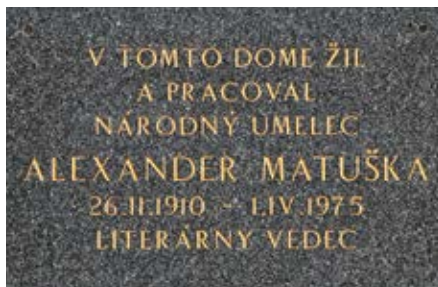
SNP bol prednostom ev. a v. duchovnej služby. Po oslobodení pôsobil ako superintendent duchovnej služby na Ministerstve ČSR v Prahe. Od roku 1949 bol prenasledovaný a väznený. Po prepustení roku 1952 pracoval ako robotník, úradník a napokon ako organista v Banskej Bystrici - Radvani. Bol autorom článkov, venoval sa dokumentácii činnosti ev. kňazov počas 2. svetovej vojny.

PAMÄTNÁ TABUĽA ALEXANDROVI MATUŠKOVI

68

KOMENSKÉHO ULICA

Miesto: Komenského ulica č. 15

TEXT: „V TOMTO DOME ŽIL A PRACOVAL NÁRODNÝ UMELEC ALEXANDER MATUŠKA 26. II. 1910 – 1. IV. 1975 LITERÁRNY VEDEC“

Odhalenie: 26. 2. 1980

ALEXANDER MATUŠKA – LITERÁRNY VEDEC A KRITIK, ESEJISTA, PUBLICISTA, PEDAGÓG

*26. 2. 1910 Vlkánová – † 1. 4. 1975 Bratislava

Narodil sa vo Vlkánovej pri Banskej Bystrici, kde bol jeho otec hospodárskym úradníkom na veľkostatku. V desiatich rokoch sa s rodičmi presťahoval do Banskej Bystrice. Po maturite na bystrickom Gymnáziu Andreja Sládkoviča študoval v rokoch 1928 – 1935 na Filozofickej fakulte Karlovej univerzity v Prahe klasickú filológiu, filozofiu, francúzštinu a československý jazyk. Spomedzi jeho profesorov ho najväčšími oslovil F. X. Šalda, ktorého esejistické dielo výrazne rámcuje Matuškovu literárnu začiatky formálne aj obsahovo. Prvé Matuškovu literárnokritické state sa začali objavovať už od počiatku štúdií. V tom čase bol členom akademického spolku Detvan. Spolu s Chorváthom, Bezekom a Kostrom založil generačnú skupinu R 10. Publikoval v časopisoch Pritomnosť, Legionársky týden, Slovenské hlasy (príloha Národného osvobození) a v DAV-e, neskôr v Tvorbe,

Živene, Eláne. Po skončení štúdií pôsobil ako stredoškolský profesor na Štátnom učiteľskom ústave v Leviciach, v Bratislave, v Michalovciach a v Banskej Bystrici. Do SNP sa zapojil ako zástupca šéfa tlačového odboru SNR. Prispieval do povstaleckého Nového slova a povstaleckého rozhlasu v Banskej Bystrici. Po vojne sa natrvalo usadil v Bratislave. V rokoch 1945–1947 bol pracovníkom tlačového a neskôr propagačného odboru Povereníctva informácií, 1947 – 1948 redaktorom kultúrnej rubriky Národnej obrody, 1948 – 1951 lektorom francúzskej literatúry v nakladateľstve Pravda, 1951 – 1952 pracovníkom Povereníctva školstva, 1953 – 1958 šéfredaktorom Slovenských pohľadov. Až do konca života pôsobil ako vedecký pracovník Ústavu slovenskej literatúry SAV. Mesto Banská Bystrica prejavilo úprimný vzťah a úctu k tejto výnimočnej osobnosti. Svedčia o tom pamätne tabule na rodnom dome vo Vlkánovej i na dome na Komenského ulici v Banskej Bystrici. Jedna z banskobystrických ulíc nesie jeho meno. Miestom jeho posledného odpočinku sa podľa vlastného želania stal banskobystrický evanjelický cintorín v Lazovej ulici.

PAMÄTNÁ TABUĽA JOZEFOVI DOBRÍKovi A PAVLOVI SNOPKOvi

69

KOMENSKÉHO ULICA

Miesto: Komenského ulica č. 27, v interiéri vstupnej haly veliteľstva hasičského a záchranného zboru

TEXT: „BOHU K OSLAVE, VLASTI KU SLÁVE, BLÍZNEMU K POMOCI A SEBE KU CTI NA PAMIAŤKU TÝM, KTORÍ ZAHYNULI PRI PLNENÍ SVOJICH POVINNOSTÍ. JOZEF DOBRÍK 15. 3. 1970 – 16. 10. 1995 PAVOL SNOPKO 15. 11. 1965 – 16. 10. 1995“

Odhalenie: 1997

Obaja mladí hasiči boli členmi zásahovej jednotky, ktorá sa 16. októbra 1995 podieľala na likvidovaní požiaru trojpodlažnej drevenej chaty v oblasti Ponická Huta. Po vniknutí do horiaceho objektu pri obetavom plnení povinností položili svoje životy. Na ich pamiatku Krajské riaditeľstvo Hasičského a záchranného zboru v Banskej Bystrici v spolupráci s okresným riaditeľstvom od roku 1997 pravidelne organizuje Memoriál Pavla Snopka a Jozefa Dobríka vo vyslobodzovaní zranených osôb z havarovaných vozidiel.

PAMÄTNÁ TABUĽA SLOBODNÉMU SLOVENSKÉMU VYSIELAČU

70

ULICA PROFESORA SÁRU

Miesto: Ulica Profesora Sáru č. 1 (v interiéri)

TEXT: „NA VEČNÚ PAMÄŤ 59. DNÍ VYSIELANIA SLOBODNÉHO SLOVENSKÉHO VYSIELAČA BANSKÁ BYSTRICA V SNP 30. VIII. - 27. X. 1944 A TY MOR HO! - HOJ MOR HO! DETVO MÔJHO RODU, KTO KRADMOU RUKOU SIAHNE NA TVOJU SLOBODU. A ČO I TAM DUŠU DÁŠ V TOM BOJI DIVOKOM MOR TY LEN A VOL' NEBYŤ, AKO BYŤ OTROKOM SAMO CHALUPKA V DEŇ 25. VÝROČIA SNP SLOVENSKÍ ROZHLASOVÍ PRACOVNÍCI 29. VIII. 1969“

Odhalenie: 30. 8. 1969

Večer 29. augusta 1944 vypuklo SNP ako odpoveď vlasteneckých protifašistických síl Slovenska na pokus nacistov vojensky okupovať naše územie. Pretože povstalecká armáda nebola dobre organizovaná a boje sa opierali o vlastnú iniciatívu miestnych veliteľov, jednou z najväčších morálnych zbraní bol Slobodný slovenský vysielač Banská Bystrica. 30. augusta 1944 bol odpojený od Bratislavy a začal vysielať ilegálne. V tento deň sa vyhlásilo Povstanie ako ozbrojený boj proti fašizmu a za novú ČSR. Prvým hlásateľom bol prof. Ladislav Sára, ktorý okrem čítania správ a proklamácií recitoval úryvky z básne Mor

ho!, ktorej najznámejšie štvorveršie sa stalo mottom povstalcov. Keď Nemci zistili, že rozhlas má nesmierny politický význam, rozhodli sa ho zničiť. Po náletoch 2. septembra 1944 ho vyradili z činnosti. Opäť však bol daný do prevádzky, i keď s horšou technikou a v odľahlejších častiach bol takmer nepočutelný. Z bezpečnostných dôvodov často menili miesto vysielenia, napr. Brezno, Dubová, Slovenská Lupča a Donovaly, kde plnil svoju úlohu až do konca októbra 1944. (s. 60 a 67). Literatúra: Slovník slovenských spisovateľov 20. storočia. Bratislava – Martin, 2001, s. 305. Alexander Matuška 1910 – 1974. Zborník materiálov z vedeckého seminára 26. – 27. 2. 1985. Martin, 1986.

PAMÄTNÁ TABUĽA DANIELOVI PETELENOVI

71

CESTA K NEMOCNICI

Miesto: Cesta k nemocnici č. 51

TEXT: „LEKÁR - HUMANISTA MUDR. DANIEL PETELEN 29. 3. 1904 - 26. 10. 1969 ZASLÚŽIL SA O VZNIK ROOSEVELTOVEJ NEMOCNICE. POČAS SNP POMÁHAL RANENÝM, CHORÝM A PRENASLEDOVANÝM. MESTO BANSKÁ BYSTRICA 1998“

Odhalenie: 1998

Autor: Stanislav Tropp

MUDR. DANIEL PETELEN - LEKÁR, CHIRURG

* 29. 3. 1904 Slovenská Lupča - † 26. 10. 1969 Banská Bystrica

Rodák z neďalekej Slovenskej Lupče študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, medicínu na Lekárskej fakulte Karlovej univerzity v Prahe. Chirurgickú prax získaval na študijnom pobyte vo Viedni (1 rok) a u profesora Kostlivého v Bratislave (1930-36). V januári 1937 nastúpil do funkcie vedúceho

lekára nemocnice v Banskej Bystrici. Počas jeho pôsobenia sa pôvodne všeobecná monoprímariatna nemocnica rozdelila v roku 1945 na dve samostatne pracujúce oddelenia: Chirurgicko-pôrodnice (primár MUDr. Petelen) a interné oddelenie (primár Dr. Čulen). V roku 1952 sa z chirurgicko-pôrodnického primariátu, príchodom primára Dr. Scholtza, vyčlenilo samostatné gynekologicko-pôrodnické oddelenie. MUDr. Petelen ako primár chirurgického oddelenia pôsobil 31 rokov (1937-1968), bol legendou banskobystrickej chirurgie, preslávil Banskú Bystricu svojím lekárskeym umením a ľudskosťou. Chodili za ním pacienti zo širokého okolia i z cudziny a roznášali dobrý chýr aj o Banskej Bystrici. Vychoval viacerých popredných chirurgov, ako napr. Dr. Ľudovít Szabó (neskôr primár v Brezne) a Dr. Ján Pavúr (neskôr primár vo Zvolene). Vykonával kompletnú obdominálnu chirurgiu, počnúc resekciami žalúdka a končiac náhlými brušnými príhodami. Vykonával aj gynekologické a urologické operácie i niektoré traumatologické výkony.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŽELEZNIČNEJ TRATI BANSKÁ BYSTRICA - DIVIAKY

72

ULICA 29. AUGUSTA

Miesto: Ulica 29. augusta č. 39, v interiéri železničnej stanice

TEXT: „BANSKÁ BYSTRICA - DIVIAKY. TRATĽ SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA AUGUST 1969“

Odhalenie: 1969

Harmaneckou dolinou vedie historický prechod z Pohronia do Turca pozdĺž potoka Bystrica. V doline sa nachádza terénne najťažší úsek železničnej trate Banská Bystrica – Diviaky. Celá stavba bola otvorená 26. 8. 1936, ukončená a odovzdaná do prevádzky 19.12.1940. (Počas SNP na trati operoval pancierový vlak, zasádzovaný do bojov pri Hornej Štubni a Čremošnom. Vojnové udalosti trať silne poškodili, preto sa na nej po vojne vykonala rozsiahla rekonštrukcia. Trať nesie od roku 1969 názov Trať SNP).

PAMÄTNÁ TABUĽA ELEKTRIFIKÁCII TRATE

73

ULICA 29. AVGUSTA

Miesto: Ulica 29. augusta č. 39, v interiéri železničnej stanice

TEXT: „ŽSR ZVOLEN – BANSKÁ BYSTRICA. ELEKTRIFIKÁCIA TRATE 2004 – 2006 INVESTOR ŽSR BRATISLAVA GENERÁLNY PROJEKTANT PRODEX S. R. O. BRATISLAVA ZHOTOVITELIA ŽS BRNO A. S. BETAMONT S. R. O. ZVOLEN ELTRA S. R. O. KOŠICE“

Odhalenie: 2006

Hlavným cieľom elektrifikácie trate Zvolen - Banská Bystrica bolo zvýšiť úroveň infraštruktúry, rozvojového potenciálu strategických miest v tejto lokalite a odstrániť prekážky v národnej dopravnej sieti, ktoré obmedzujú prístup k ekonomicky dôležitým strediskám. Elektrifikáciou sa zároveň znížila hlučnosť a negatívne vplyvy na životné prostredie v okolí železničnej trate. Zvýšením cestovnej rýchlosti sa železničná doprava stala atraktívnejšou, zvýšila sa bezpečnosť, efektívnosť a kvalita železničných služieb nielen pre cestujúcu verejnosť ale aj pre dopravcov. Elektrifikácia trate Zvolen - Banská Bystrica bola prvým projektom z oblasti železničnej infraštruktúry, ktorý bol financovaný z prostriedkov štrukturálneho fondu ERDF - Európskeho fondu regionálneho roz-

voja.

Stavba svojím rozsahom zaberala elektrifikáciu traťového úseku Zvolen - Banská Bystrica s napojením na elektrifikovanú žst. Zvolen - nákladná stanica, vrátane všetkých staníc nachádzajúcich sa v tomto úseku a žst. Banská Bystrica. Súčasťou stavby bola aj výstavba 3 nových staničných zabezpečovacích zariadení v žst. Sliach-kúpele, Banská Bystrica a Šalková, ktorá svojím rozsahom zasahuje traťové úseky Banská Bystrica - Kostiviarska a Banská Bystrica - Šalková - Slovenská Lupča vrátane nevyhnutných úprav v žst. Kostiviarska.

Rozhodujúci objem prác bol sústredený do objektov elektrifikácie trate a prevádzkových súborov zabezpečovacieho a oznamovacieho zariadenia. V Banskej Bystrici to boli tiež aj práce zamerané do prestavby železničného mosta cez Hron, železničného spodku a zvršku a stavebné úpravy pozemných objektov.

PAMÄTNÁ TABUĽA OBETIAM 2. SVETOVEJ VOJNY

74

ULICA 29. AUGUSTA

Miesto: Ulica 29. augusta č. 39, v interiéri železničnej stanice

TEXT: „1938-1945 ZOMRELI STE, ABY SME MY ŽILI“

Odhalenie: 1951

Počas druhej svetovej vojny a Slovenského národného povstania sa bojov zúčastnili aj mnohí pracovníci železnice, z ktorých časť zahynula. Železnica bola významným pomocníkom povstaleckých bojovníkov pri premiestňovaní vojsk a munície, osobitnou kapitolou boli pancierové vlaky, ktoré vychádzali zo zvolenského depa a smerovali do Turca. Ich zásluhou sa udržiavali bojové pozície a zachraňovali ľudské životy.

PAMÄTNÍK ÚSTAVE SLOVENSKEJ REPUBLIKY

TRIEDA SNP

Miesto: Trieda SNP - v parčíku pred základnou školou
**TEXT: „LIPY ÚSTAVY SLOVENSKEJ REPUBLIKY 23. 10. 1992 MO
 MATICE SLOVENSKEJ“**

Odhalenie: 22. 9. 2000

Autori: Marián Mikloš a Pavol Károly

Predstavitelia Matice slovenskej po prijatí Ústavy SR vyzvali zasadiť po celom Slovensku lipy pripomínajúce tento významný medzník v histórii krajiny. V Banskej Bystrici v roku 1992 zasadil tri lipy

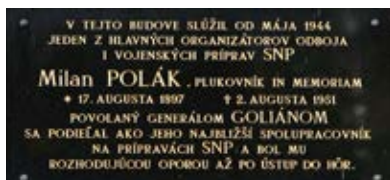
prezident SR Ivan Gašparovič (vtedajší predseda Slovenskej národnej rady). Zasadenie líp Ivanom Gašparovičom a predstaviteľmi Matice slovenskej pripomína pamätná tabuľa osadená v kameni, ktorý v Pamätníku líp Ústavy SR inštalovali v septembri 2000. Pri uvedenom pamätníku sa každý rok pri príležitosti Dňa Ústavy Slovenskej republiky koná spomienková slávnosť, ktorú organizuje Miestny odbor Matice slovenskej v spolupráci s orgánmi miestnej verejnej správy a samosprávy.

PAMÄTNÁ TABUĽA MILANOVI POLÁKOVI

76

ULICA ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

Miesto: Ulica Československej armády č. 7

TEXT: „V TEJTO BUDOVE SLUŽIL OD MÁJA 1944 JEDEN Z HLAVNÝCH ORGANIZÁTOROV ODBOJA I VOJENSKÝCH PRÍPRAV SNP MILAN POLÁK PLUKOVNÍK IN MEMORIAM *17. AUGUSTA 1897 † 2. AUGUSTA 1951 POVOLANÝ GENERÁLOM GOLIANOM SA PODIEĽAL AKO JEHO NAJBLIŽŠÍ SPOLUPRACOVNÍK NA PRÍPRAVÁCH SNP A BOL MU ROZHODUJÚCOU OPOROU AŽ PO ÚSTUP DO HÔR.“

Odhalenie: 28. 3. 2005

Autor: Kamil Pánik

MILAN POLÁK – DÔSTOJNÍK, POLITIK, PEDAGÓG, POSLANEC SNR

* 17. 8. 1897 Čadca – † 2. 8. 1951 medzi Kostolnou a Záblatím

Základnú a meštiansku školu navštevoval v Žiline, učiteľský ústav v Ostrihome. Pôsobil ako učiteľ na viacerých miestach Slovenska, neskôr činiteľ ústredných štátnych orgánov. Príslušník slovenskej armády. Účastník protifašistického odboja,

člen Ústredného národného revolučného výboru, podieľal sa na prípravách SNP. V aktívnej vojenskej službe v hodnosti kapitána pôsobil na Veliteľstve pozemných vojsk v Banskej Bystrici (1944). Pobočník Jána Goliana, člen štábu Veliteľstva 1. československej armády na Slovensku. Člen povstaleckej SNR v Banskej Bystrici. Povereník zdravotníctva, spoluzakladateľ a funkcionár DS, spoluzakladateľ a vedúci činiteľ Strany slovenskej obrody. Poslanec Národného zhromaždenia a SNR, člen predsedníctva SNR. V mocenskom boji počas tzv. Februára 1948 sa podieľal na zlikvidovaní Demokratickej strany na Slovensku.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŠTÁBU 1. ČS. ARMÁDY

77

ULICA ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

Miesto: Ulica Československej armády č. 7

TEXT: „POČAS SNP TU PÔSOBIŠ ŠTÁB 1. ČS. ARMÁDY NA SLOVENSKU GEN. MJR. JÚLIUS NOSKO, NÁČELNÍK ŠTÁBU GEN. MJR. KAROL PEKNIK, PREDNOSTA OPERAČNÉHO ODDELENIA GEN. ARM. MVDR. MIKULÁŠ FERJENČÍK POVERENÍK SNR PRE VOJENSKÉ VECI TU TIEŽ ÚČINKOVALI VOJENSKÉ MISIE SOVIETSKÉHO ZVÄZU, USA, VEĽKEJ BRITÁNIE 29. 8. 1994“

Odhalenie: 28. 3. 2005

Autor: Kamil Pánik

JÚLIUS NOSKO – DÔSTOJNÍK ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY, NÁČELNÍK ŠTÁBU POVSTALECKEJ ARMÁDY

* 8. 6. 1907 Tisovec – † 5. 9. 1986 Praha

Hneď v prvých dňoch povstania 4. septembra 1944 bol mjr. Nosko vymenovaný za náčelníka štábu Veliťelstva 1. čs. armády na Slovensku a do príchodu gen. Viesta 7. októbra 1944 na Slovensko i zástupcom veliteľa. Keďže úlohy vyplývajúce z jeho funkcie si plnil svedomite, bol za túto činnosť Predsedníctvom SNR 28. októbra 1944 povýšený na plukovníka. V tom čase Vojenský súd v Bratislave ho za dezerciu odsúdil na trest smrti. KAROL PEKNIK – generál, protifašistický bojovník * 20. 4. 1900 Pezínok – † 1. 11. 1944 Pohronský Bukovec Počas druhej svetovej vojny, v rokoch 1939 – 44, pôsobil ako druhý náčelník Hlavného štábu

bu Ministerstva národnej obrany a profesor Vysokej vojenskej školy v Bratislave. Po začiatku SNP odišiel z Bratislavy do Banskej Bystrice a od 4. septembra 1944 bol náčelníkom operačného oddelenia Veliťelstva 1. čs. armády na Slovensku. Prispel k riešeniu stratégie a taktiky ozbrojeného boja proti fašizmu. Po ústupe SNP do hôr padol v prestrelke s nemeckou jednotkou blízko Pohronského Bukovca. Po oslobodení jeho telesné pozostatky exhumovali. V Bratislave je po ňom pomenovaná škola a ulica, rovnako ako i v jeho rodnom meste.

MIKULÁŠ FERJENČÍK

- veterinárny lekár, organizátor SNP, neskôr generál * 5. 12. 1904 Polomka – † 4. 3. 1988 Denver, USA Pôsobil vo vojenskej veterinárnej službe. Protifašisticky orientovaný účastník odboja, blízky spolupracovník a zástupca J. Goliana vo Vojenskom ústredí. Na povstaleckom území pôsobil ako prednosta veterinárnej služby pri veliteľstve 1. čs. armády na Slovensku. Povereník SNR pre národnú obranu. Po februári 1948 emigroval do USA. Českoslovakisticky a protikomunisticky orientovaný činiteľ, predseda Československej národnej rady v Amerike. V exile bojoval proti falšovaniu faktov o povstaní uskutočňovanom komunistami. Roku 1992 povýšený do hodnosti armádneho generála in memoriam.

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI GOLIANOVI A RUDOLFOVI VIESTOVI

78

ULICA ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

Miesto: Ulica Československej armády č. 7

TEXT: „NA VEČNÚ PAMÄŤ HRDINOM SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA BRIG. GEN. JÁNOVI GOLIANOVI A ARM. GEN. RUDOLFOVI VIESTOVI, KTORÍ POČAS SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA OD 9. AUGUSTA DO 27. OKTÓBRA 1944 PÔSOBLI V TEJTO BUDOVE AKO VELITELIA 1. ČS. ARMÁDY NA SLOVENSKU.“

Prvé odhalenie: 31. 8. 1947

Znovuodhalenie: 28. 3. 2005

Autor: Kamil Pánik

Prvá československá armáda na Slovensku bola najpočetnejšou a najdôležitejšou ozbrojenou silou Povstania. V prvých dňoch mala 18 000 vojakov a dôstojníkov. Po prvej mobilizácii 5. septembra dosiahla početný stav 47 000 mužov a po druhej mobilizácii 26. septembra 60 000 mužov. Jej hlavným veliteľom bol generál Ján Golian a od 7. októbra 1944 generál Rudolf Viest.

JÁN GOLIAN – BRIGÁDNY GENERÁL, ORGANIZÁTOR A VÝZNAMNÝ PREDSTAVITEĽ SNP

* 26. 1. 1906 Dombovár, Maďarsko - † 1945 Flossen- burg, Nemecko

Študoval na Vojenskej akadémii v Hraniciach na Morave a na Vysokej škole vojenskej v Prahe. V roku 1942 sa stal náčelníkom štábu Veliteľstva divízejnej oblasti 1, prevelený do Banskej Bystrice a ustanovený za náčelníka štábu Veliteľstva

pozemného vojska. 27. 4. 1944 prevzal funkciu vojenského veliteľa ozbrojeného povstania. Koncom augusta 1944 Ján Golian vydal rozkaz na bojovú pohotovosť, stál na čele povstaleckej armády. Za uskutočnenie vojenskej prípravy povstania a za úspešné riadenie činnosti povstaleckej armády bol dňa 29. 8. 1944 povýšený londýnskym MNO na plukovníka generálneho štábu a na základe rozhodnutia SNR z 5. 9. 1944 na brigádneho generála.

RUDOLF VIEST – ARMÁDNY GENERÁL

*24. 9. 1890 Revúca - † 1945 Flossenburg, Nemecko

V Budapešti vyštudoval Vyššiu priemyselnú školu a ako dobrovoľník bol povolaný r. 1911 do jednoročnej vojenskej služby v Štajerskom Hradci. R. 1914 odišiel na front, podieľal sa organizácii čs. vojska v Rusku. V roku 1920 bol prijatý do čs. armády ako dôstojník z povolania. Po rozbití Československej republiky odišiel do zahraničia, začiatok SNP ho zastihol v Moskve, kam v auguste 1944 odletel z Londýna s čs. vládou delegáciou. Po utvorení 1. čs. armády na Slovensku bol prezidentom Benešom 6. 9. 1944 menovaný za jej veliteľa.

Počas teroristického záťahu Einsatzkommando 14 začiatkom novembra 1944 proti povstalcovi boli generál Ján Golian spolu s generálom Viestom zajatí v Pohronskom Bukovci. Po výsluchoch v Bratislave nasledoval prevoz do Berlína, kde oboch generálov odsúdili na trest smrti. Poprava bola pravdepodobne vykonaná v koncentračnom tábore vo Flossenburgu v neznámy deň roku 1945.

PAMÄTNÍK OSLOBODENIU „ZVÍTÄZILI“

ULICA ČESKOSLOVENSKEJ ARMÁDY

Miesto: Ulica Československej armády č. 7
Odhalenie: 1968
Autor: Pavol Tóth

Dielo vznikalo súčasne s výstavbou Pamätníka SNP v šesťdesiatych rokoch 20. storočia a cítiť z neho aj vtedajšie uvoľnenie spoločenskej a kultúrnej atmosféry. Namiesto oficiálnej kompozície vznikla moderná priestorová plastika – skupina partizánov so samopalmi, kde traja vyhadzujú štvrtého spolubojovníka nad hlavu. Dielo vy-

nikajúcim spôsobom reprezentuje tvorbu jedného zo zakladajúcich členov Skupiny Mikuláša Galandu. Námet víťazstva a forma jeho stvárnenia v tomto súsoší sú ojedinelé nielen v tvorbe autora, ale aj v rámci slovenského sochárstva.

PAMÄTNÁ TABUĽA ROBOTNÍCKEMU DOMU

80

ROBOTNÍČKA ULICA

Miesto: Robotníčková ulica č. 3

TEXT: „NÁRODNÁ KULTÚRNA PAMIAŤKA ROBOTNÍCKY DOM DOM POSTAVILI ROBOTNÍČKI BANSKEJ BYSTRICE Z VLASTNÝCH PROSTRIEDKOV V ROKOCH 1923-25 BOL JEDNÝM Z VÝZNAMNÝCH CENTIER REVOLUČNÉHO HNUTIA NA SLOVENSKU V DŇOCH 16. A 17. MÁJA 1937 TU CELOSLOVENSKÁ KRAJINSKÁ KONFERENCIA KOMUNISTICKEJ STRANY ČESKOSLOVENSKA PRIJALA HISTORICKÝ PLÁN HOSPODÁRSKEHO, SOCIÁLNEHO A KULTÚRNEHO POVZNESENIA SLOVENSKA, V KTOROM SA PRVÝ RAZ ROZVINULA MYŠLIENKA INDUSTRIALIZÁCIE SLOVENSKA V ČESKOSLOVENSKEJ REPUBLIKE

Odhalenie pôvodnej pamätnej tabule: 15. 5. 1957

Odhalenie druhej pamätnej tabule: 22. 11. 1971

Autor: Ladislav Snopek

ROBOTNÍCKY DOM

Po prvej svetovej vojne sa aj v Banskej Bystrici a regióne začal rozmach robotníckeho hnutia ako prejav nespokojnosti so stavom spoločnosti. Rozširujúce sa aktivity robotníckych strán a spolkov potrebovali priestor na svoju realizáciu. Prvý robotnícky dom vznikol v Moštenici, po ňom padlo rozhodnutie

aj v Banskej Bystrici. Nedostatok finančných prostriedkov z časti riešila zbierka (od roku 1920), rásnejší krok sa udial vznikom Družstva robotníckeho domu 26. 6. 1923. Samotná stavba sa realizovala od septembra 1924 do 4. 10. 1925. Otvorenie Robotníckeho domu bolo sviatkom – konal sa manifestačný tábor ľudu, sprievod mestom, akadémia FRTJ, divadelné predstavenie a i. Bola vydaná aj Pamätnica Robotníckeho domu. V nasledujúcich rokoch rokov sa Robotnícky dom stal sídlom krajského sekretariátu KSČ, konali sa tu verejné zhromaždenia, školenia, schôdze, okrem KSČ tu mali domovské miesta sociálni demokrati, FRTJ, Zväz proletárskych žien, robotnícke spolky a organizácie, odbory, mládež. Najvýznamnejšou udalosťou bola celoslovenská konferencia k otázkam odstránenia zaostalosti Slovenska 16. – 17. 5. 1937. Pri príležitosti 20. výročia uvedenej konferencie sa objekt rekonštruoval a slávnostne sprístupnil 15. 5. 1957, odhalená bola aj pamätná tabuľa z čierneho mramoru so zlatým písmom. Ďalšia rekonštrukcia a zveladenie objektu sa uskutočnila 22. 11. 1971, kedy bol Robotnícky dom v Banskej Bystrici ako jediný na Slovensku vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. Zároveň bola odhalená nová pamätná tabuľa – odlievaná z kovu. Nateraz posledná výrazná rekonštrukcia a modernizácia sa uskutočnila v roku 2015.

Literatúra: Pamätník Robotníckeho domu 1925 Banská Bystrica. Banská Bystrica : Družstvo Robotníckeho Domu, 1925. [20] s. Frenal, Karol: Robotnícky dom v Banskej Bystrici vo svetle archívnych dokumentov. Banská Bystrica : [s.n.], [1975]. 27 s. Päťdesiat rokov Robotníckeho domu v Banskej Bystrici / zost. Helena Pažurová. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 1975. Terem, Ivan: Na začiatku bolo družstvo Budúcnosť : Národná kultúrna pamiatka Robotnícky dom má sedemdesiat rokov. In Večerník, roč. 3, č. 200 (18. 10. 1995), s. 10.

PAMÄTNÁ TABUĽA POVERENÍCTVU SNR PRE POŠTY A TELEGRIFY A POVERENÍCTVU PRE DOPRAVU A ŽELEZNICE

ULICA F. ŠVANTNERA

Miesto: Ulica Františka Švantnera č. 9

TEXT: „V TEJTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVPANIA ROKU 1944 SÍDLILI: POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE POŠTY A TELEGRIFY POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE VECI VNÚTORNÉ POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE VEREJNÉ PRÁCE POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE DOPRAVU A ŽELEZNICE ÚSTREDNÉ RIADITEĽSTVO SLOVENSÝCH ELEKTRÁRNÍ VENOVANÉ PRI OSLAVE DRUHÉHO VÝROČIA POVPANIA“

Odhalenie: 1946

POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE POŠTY A TELEGRIFY

Rozvoj pôšt na Slovensku v rámci Uhorska bol veľmi zaostalý, to znamená že v prvom období vzniku spoločného štátu Čechov a Slovákov sa musela pošta (hlavne na Slovensku) vyrovnávať s viacerými problémami. Pošta však tieto problémy pomerne rýchlo prekonala. Postupne vzrastal počet poštových úradov, zlepšoval sa telefónny a telegrafný styk, v roku 1923 sa začala letecká doprava. V roku 1926 bolo na Slovensku 857 poštových úradov, 191 poštovní a v tomto roku sa uskutočnilo prvé rozhlasové vysielanie na Slovensku. Riadiacim centrom bolo Ministerstvo pôšt a telegrafov. Po rozbití republiky boli pošty

riadené Ministerstvom dopravy a verejných prác klérofašistického slovenského štátu. Po vypuknutí SNP prevzalo na oslobodenom území od 5. 9. 1944 riadenie Povereníctvo SNR pre pošty a telegrafy. Po oslobodení bolo obnovené Ministerstvo pôšt a telegrafov ako ústredný celoštátny orgán. Po oslobodení bola sieť pôšt na Slovensku skompletizovaná tak, že pokrývala celé územie.

POVERENÍCTVO SLOVENSKEJ NÁRODNEJ RADY PRE DOPRAVU A ŽELEZNICE

Vypuknutím Slovenského národného povstania a významným spôsobom zmenili dopravné pomery v Slovenskej republike. Stredné Slovensko sa stalo nezávislým územím s vlastnou organizáciou štátnej správy. Jej základom bol Zbor povereníkov. Ten mal spočiatku rovnakú skladbu ako ministerstvá Slovenskej republiky. Preto sa povereníctvo, spravujúce dopravné záležitosti, v období 1. – 5. 9. 1944 zaoberalo i agendou verejnej správy. Neskôr bolo však vytvorené osobitné Povereníctvo dopravy, ktoré ako výsostný orgán štátnej správy riadilo pod vedením Ing. Štefana Višňovského železničnú a cestnú dopravu na povstaleckom území. Úradnú agendu tohto Povereníctva viedol hneď od začiatku Ing. Ivan Viest (bývalý prezident SŽ).

PAMÄTNÁ TABUĽA

POVODEŇ 1974

82

ŠTEFÁNIKOVO NÁBREŽIE

Miesto: Štefánikovo nábrežie č. 1

TEXT: VEĽKÁ VODA 22. 10. 1974 POVODIE HRONA 88

Odhalenie: 1988

POVODEŇ 1974

Banská Bystrica vo svojej histórii bola veľa krát ohrozovaná povodňami po oboch brehoch rieky Hron. Veľká voda napáchala škody nielen obyvateľom mesta, ale aj postihla aj hospodárske a dopravné objekty. Jednou z najväčších povodní - tisícročná voda – bola povodeň v jeseni 1974. Po období dlhotrvajúcich a výdatných zrážok v júni až októbri sa 19. októbra vyliala voda z koryta Hrona, povodeň kulminovala 22. októbra, kedy výška vody v Hrona dosahovala 480 cm a prietok až 560 m³/s (priemerný ročný prietok 27,9 m³/s). Okrem materiálnych škôd pripravila o život počas záchranných prác vojaka základnej vojenskej služby. Pod vodou sa ocitli suterény a pivnice domov na Hronskom (teraz Štefánikovom) nábreží, zatopené boli cesty, bývalé autobusové nádražia a Uhlisko, ktoré zasobovali len na člnoch. V parku pod Pamätníkom SNP až po hotel Lux vzniklo veľké jazero. Cez mosty sa prelievala voda, stali sa nepriechodnými, tlaku

vody však odolali. Priechodný bol iba železničný most. Evakuovať museli 20 rodín. Zápaly postihli aj Malachov, Kostiviarsku, Podlavice, Šalkovú aj Radvaň, kde sa niekoľko podmočených starých domov zrútilo. Veľké materiálne škody donútili riadiace orgány postupne pristúpiť k výraznej regulácii rieky Hron a jej prítokov. Vodoznak (veľkosť 10 x 20 cm) tejto povodne bol pôvodne umiestnený na sokli dispečerskej budky bývalého autobusového nádražia, ale sa nezachoval. Ďalší, dodnes jestvujúci, bol najskôr uložený v skrytej polohe na pravom stĺpiku mosta cez Hron smerom k železničnej stanici Banská Bystrica – mesto, v súčasnosti je umiestnený na obytnej budove č. 1.

PAMÄTNÁ TABUĽA

POVODEŇ 1813

83

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

Miesto: Štadlerovo nábrežie - torzo mestských hradieb pri bývalej kolkárni

TEXT: WASSER STAND D 25 AUSST 1813

POVODEŇ 1813

V historickom období mesta sa pravidelne opakovalo mierne vyliatie vody z brehu Hrona, z času na čas dochádzalo aj veľkým povodňami s katastrofálnymi následkami. Spôsobili nielen materiálne škody, ale si vyžiadali aj ľudské obete. V dokumentoch nachádzame údaje o veľkých povodňach v rokoch 1575, 1687, 1784 a ďalších rokoch. Ako jedna z veľkých povodní sa uvádza povodeň z 25. 8. 1813. Tabuľa s vodoznakom o veľkosti 42x33 cm, informujúcim o výške povodňového toku, bola pôvodne osadená na múre oplotenia areálu Štátnej vyššej dievčenskej školy (dnes budova Univerzity Mateja Bela). Po zbúraní plotu bola umiestnená do približnej výšky hladiny vody na zvyšky mestských hradieb pri bývalej kolkárni, kde sa zachovala dodnes. V letnom období je málo viditeľná, pretože ju prerastá bujná vegetácia.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA SKALE

84

POD KALVÁRIOU

Miesto: Pod Kalváriou

TEXT: „KALVÁRSKA HORA URPÍN BANSKÁ BYSTRICA
VZÁCNÁ SYMBIÓZA PRÍRODNÉHO FENOMÉNU HORY
URPÍN S HISTORICKOU ALEJOU STROMOV A KOMPLEXOM
DUCHOVNÝCH STAVIEB KALVÁRIE 1689 – 1714 ZA PÔSOBNIA
SPOLOČNOSTI JEŽIŠOVEJ V BANSKEJ BYSTRICI BOLI POSTAVENÉ
KAPLNKY ZASTAVENIA KRÍŽOVEJ CESTY. 1712 – 1713 Z VŔAKY
ZA OCHRANU MESTA PRED MOROVOU EPIDÉMIU BOLA POSTA-
VENÁ VRCHOLOVÁ KAPLNKA SV. KRÍŽA 1731 VÝSADBA NOVEJ
ALEJE 71 STROMOV LEMUJÚCEJ KRÍŽOVÚ CESTU NA MIESTE
PŮVODNEJ ALEJE, KTORÚ ZNIČIL POŽIAR. VŠETKY PRÁCE
NA PŮVODNÝCH OBJEKTOCH BOLI FINANCOVANÉ Z DAROV
VÝZNAMNÝCH DARCOV, KTORÍ SÚ EVIDOVANÍ V ARCHÍVNYCH
DOKUMENTOCH. Z PŮVODNÝCH UMELECKÝCH DIEL KRÍŽOVEJ
CESTY A BOHATEJ VÝZDOBY VRCHOLOVEJ KAPLNKY SA ZACHOVAL

IBA VÝPIS I. ZASTAVENIA ZHOTOVENÉHO V BUDAPEŠTI A SOCHA
UKRÍŽOVANÉHO KRISTA. 2006 – 2008 Z INICIATÍVY BANSKO-
BYSTRICKÉHO BISKUPA MONS. R. BALÁŽA ZA FINANČNEJ POD-
PORY BISKUPSKÉHO ÚRADU, FARSKÉHO ÚRADU BANSKÁ BYS-
TRICA KATEDRÁLA A MILODAROV VERIACICH BOLA PREVEDENÁ
KOMPLEXNÁ OBNOVA KALVÁRIE A VYBUDOVANÁ NOVOSTAVBA
KLÁŠTORA SV. KRÍŽA. NA OBNOVE BANSKOBYSSTRICKEJ KAL-
VÁRIE SA PODIEĽALI: ARCHITEKTONICKÉ RIEŠENIE ING. ARCH.
JOZEF FRTÚS, ING. ARCH. TOMÁŠ SOBOTA VÝTVARNÉ DIELA
AKAD. SOCHÁR MILAN ORMANDÍK, AKAD. SOCHÁR VLADIMÍR
ORAVEC HLAVNÝ DODAVATEĽ STAVBY STAVEBNÁ FIRMA RAN-
DA+R BANSKÁ BYSTRICA“

Autor: Jozef Frtús

KALVÁRSKA HORA URPÍN

Kalvária – jeden z najkrajších skvostov Banskej Bystrice, stojaca na severovýchodnom úpätí vyhasnutej sopky Urpín. Kalvária znamená miesto či vršok ukrižovania nášho Pána Ježiša Krista v Jeruzaleme, resp. vyobrazenie krížovej cesty. Kalvárska hora Urpín je v súčasnosti areálom pozostávajúcim z historickej aleje s 8 zastaveniami (krížová cesta), vrcholového kostolíka a novostavby kláštora.

PAMÄTNÉ TABULE BISKUPOV BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY

85

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

Vo vnútri ohrady pred kostolíkom, kde boli pôvodne obrazy znázorňujúce príbehy zo života Krista, sú dnes pamätne tabule so všetkými biskupmi banskobystrickej diecézy. Obnovená vrcholová kaplnka sa po rekonštrukcii stala Kostolíkom Povýšenia svätého kríža, v ktorom sa pravidelne konajú bohoslužby. Výjavy zastavení, inštalované po rekonštrukcii Kalvárie, tvoria figurálne reliéfy z patinovaného plastu chráneného bezpečnostným sklom. Časť z nich ešte v kaplnkách osadená nie je. Ich autorom je akademický sochár Milan Ormandík z Kremnice.

TEXT: „ZALOŽENIE BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY BOLO SCHVÁLENÉ PÁPEŽOM PIOM VI. 13. MARCA 1776 BULOU „REGALIUM PRINCIPUM“

TEXT: „BOLI SME VAŠIMI PASTIERMI, SPOMEŇTE SI NA NÁS VO VAŠICH MODLTBÁCH. BISKUPI BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY“

Uvedený text je na každej pamätnej tabuli, preto ho pri ostatných neuvádzame.

1. „FRANTIŠEK BERCHTOLD 24.6.1730 – 14.8.1793 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1776-1793 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM USTANOVIL PRVÉ FARNOSTI DIECÉZY“

FRANTIŠEK BERCHTOLD, barón z Ungerschützu -

bol prvým banskobystrickým biskupom, ktorý vykonal všetky počiatočné organizačné práce v novovzniknutom biskupstve. Založil mnoho nových farností a postaral sa o ich hmotnú dotáciu. S veľkými ťažkosťami postavil novú biskupskú rezidenciu v Banskej Bystrici. Biskup Berchtold svojou húževnatosťou zachránil biskupstvo poväčšine príspevkami vlastnej šľachtickej rodiny. Neprijal uprázdnené a oveľa bohatšie biskupstvo v Győri a u panovníckeho dvora protestoval proti spojeniu svojho biskupstva so spišským, prípadne rožňavským. Zomrel v roku 1793 a po jeho smrti ostáva chudobné biskupstvo celých 7 rokov neobsadené.

2. „GABRIEL ZERDAHELYI 16.10.1742 – 5.10.1813 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1800-1813 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM ZALOŽIL KŇAZSKÝ SEMINÁR V BANSKEJ BYSTRICI V ROKU 1807“

GABRIEL ZERDAHELYI – dal za nesmiernych ťažkostí vybudovať jednoposchodovú budovu diecézneho seminára, ktorý sám posvätil v roku 1807 a zorganizoval v ňom výučbu i formáciu kňazského dorastu pre diecézu. Vo Sv. Kríži nad Hronom vybudoval biskupskú kryptu. Bol vynikajúci kazateľ a literárne činný teológ.

PAMÄTNÉ TABULE BISKUPOV BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY

85

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

3. „ANTON MAKAY 24. 2. 1756 – 8. 1. 1825 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1819-1823 POCHOVANÝ VO VESZPRÉME (MAĎARSKO) ZVOLAL PRVÚ DIECÉZNU SYNODU V ROKU 1821“

ANTON MAKAY – bol horlivým pastierom Božieho ľudu. Preto bol vo svojej dobe považovaný za jedného z najlepších biskupov bývalého Uhorska. Jeho najväčšou zásluhou bolo vydržiavanie diecéznej synody v novembri 1821 v Banskej Bystrici, na ktorej bolo 43 účastníkov z radov popredného kleru v diecéze.

4. „JOZEF BELANSKÝ 20. 6. 1769 – 4. 1. 1843 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1823-1843 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM

5. JOZEF RUDŇANSKÝ A 28. 10. 1788 – 24. 11. 1859 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1844-1850 POCHOVANÝ V OSTRIHOMĚ (MAĎARSKO)“

JOZEF BELANSKÝ – do dejín diecézy sa zapísal ako biskup „zlatého srdca“ a veľký dobrodinca chudobných. Založil penzijný fond pre starých kňazov, invalidov a zostarilých učiteľov katolíckych škôl. Z jeho fondov vyštudovali mnohí chudobní roľníci a remeselníci mladíci z diecézy i jeho rodného Kysuckého Nového Mesta. Po smrti tretinu pozostalosti nechal chudobným diecézy a tretinu venoval na opravu katedrály, ktorá práve jeho zásluhou bola zväčšená a zrenovovaná.

5. „JOZEF RUDŇANSKÝ 28. 10. 1788 – 24. 11. 1859 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1844 -1850 POCHOVANÝ V OSTRIHOMĚ (MAĎARSKO)“

JOZEF RUDŇANSKÝ – pre svoju štedrosť a dobrosrdečnosť sa tešil úcte a láske svojho kňazstva i veriacich. V rokoch 1848 – 1849 sa aj jeho diecézou prehnala krvavá revolúcia. Po potlačení revolúcie bol odsúdený pre údajnú vlastizradu a pre šíkanovanie zo strany štátnej moci sa musel vzdať biskupstva. V roku 1850 sa formálne vzdal katedrálnej kapitule a svoju abdikáciu oznámil aj ostrihomskému arcibiskupovi a tiež Apoštolskému stolcu. Odišiel do ústrania a zomrel v roku 1859 v Bratislave.

6. „ŠTEFAN MOYSES 24. 10. 1797 – 5. 7. 1869 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1850-1869 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM PRVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ“

ŠTEFAN MOYSES – vo svojej dobe patril k najlepším biskupom bývalého Uhorska. Diecézu prebral v úbohom duchovnom, ale najmä hmotnom stave. Podarilo sa mu v krátkom čase znovu zorganizovať duchovnú činnosť vo všetkých farnostiach. Neoceniteľné zásluhy si získal pri budovaní katolíckeho školstva so slovenským vyučovacím jazykom. Bol uvedomelý Slovák a národovec vysokých morálnych kvalít. V roku 1863 zorganizoval v celej svojej diecéze okázalé oslavy 1000. výročia príchodu vierozvestov sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Stál pri zrode Matice slovenskej a bol jej prvým predsedom. Vo svojej dobe bol považovaný za otca národa, mal veľkú autoritu a bol rovnako ctený slovenskými katíkmi i evanjelikmi.

PAMÄTNÉ TABULE BISKUPOV BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY

85

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

7. „ŽIGMUND SZUPPAN VYVOLENÝ ZA BISKUPA 23. 3. 1870 REZIGNOVAL Z ÚRADU 16. 7. 1871“

ŽIGMUND SZUPPAN – bol vymenovaný za banskobystrického biskupa, ale ešte pred konsekráciou sa zriekol biskupstva

8. „ARNOLD IPOLYI – STUMMER 20. 10. 1823 – 2. 12. 1886 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1871-1886 POCHOVANÝ VO VEĽKOM VARADÍNE (RUMUNSKO)“

ARNOLD IPOLYI-STUMMER – ako biskup bol veľkým dobrodincom cirkevného školstva, chudobných študentov a tiež mecénom umenia. Z diecézneho hľadiska jeho najzásadnejším činom bolo vydanie historického diela „Schematismus historicus dioecesis Neosoliensis.“ Schematismus zostavil k 100. výročiu biskupstva v roku 1876 slovenský historik, kňaz a rodofúb František Sasik.

9. „IMRICH BENDE 28.8.1824 – 26.3.1911 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1886-1893 POCHOVANÝ V NITRE 10. KAROL RIMELY 4.2.1825 – 16.1.1904 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1893-1904 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM“

IMRICH BENDE – diecézu viedol v intenciách vtedajšieho pápeža Leva XIII. Bol nadšeným zástancom

sociálnej náuky spomínaného pápeža Leva XIII., načrtnutej v encyklike „Rerum novarum..“ Na zmiernenie biedy svojich diecézánov venoval 60 tisíc zlatých. Maďarizácia počas jeho vedenia diecézy značne pokročila.

10. „KAROL RIMELY 4. 2. 1825 – 16. 1. 1904 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1893-1904 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM“

KAROL RIMELY – obnovil budovu kňazského seminára a nákladom 60 tisíc korún dal na ňu nadviesť druhé poschodie. Na rozličné dobročinné ciele venoval takmer 400 000 korún z vlastných zdrojov i výnosov biskupských majetkov. Tienistou stránkou jeho éry bola pokračujúca maďarizácia a spory s „panslavistickými kňazmi“.

11. „WOLFGANG RADNAI 28. 3. 1848 – 14. 10. 1935 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1904-1919 POCHOVANÝ V SUMEGU (MAĎARSKO) 12. MARIÁN BLAHA 11. 7. 1869 – 21. 8. 1943 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1920-1943 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM“

WOLFGANG RADNAI – diecézu viedol v ťažkých rokoch zostrojujúceho sa národnostného útlaku a prvej svetovej vojny. Snažil sa uviesť do praxe nariadenia pápeža Pia X. o častom sv. prijímaní a o skorom 1. prijímaní detí. Negatívnou stránkou jeho pôsobenia bolo jeho silné maďarské zmýšľanie, neznalosť slovenčiny, zavedenie maďarčiny do obozdníkov, ako aj nariadenie, aby sa všetka farská agenda i matriky viedli v maďarčine. Po rozpade Rakúsko-Uhorska bol biskup Radnai štátom vypovedaný z územia svojho biskupstva.

PAMÄTNÉ TABULE BISKUPOV BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY

85

ŠTADLEROVO NÁBREŽIE

12. „MARIÁN BLAHA 11. 7. 1869 – 21. 8. 1943 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1920 – 1943 POCHOVANÝ V ŽIARI NAD HRONOM“

MARIÁN BLAHA – bol vysvätený 13.2.1921 spolu s biskupmi Jánom Vojtaššákom a Karolom Kmetkom, ktorí boli prvými slovenskými biskupmi v novovzniknutej Československej republike. Diecézu prevzal v biednom stave. V ťažkých povojnových časoch sa mu podarilo obnoviť vyučovanie v kňazskom seminári, v prvých rokoch zápasil s nedostatkom kňazov pre diecézu. Vo svojich kultúrnych národných snaženiach bol dôstojným nástupcom svojho veľkého predchodcu Moyses. Pochovaný je v krypte svätokrížskeho kostola.

13. ANDREJ ŠKRÁBIK 13. 5. 1882 – 8. 1. 1950 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1943-1950 POCHOVANÝ V BANSKEJ BYSTRICI“

ANDREJ ŠKRÁBIK – do Banskej Bystrice prišiel ako biskup auxiliár biskupa Blahu. Podarilo sa mu preniesť biskupskú rezidenciu zo Sv. Kríža nad Hronom do sídla diecézy Banskej Bystrice a tiež skonsolidovať pomery v diecéznom seminári. Svojou skromnosťou a dobrosrdečnosťou si čoskoro získal dôveru kňazov i veriacich diecézy. Spolu s veriacimi prežíval hrôzy vojny i povstania, počas ktorého neváhal podať pomocnú ruku všetkým bez rozdielu. S bolestnou úzkosťou pozoroval nástup totalitnej komunistickej moci i neustále okliešťovanie práv Cirkvi. Všetky jeho protesty proti bezpráviu boli bezvýsledné. Pochovaný je v jednoduchom radovom hrobe na mestskom cintoríne. Po smrti biskupa Škrábika Slovenský úrad pre veci cirkevné v zmysle nespravodlivých zákonov o tzv. dozore štátu nad cirkvami vymenoval za „správcu diecézy kňaza Tr-

navskej apoštolskej administratúry, Jána Decheta. Apoštolský Stolec v zmysle cirkevných zákonov kňaza Jána Decheta exkomunikoval, keďže prijal cirkevný úrad od svetskej moci. Napriek tomu Ján Dechet spravoval diecézu až do apríla v roku 1968, kedy zomrel.

14. JOZEF FERANEC 13. 3. 1910 – 8. 5. 2003 BISKUPOM BOL V ROKOCH 1973- 1990 POCHOVANÝ V POBEDIME“

JOZEF FERANEC – Diecézu prevzal v ťažkých pomeroch bez seminára a kapituly. Napriek ťažkým časom podarilo sa mu udržať život vo farnostiach, podnikat mnohé birmovné cesty a uviesť do života závery II. vatikánskeho koncilu v obmedzenej forme. V roku 1990 pápež prijal abdikáciu 80-ročného biskupa Feranca, ktorý odišiel na odpočinok.

TEXT: „BOLI SME VAŠIMI PASTIERMI, SPOMEŇTE SI NA NÁS VO VAŠICH MODLTBÁCH. BISKUPI BANSKOBYSSTRICKEJ DIECÉZY POMOCNÍ BISKUPI“

15. PETER DUBOVSKÝ 28.6.1921 – 10.4.2008 POMOCNÝM BISKUPOM BOL V ROKOCH 1991-1997“

Vynovená Kalvária, slávnostne posvätená 28. septembra 2008 biskupom Rudolfom Balážom, predstavuje jedno z najkrajších miest stredného Slovenska.

Autor tabúl: Jozef Frtús

PAMÄTNÍK SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA - SOCHA PARTIZÁNA

POD URPÍNOM

Miesto: Pod Urpínom
Odhalenie: 1964
Autor: Karol Dúbravský

Pôvodne na tomto mieste stála socha Milana Rastislava Štefánika. Dali ju postaviť v Komárne pri ceste vedúcej do pevnosti vojaci 12. pešieho pluku, ktorý niesol meno generála M. R. Štefánika, a to z peňazí, na ktoré sa sami poskladali. Socha, ktorú odhalili 3. mája 1930, je dielom známeho českého sochára

ra Otakara Španiela a architekta Dušana Jurkoviča. Okupácia južných oblastí Slovenska maďarskými vojskami v roku 1939 priniesla hrozbu zničenia pomníka, preto bola socha prevezená do Banskej Bystrice. Dočasne stála v predsieni Grand hotelu Národný dom. Na stavbu podstavca pre sochu Štefánika bol vypísaný konkurz, ktorý vyhral architekt Ján Walluch. Podľa jeho plánov mesto Banská Bystrica realizovalo veľkorysý projekt pomníka pri malej železničnej stanici pod Urpínom. Slávnostné odhalenie sa uskutočnilo 4. mája 1940. Čoskoro nastali udalosti, ktoré zasiahli aj do osudu pamätníka. Po druhej svetovej vojne v roku 1946 bola socha vrátená do Komárna. V Banskej Bystrici pri príležitosti osláv 20. výročia SNP na opustený podstavec postavili ako spomienku na ťažký boj partizánov v slovenských horách sochu partizána od Karola Dúbravského, ktorá je tam dodnes.

3)

ULICA TERÉZIE VANSOVEJ

HURBANOVA ULICA

MESTSKÝ PARK

MEDENÝ HÁMOR

ULICA TIBORA ANDRAŠOVANA

CESTA NA ŠTADIÓN

ŠVERMOVA ULICA

OKRUŽNÁ ULICA

INTERNÁTNÁ ULICA

NÁMESTIE LUDVÍKA SVOBODU

PAMÄTNÁ TABUĽA TERÉZII VANSOVEJ

87

ULICA TERÉZIE VANSOVEJ

Miesto: Ulica Terézie Vansovej č. 10

TEXT: „MILOVAŤ LUD VIAC, NEŽ ON NÁS MILUJE... ZA DOBRU NEŽIADAŤ VĎAKU A UZNANIA... V TOM JE MIER DUŠE A ŠTASTIE I V NEŠTASTI. V TOMTO DOME ŽILA OD ROKU 1911 TVORILA A ZOMRELA TERÉZIA VANSOVÁ MEDVECKÁ SLOVENSKÁ SPISOVATEĽKA A NÁRODNÁ BUDITEĽKA 18. IV. 1857 – 10. X. 1942. VENOVALO MESTO BANSKÁ BYSTRICA PRI PRÍLEŽITOSTI 110. VÝROČIA JEJ NARODENIA.“

Odhalenie: 1957

TERÉZIA VANSOVÁ – SPISOVATEĽKA, REDAKTORKA, PREDSTAVITEĽKA ŽENSKÉHO HNUTIA

* 18. 4. 1857 Zvolenská Slatina –† 10. 10. 1942 Banská Bystrica

Narodila sa v rodine evanjelického farára Samuela Medveckého a Terézie, rod. Langeovej, vo Zvolenskej Slatine (Veľká Slatina). Základy vzdelania získala malá Terézia od svojho otca. po vychodení ľudovej školy v rodisku ju rodičia poslali do dievčenskej ško-

ly v Banskej Bystrici. Ďalší rok prežila v maďarskom ústave v Rimavskej Sobote. Roky prežitú v jej novom domove, ktorým sa po vydaji za evanjelického farára Jána Vansu stala Lomnička a neskôr Rimavská Píla, sú základom realisticky spracovaných spomienok na život v dedinských školách a na farách. Jej román Sirota Podhradských, vydaný v roku 1889, je prvým slovenským románom napísaným ženskou autorou, za román Kliatba získala v roku 1927 štátnu cenu. Terézia Vansová písala novely i divadelné hry, prekladala práce Boženy Němcovej, zostavila Novú kuchársku knihu, v ktorej uverejnila 900 zozbieraných receptov, založila a redigovala prvý ženský časopis na Slovensku Dennica, pôsobila ako podpredsedníčka Živeny. V publicistickej tvorbe našli odraz jej politické názory i osobné záujmy, inšpiráciou jej literárneho diela sa stali životné skúsenosti. Vo svojich aktivitách Terézia Vansová pokračovala aj v Banskej Bystrici, kam sa presťahovali v roku 1911 po manželovom penzionovaní. Po mužovej smrti (1922) sa Vansová so zvýšenou energiou dala do ďalšej práce. Svojimi príspevkami „zásobovala“ časopis Živena, v rokoch 1920 – 1924 pracovala ako redaktorka Slovenskej ženy.

PAMÄTNÁ TABUĽA VILIAMOVI FIGUŠOVI BYSTRÉMU

ULICA TERÉZIE VANSOVEJ

Miesto: Ulica Terézie Vansovej č. 12

TEXT: „V TOMTO DOME ŽIL A PRACOVAL HUDBNÝ SKLADATEĽ A PEDAGÓG VILIAM FIGUŠ BYSTRÝ 28. II. 1875 – 11. V. 1937 VENOVANÉ Z PRÍLEŽITOSTI 90. VÝROČIA NARODENIA“

Odhalenie: 1965

VILIAM FIGUŠ BYSTRÝ – HUDBNÝ SKLADATEĽ

* 28. 2. 1875 Banská Bystrica - † 11. 5. 1937 Banská Bystrica

Ako skladateľ vychádzal zo slovenských a v mladosti aj maďarských ľudových piesní, upravoval ich pre klavír (Polné kvietky, 1933; Tisíc slovenských ľudových piesní, 1923-27), pre spev a klavír (Slovenské ľudové piesne – slatiniské, 1903-15; Ľudové balady, 1934; Zbojnícke piesne, 1934-35), pre zbory (10 vencov slovenských ľudových piesní v Slovenských zborníkoch 1919-21). Jeho vlastnú skladateľskú tvorbu ovplyvnila jednak ľudová melódika, jednak klasická a ranoromantická hudba. Napísal veľa diel, väčšinou malé hudobné formy: pre klavír rôzne cykly, napr. Lístky do pamätníka (1916-22), Pestré lístky (1921-33), Hudobné miniatúry (1932-33),

Slovenská sonáta pre klavír (1935), ďalej tri sonátny pre husle a klavír, dve sláčikové triá, klavírne triá, klavírne kvarteto, dve orchestrálne suity, umelé piesne, z ktorých vyniká najmä cyklus Sny (1903-20, 1925, 1928, 1933), Matl moja (1929-32), Po poliach a lúkach (1920, 1929-35), Túžby (1926), Žiale a radosti (1934-37), ďalej zborové skladby na slová slovenských básnikov pre mužské a miešané zbory a kantáta Slovenská pieseň (1913) na slová P. O. Hviezdoslava; opera Detvan (1922-26, SND 1928) podľa A. Sládkoviča je viac hrou so spevmi než hudobnou drámou. Napísal i viaceré chrámové diela evanjelické a katolícke. Jeho skladateľský prínos je hlavne v objavnom spracovaní ľudových piesní, najmä stredoslovenských, ale aj v rozvíjaní slovenskej piesňovej tvorby, v znáročňovaní kompozičnej úrovne organovej tvorby, ako aj vo vážnom úsilí o vytvorenie slovenskej národnej opery. Patrí do generácie skladateľov, pripravujúcich na Slovensku dovŕšenie národného slohu.

Literatúra: Ako povstala prvá slovenská opera „Detvan“. In Slovenské pohľady 1926, s. 194 – 206. Burlas, L.: Slovenská hudobná moderna. Bratislava : Obzor, 1983, s. 11 – 13. Dobřík, D.: Viliam Figuš-Bystrý 1875 – 1937. Banská Bystrica : Literárne a hudobné múzeum, 1976. Potůček, Juraj: Viliam Figuš-Bystrý (1875 – 1937); k problematike slovenskej hudby a hudobného života: Antológia príspevkov, štúdií a kritik. Bratislava : Ústav hudobnej vedy, 1972.

PAMÄTNÁ TABUĽA JOZEFOVI MURGAŠOVI

89

HURBANOVA ULICA

Miesto: Hurbanova ulica č.6

**TEXT: „NA PAMÄŤ A SLÁVU PRIEKOPNÍKA RÁDIO-TELEGRAFIE
JOZEFA MURGAŠA PRI PRÍLEŽITOSTI UDELENIA ČESTNÉHO
NÁZVU SPÔS J. MURGAŠA. BANSKÁ BYSTRICA 1 .9. 1969“**

Odhalenie: 1. 9. 1969

Autor: Eugen Berényi

JOZEF MURGAŠ – VYNÁLEZCA, PRIEKOPNÍK BEZDRÔTOVEJ TELEKOMUNIKÁCIE

* 17. 2. 1864, Tajov-Jabříková, Slovensko - † 11. 5. 1929 Wilkes Barre, Pensylvánia, USA

Bol vynikajúcim priekopníkom elektrotechniky, a to jej najnovšieho odvetvia – rádiotechniky. Narodil sa v maloroľníckej rodine, ktorá mu určila kňazské povolanie, hoci ho ťahalo k technike. Pre svoje pokrokové zmyšľanie bol v nemilosti cirkevných úradov, a preto privítal možnosť odísť roku

1896 do vysťahovaleckej slovenskej baníckej obce Wilkes-Barre v Pensylvánii (USA), tam si zriadil na fare laboratórium a vo voľných chvíľach sa zaoberal rodiacou sa bezdrôtovou telegrafiou. Dňa 2. októbra 1903 podal Jozef Murgaš vo Washingtone svoju prvú prihlášku na uznanie patentu. O pár dní neskôr 10. mája 1904 Jozefovi Murgašovi pridelil federálny patentový úrad vo Washingtone dva patenty. Prvý, známy ako Zariadenie na bezdrôtovú telegrafiou a druhý ako Spôsob prenášania správ bezdrôtovou telegrafiou. Jozefovi Murgašovi patrí aj svetové prvenstvo v bezdrôtovom prenose hovoreného slova. Verejná skúška sa konala dňa 23. 11. 1905 na vzdialenosť asi 30km medzi mestami Wilkes-Barre a Scranton, Pennsylvania, USA. Na základe týchto dvoch patentov sa vo Philadelphii vytvorila na využívanie Murgašovho vynálezu účastinná spoločnosť Universal Aether Telegraph Co. Jozef Murgaš nebol iba vedec a umelec, ale aj výnimočne šlachetný človek. Do vlasti sa vrátil v roku 1920. Mal zámer sa tu natrvalo usadiť a vyučovať elektrotechniku v niektorej škole. Žiaľ, nebolo mu to umožnené.

PAMÄTNÁ TABUĽA PRVÝM MISIONÁROM SV. VINCENTA DE PAUL

HURBANOVA ULICA

Miesto: Hurbanova ulica č. 7

TEXT: „UMIESTNENÉ PRI SPOMIENKE NA 70 ROKOV OD PRÍCHODU PRVÝCH MISIONÁROV SV. VINCENTA DE PAUL DO BANSKEJ BYSTRICE. Z TEJTO BUDOVY APOŠTOLSKÉJ ŠKOLY V NOCI Z 3. NA 4. V. 1950 ŠTB A LM NÁSILNE DEPORTOVALI 4 KŇAZOV, 2 BRATOV, 11 SEMINARISTOV A 8 ŠTUDENTOV MISIJNEJ SPOLOČNOSTI DO KONCENTRAČNÝCH TÁBOROV A VÄZNÍC. SPOLU BOLI ODŠŤUDENÍ NA 139 ROKOV A 4 MESIACE VÄZENIA. „PRENASLEDOVANIA SÚ MILOŠŤOU“ (SV. VINCENT) 1. 5. 1999

Odhalenie: 1. 5. 1999

MISIJNÁ SPOLOČNOSŤ SV. VINCENTA DE PAUL

Misijná spoločnosť sv. Vincenta de Paul - lazaristi (Congregatio Missionis, CM) sa zrodila v Paríži v prvej polovici 17. storočia. Jej členovia sú známi pod zjednodušeným názvom vincentíni, alebo lazaristi – podľa mena opátstva sv. Lazara v Paríži, ktoré sa stalo prvým generálnym domom Spoločnosti. Zakladateľ kongregácie sv. Vincent de Paul sa narodil roku 1581 vo francúzskej dedinke Pouy. Pôsobil v pastorácii, zakladal charitatívne bratstvá na pomoc chudobným, väzňom, opusteným deťom, ktoré sa rozšírili po celom Francúzsku. Okrem pomoci ľuďom v hmotných problémoch snažil sa sv. Vincent pozdvihnúť ich aj z duchovnej biedy. Robil to horlivo, rôznymi formami pastorač-

nej práce – vyučovaním, kázňami, modlitbou, udeľovaním sviatosti. Svojim príkladom získal ďalších kňazov na spoluprácu a tak sa zrodil základ budúcej reholnej spoločnosti misionárov. Ich ľudové misie mali veľký úspech. S podporou štedrých darcov sa podarilo sv. Vincentovi vytvoriť Misijnú kongregáciu so sídlom v Paríži, ktorú schválil pápež Urban VIII. roku 1632. Ich trvalou úlohou boli a aj zostali ľudové misie. V roku 1633 založil spolu so sv. Lujzou de Marillac aj ženskú kongregáciu Dcéř křestanskej lásky (DKL), ktoré sú známe pod menom vincentky. Prvý vincentín prišiel na Slovensko roku 1918. Bol to P. Jozef Danielik, rodák zo Skalice. Stáva sa riaditeľom a duchovným správcom sestier vincentiek, ktoré u nás pôsobili už skôr. Zo susedného Rakúska prichádzajú neskôr ďalší vincentíni. Na Slovensku založili prvý dom v Ladcoch a apoštolskú školu na prípravu nových členov v Banskej Bystrici. Ti z nich, ktorí mali predpoklady pre kňazské povolanie, odchádzali na štúdiá do Grazu v Rakúsku. V roku 1942 bola oficiálne zriadená Slovenská viceprovincia Misijnej spoločnosti a jej prvým predstaviteľom - vicevizitátorom bol otec Ján Hutýra. Násilná likvidácia kláštorov a reholí roku 1950 zo strany vtedajšej moci u nás zasiahla aj Misijnú spoločnosť a prekazila jej slubný rozvoj. Kňazi boli sústredení v táboroch a ďalšia verejná činnosť vincentínov na Slovensku bola znemožnená.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA POČEŠŤ SNP

91

MESTSKÝ PARK

Miesto: Mestský park, juhozápadne od altánu

TEXT: „POČAS SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA SA KONALI NA TOMTO MIESTE ĽUDOVÉ ZHRMAŽDENIA, NA KTORÝCH PREDNIESLI PREJAVY SS. ŠVERMA, ČULEN, HUSÁK, ŠMIDKE A ĎALŠÍ VENOVANÉ Z PRÍLEŽITOSTI OSLÁV 20. VÝROČIA SNP“

Odhalenie: 1964

V minulosti v parku pulzoval čulý spoločenský život, a to najmä počas nedeľ a sviatkov. Bol oázou pokoja, miestom oddychu, príjemných prechádzok a posedení, vzájomného stretávania sa rodín i romantických schôdzok milencov. Občerstviť sa bolo možné v neďalekej záhradnej reštaurácii „Park“. Počas Slovenského národného povstania sa tu konali ľudové zhromaždenia, na ktorých vystúpili významní predstavitelia SNR - Karol Šmidke, M. Čulen, Gustáv Husák, Jan Šverma a iní. V umeleckej literatúre autenticky zachytila uvedené dianie spisovateľka Klára Jarunková vo svojom románe Čierny slnovrat (1979).

OBELISK S PAMÄTNOU TABUĽOU V PARČÍKU CISÁROVNEJ SISI

MEDENÝ HÁMOR

Miesto: Parčík v blízkosti križovatky

TEXT: „ NA TOMTO MIESTE VYSADILI STROMY NA PAMIATKU MANŽELKY CISÁRA FRANTIŠKA JOZEFA I., RAKÚSKEJ CÍSÁROVNEJ A UHORSKEJ KRÁĽOVNEJ ALŽBETY – SISI (1837 – 1898), KTORÁ SKONALA PO ATENTÁTE 10. 9. 1898.“

Odhalenie: 26. 7. 2014

Autor: Július Burkovský

ALŽBETA BAVORSKÁ, NAZÝVANÁ SISI (24. 12. 1837 MNÍCHOV – 10. 9. 9. 1898 ŽENEVA)

Bola bavorská princezná, rakúska cisárovná (od roku 1854), česká a uhorská kráľovná, manželka rakúskeho cisára Františka Jozefa I. Po tragickej smrti obľúbenej cisárovnaj vznikla po celom Rakúsko-Uhorsku iniciatíva Zasadme pamätný strom na pamiatku kráľovnej, v rámci ktorej bolo v monarchii v rokoch 1898 – 99 vysadených okolo 2,5 milióna stromov. Aj v Banskej Bystrici v časti Medený Hámor bolo vysadených okolo 40 líp a javorov. Pri rozširovaní komunikácie v roku 1983 bola väčšina stromov odstránená, podarilo sa zachrániť iba 9 líp malolistých a javor horský. Občianske združenie PERMON sa postaralo o úpravu parčíka a umiestnilo v ňom obelisk s pamätnou tabuľou.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŠTEFANOVI MOYSESOVI

93

ULICA TIBORA ANDRAŠOVANA

Miesto: Ulica Tibora Andrašovana č. 46

TEXT: „ŠTEFAN MOYSES BANSKOBYSTRICKÝ BISKUP POLYHISTOR NÁRODNOKULTÚRNY DEJATEĽ PRVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ“

Odhalenie: 24. 10. 2009

Autor: Štefan Koval'

V polyfunkčnom centre Moyses, na budove špecializovanej nemocnice Mammacentrum Sv. Agáty Pro CARE, a. s. je umiestnená pamätná tabuľa – medená plastika (150x150 cm) venovaná pamiatke biskupa Štefana Moyses, po ktorom je polyfunkčné centrum pomenované.

ŠTEFAN MOYSES - CIRKEVNÝ HODNOSTÁR, DIECÉZNY BISKUP, PEDAGÓG, KULTÚRNY PRACOVNÍK, VEREJNÝ ČINITEL, NÁRODOVEC, ZAKLADATEĽ A PRVÝ PREDSEDA MATICE SLOVENSKEJ

* 24. 10. 1797 Veselé - † 5. 7. 1869 Žiar nad Hronom
Bol šiestym biskupom banskobystrickej diecézy. Vo svojej dobe patril k najlepším biskupom bývalého Uhorska. Diecézu prebral v úbohom duchovnom, ale najmä hmotnom stave. Podarilo sa mu v krátkom čase znovu zorganizovať duchovnú činnosť vo všetkých farnostiach. Neoceniteľné zásluhy si získal pri budovaní katolíckeho školstva so slovenským vyučovacím jazykom. Bol uvedomelý Slováč a národovec vysokých morálnych kvalít. V roku 1863 zorganizoval v celej svojej diecéze okázalé oslavy 1000. výročia príchodu vierozvestov sv. Cyrila a Metoda k našim predkom. Biskup Moyses stál pri zrode Matice slovenskej a bol jej prvým predsedom. Vo svojej dobe bol považovaný za otca národa, mal veľkú autoritu a bol rovnako ctený slovenskými katolíkmi i evanjelikmi. Zomrel náhle 5. 7. 1869. Je pochovaný v biskupskej krypte svätokrížskeho kostola.

Literatúra: Kamenský, Miroslav: Banskobystrický biskup a prvý predseda Matice Slovenskej Dr. Štefan Moyses: 1797-1869. Banská Bystrica : Biskupský úrad, 1990. 173 s. Leodegar, Bruno: Národný veľikán. In Slovenské pohľady. – ISSN 1335-7786, roč. 4, č. 9 (1997), s. 143-146. Debnár, Ján: Požehnaný Otče národa slovenského: K 200. výročiu Dr. Štefana Moyses a banskobystrického biskupa a prvého predsedu Matice slovenskej. In Slovenské národné noviny, roč. 8, č. 43 (1997), s. 8-9.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŠPORTOVCOM - OLYMPIONIKOM

CESTA NA ŠTADIÓN

Miesto: Cesta na štadión č. 36

TEXT:

„VOJENSKÉ ŠPORTOVÉ CENTRUM PRESĽAVILI NAŠ KLUB, NAŠE MESTO, NAŠU KRAJINU“

STRIEBRO	ZLATO	BRONZ
BOHUMIL STARNOVSKÝ MODERNÝ PÁŤBOJ MONTREAL 1976	FRANTIŠEK KUNZO FUTBAL MOSKVA 1980	VLADIMÍR KOCHAN JUDO MOSKVA 1980
JAN ŽELEZNÝ ATLETIKA OŠTEP SOUL 1988	JOZEF PRIBILINEC ATLETIKA CHÓDZA SOUL 1988	JIŘÍ PARMÁ A FRANTIŠEK JEŽ SKOKY NA LYŽIACH SÚŤAZ DRUŽSTEV ALBERTVILLE 1992
MICHAL MARTIÁK VODNÝ SLALOM SYDNEY 2000	MICHAL MARTIÁK VODNÝ SLALOM ATLANTA 1996	JOZEF GÖNCI STREĽBA ATLANTA 1996
MICHAL MARTIÁK VODNÝ SLALOM ATÉNY 2004	MICHAL MARTIÁK VODNÝ SLALOM PEKING 2008	JOZEF GÖNCI STREĽBA ATÉNY 2004
ANASTASIA KUZMINOVÁ BIATLON VANCOUVER 2010	ELENA KALISKÁ VODNÝ SLALOM ATÉNY 2004	PAVOL HURAJT BIATLON VANCOUVER 2010
ELENA KALISKÁ VODNÝ SLALOM PEKING 2008	MICHAL MARTIÁK VODNÝ SLALOM LONDÝN 2012	
ANASTASIA KUZMINOVÁ BIATLON VANCOUVER 2010		
ANASTASIA KUZMINOVÁ BIATLON SOČI 2014		

Odhalenie: 9. 1. 2015

Autor: Ivan Čierny

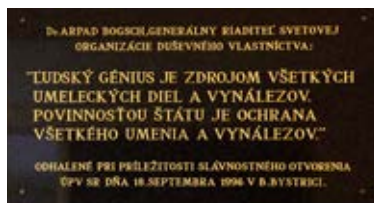
ŠPORTOVCI - OLYMPIONICI

Prirodzenou súčasťou každej zdravej spoločnosti je popri iných zložkách aj športová činnosť. Okrem rekreačno-relaxačnej funkcie v živote bežných obyvateľov sú tu aj športové kluby a oddiely, ktoré sa venujú výchove vrcholových športovcov. Ich úspechy sú zdrojom hrdosti a motivácie najmä pre mladú generáciu. Mesto Banská Bystrica má bohatú športovú minulosť už od konca 19. storočia, ale široký nástup organizovanej telovýchovy sa datuje predovšetkým v druhej polovici 20. storočia. Osobitným prínosom pre vrcholový šport v meste bolo zriadenie Vojenského športového centra (predtým Dukla). Podmienky pre prípravu a pretekánie priniesli významné úspechy pre mnohých športovcov tohto športového klubu nielen na majstrovstvách Európy a sveta, ale aj na najdôležitejšom stretnutí osobností športu – na zimných a letných olympijských hrách. Zlatá, strieborná a bronzová medaila zdobí už niekoľko príslušníkov tohto športového centra, preto vzišiel návrh, aby sa ich mená a úspechy ocitli na verejne prístupnej pamätnej tabuli. Veď olympijskí víťazi boli od starovekého Grécka vždy pýchou miesta, odkiaľ pochádzali. Banská Bystrica sa môže pyšiť množstvom úspešných športovcov – olympionikov, čo viedlo v roku 1993 k založeniu Olympijského klubu.

PAMÄTNÁ TABUĽA VYNÁLEZCOM

95

ŠVERMOVA ULICA

Miesto: Švermova ulica č. 43, v interiéri

TEXT: „DR. ARPAD BOGSCH, GENERÁLNY RIADITEĽ SVETOVEJ ORGANIZÁCIE DUŠEVNÉHO VLASTNÍCTVA: „ĽUDSKÝ GÉNIUS JE ZROJOM VŠETKÝCH UMELECKÝCH DIEL A VYNÁLEZOV. POVINNOSŤOU ŠTÁTU JE OCHRANA VŠETKÉHO UMENIA A VYNÁLEZOV.“ ODHALENÉ PRI PRÍLEŽITOSTI SLÁVNOSTNÉHO OTVORENIA ÚPV SR DŇA 18. SEPTEMBRA 1996 V B. BYSTRICI“

Odhalenie: 18. 9. 1996

ÚRAD PRIEMYSELNÉHO VLASTNÍCTVA SLOVENSKEJ REPUBLIKY

Je ústredným orgánom štátnej správy pre oblasť priemyselného vlastníctva. Túto úlohu plní na základe zákona č. 575/2001 Z. z. o organizácii činnosti vlády a organizácii ústrednej štátnej správy. Vykonáva štátnu správu v oblasti ochrany vynálezov, užitočných vzorov, topografií, polovodičových výrobkov, dizajnov, ochranných známok, označení pôvodu výrobkov a zemepisných označení. Vedie ústredný

fond patentovej a známkovej dokumentácie, sprístupňuje ho verejnosti a pôsobí ako špecializované stredisko patentových informácií v Slovenskej republike. Je gestorom medzinárodných zmlúv na ochranu priemyselného vlastníctva, ktorými je Slovenská republika viazaná. Podporuje rozvoj technickej tvorivosti a ochranu jej výsledkov, vzdelávanie a popularizáciu v oblasti duševného vlastníctva.

PAMÄTNÍK SNP

OKRUŽNÁ ULICA

Miesto: Okružná č. 19

TEXT: „1944“

Odhalenie: 1982

Autor: Jozef Hőger

Súčasťou areálu Polície SR v Banskej Bystrici - Fončorde po jeho postavení začiatkom 80. rokov 20. storočia sa stalo výtvarné dielo, ktoré poukazuje na odkaz SNP. Naznačuje, že počas Povstania časť vtedajších slovenských žandárov sympatizovala s odbojom a skryte mu pomáhala, dokonca viacerí z nich sa zapojili do bojových operácií na povstaleckom území. Na ich pamiatku a odkaz bolo osadené sochárske dielo, ktoré má pripomínať túto kapitolu v dejinách policajného zboru.

PAMÄTNÁ TABUĽA POSVÄTENIU ZÁKLADNÉHO KAMEŇA KOSTOLA SV. MICHALA ARCHANJELA

97

INTERNÁTNÁ ULICA

Miesto: Internátna ulica č. 14

TEXT: „ZÁKLADNÝ KAMEŇ, B.BYSTRICA-FONČORDA, KOSTOLA SV. MICHALA ARCHANJELA POSVÄTIL 2. JÚLA 1995 JÁN PAVOL II. V KOŠICIACH“

TEXT: „DŇA 22.IX.2002 KOSTOL POSVÄTIL BANSKO-BYSTRICKÝ DIECÉZNY BISKUP MONS. RUDOLF BALÁŽ. KOSTOL BOL POSTAVENÝ V ROKOCH 2000-2002 PODĽA NÁVRHU ARCHITEKTOV EYVY A IGORA TEPLANOVCOV Z DAROV FARNÍKOV A DOBRODINCŮV. MENÁ

315 FUNDÁTOROV SÚ ULOŽENÉ NA TOMTO MIESTE.“

Odhalenie: 2006

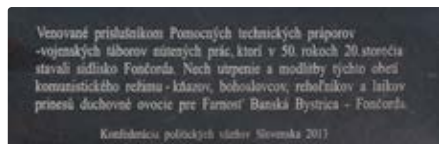
Autori: Eva Teplanová, Igor Teplan

Základný kameň nového kostola na Fončorde požehnal v Košiciach v roku 1995 pápež Ján Pavol II. So stavbou kostola sa však začalo až po požehnaní pozemku, ktorý vykonal v roku 1999 Mons. Rudolf Baláž. Po komplikáciách v podobe podzemnej vody sa stavba načas musela pozastaviť a pozmeniť. Vybral sa nový projekt manželov architektov Teplanovcov, ktorý sa realizoval v rokoch 2000-2002, kedy bol kostol Mons. Rudolfom Balážom za účasti emeritných biskupov Mons. Dubovského i Mons. Feranca slávnostne konsekrovaný. Kostol sv. Michala archanjela stojí v centre sídliska Fončorda.

PAMÄTNÁ TABUĽA PRÍSLUŠNÍKOM POMOCNÝCH TECHNICKÝCH PRÁPOROV

98

INTERNÁTNÁ ULICA

Miesto: Internátna č. 14

TEXT: „VENOVANÉ PRÍSLUŠNÍKOM POMOCNÝCH TECHNICKÝCH PRÁPOROV – VOJENSKÝCH TÁBOROV NÚTENÝCH PRÁC, KTORÍ V 50. ROKOCH 20. STOROČIA STAVALI SÍDLISKO FONČORDA. NECH UTRPENIE A MODLITBY TÝCHTO OBETÍ KOMUNISTICKÉHO REŽIMU – KŇAZOV, BOHOSLOVCOV, REHOLNÍKOV A LAIKOV PRINESÚ DUCHOVNÉ OVOCIE PRE FARNOSŤ BANSKÁ BYSTRICA – FONČORDA.“

Odhalenie: 1. 5. 2013

Autori: Igor Teplan, Eva Teplanová

Konfederácia politických väzňov Slovenska odhalila pamätnú tabuľu v spolupráci s Farským úradom Banská Bystrica – Fončorda na pamiatku príslušníkov pomocných technických práporov. Pomocné technické prápory boli zriadené ako pracovné útvary Česko-slovenskej ľudovej armády v rokoch 1950 – 54. Boli v nich zhromažďovaní občania tzv. politicky nespoľahliví, využívaní na ťažké a nebezpečné práce. Celkom nimi prešlo asi 60 tisíc osôb.

PAMÄTNÁ TABUĽA NA NEMOCNICI F. D. ROOSEVELTA

99

NÁMESTIE ĽUDVÍKA SVOBODU

Miesto: Námestie Ľudvíka Svobodu č.1

TEXT: „NEMOCNICA F. D. ROOSEVELTA PÔVODNÝ NÁZOV NEMOCNICE BOL OBNOVENÝ R. 1991 AKO VÝRAZ VĎAKY ZA POMOC AMERICKÝCH KRAJANOV A PANI E. ROOSEVELTOVEJ SLOVENSKÉMU ZDRAVOTNÍCTVU“

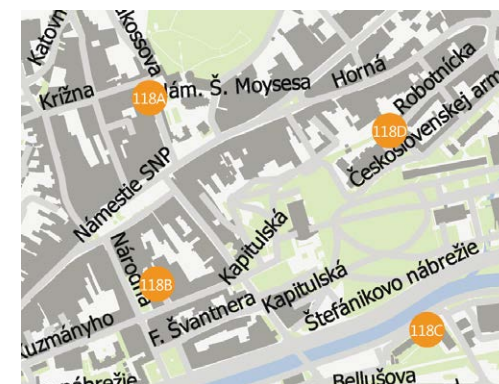
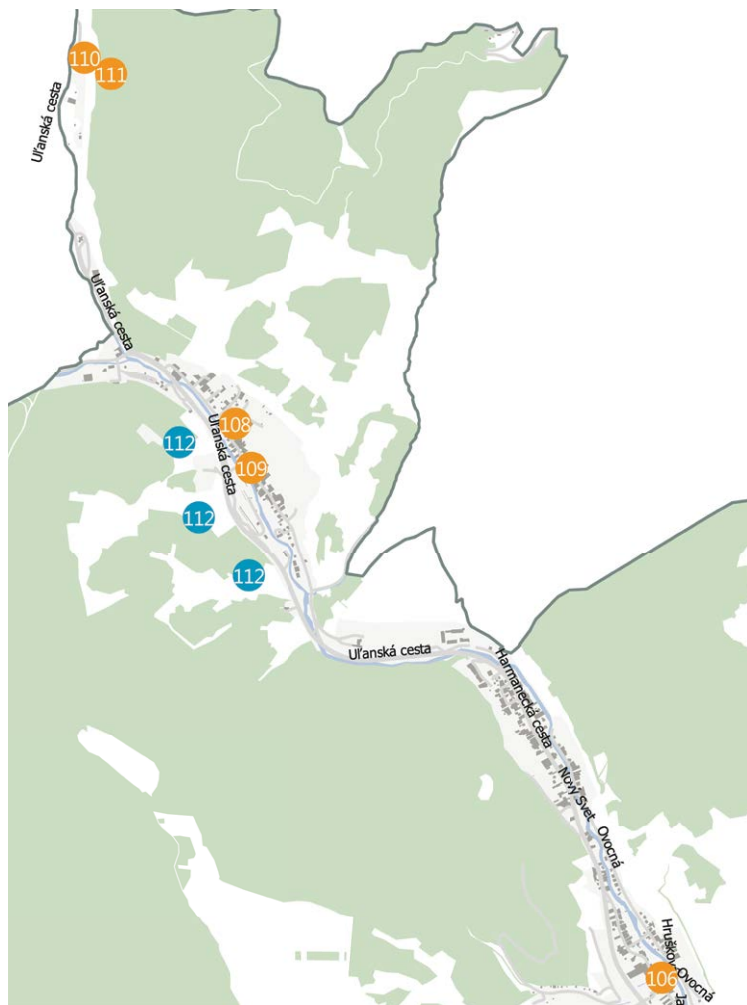
Odhalenie: 1991

NEMOCNICA F. D. ROOSEVELTA

Po druhej svetovej vojne nemocnici venovali zahraniční, najmä americkí Slováci väčšie množstvo diagnostických prístrojov a inštrumentária. Súčasne americká Rooseveltova nadácia poukázala finančné prostriedky na výstavbu novej modernej nemocnice. V roku 1947 sa z týchto prostriedkov začala výstavba nového pavilónu v Štátnej oblastnej nemocnici, ktorá sa z vďaky za túto pomoc od tohto roku volá Rooseveltovou nemocnicou. V dôsledku politických zmien v bývalej Československej republike musela byť v roku 1954 nemocnica premenovaná na Nemocnicu s poliklinikou. Vo februári 1968 bola započatá výstavba novej nemocnice s poliklinikou s rozsiahlym nemocničným areálom. V roku 1991 sa už v novom areáli nemocnica vrátila k pôvodnému názvu z roku 1947 – Nemocnica F. D. Roosevelta.

MIESTNE ČASTI BANSKEJ BYSTRICE:**RADVAŇ****KREMNIČKA****PODLAVICE****JAKUB****KOSTIVIARSKA****UĽANKA****VÝPADOVKA NA DONOVALY****RUDLOVÁ****SÁSOVÁ****SENICA****MAJER**

PAMÄTNÁ TABUĽA FRANTIŠKOVI ŠUJANSKÉMU

100

KALINČIAKOVA ULICA
RADVAŇ

Miesto: Kalinčiakova ulica č. 8

TEXT: „TU ÚČINKOVAL V ROKOCH 1865-1881 SLOVENSKÝ JAZYKOVEDEC A NÁRODOVEC FRANTIŠEK ŠUJANSKÝ AKO KATOLÍCKY FARÁR PRÍKLADNÝ PRIATEĽ SLÁDKOVIČOV A VEĽKÝ HOSPODÁR.“

FRANTIŠEK ŠUJANSKÝ – RÍMSKOKATOLÍCKY KŇAZ, JAZYKOVEDEC, ETNOGRAF

*1. 4. 1832 Rajec – † 20. 5. 1907 Český Těšín

Študoval na gymnáziu v Banskej Bystrici, Václave a v Nitre, teológiu v Pešti a v roku 1856 bol vysvätený za kňaza banskobystrickej diecézy. Pôsobil ako kaplán v Horných Hámroch, Oslanoch, Hornej Vsi, Podkoniciach, Kláštore pod Znievom, Martine a Kremnici. V rokoch 1864-80 bol farárom v Radvani a od roku 1881 farárom v Selciach až do svojej smrti. Šujanský bol poprednou osobnosťou slovenského národného, kultúrneho i politického života v 2. polovici 19. a začiatku 20. storočia. Vyrastal a formoval sa v národne uvedomelom prostredí biskupského gymnázia v Banskej Bystrici pod vplyvom katolíckych dejateľov, sústredených okolo biskupa Moysesu. Ako osobný priateľ katolíckych a evanjelických národovcov pozitívne ovplyvňoval ich vzájomné vzťahy a často sprostredkúval ich vzájomné stretnutia. Bol zakla-

dajúcim členom Matice Slovenskej, Katolíckeho gymnázia v Kláštore pod Znievom, na ktoré prispel značnou finančnou sumou. Podporil takmer každú národnú inštitúciu, podporoval väznených slovenských národovcov a prispel na pomníky Ľudovíta Štúra, Jána Bottu, Juraja Fándlyho a ďalších. Zorganizoval prestavbu kostola v Radvani, v roku 1894 dôkladne prestaval kostol v Selciach a v roku 1897 postavil filiálny kostol v Šalkovej. V Selciach zorganizoval výstavbu hydraulického vodovodu, jedného z prvých v Uhorsku. Bol zakladajúcim členom Spolku sv. Vojtecha. Hlavnou oblasťou jeho vedeckého záujmu bola jazykoveda. Už ako študent prekladal poéziu zo srbochorvátčiny. Poznávaním cudzích jazykov (poznal latinčinu, gréčtinu, nemčinu, maďarčinu, poľštinu, srbochorvátčinu a češtinu) sa dostal k výskumu slovenskej nárečovej slovnéj zásoby. Ako prvý v slovenskej literatúre sa pokúsil opísať dialekt jednej obce v práci – Hjadlovské nárečie. Celé roky zbieral slovenské ľudové piesne, rozprávky, príslovia a porekadlá. Asi 5500 prísloví a porekadiel poskytol do zbierky Slovenské príslovia, porekadlá a úslovia A.P. Zátureckého. Jeho životným cieľom bolo zostaviť slovenský etymologický slovník, ktorý však pre chorobu nedokončil. Pochovaný je v Selciach, kde má okrem náhrobku aj pamätnú tabuľu na kostole.

POMNÍK ANDREJA SLÁDKOVIČA

101

SLÁDKOVIČOVA ULICA

Miesto: Sládkovičova ulica č. 5

TEXT: „ANDREJ BRAXATORIS SLÁDKOVIČ 1820 - 1872 JEDNO TO ČI SA V DEVU ZALÚBIŠ ČI SRDCE SVOJE SLÁVE ZASLÚBIŠ ČI VIED ŤA ZAJME OBLOHA ČI SA NÁRODU SVOJMU ZASVÄTIŠ ČI V OBJEM SÍRY ĽUDSTVA ZALETÍŠ LEN ZALÚB VO VŠETKOM BOHA“

Odhalenie: 9. 6. 1940

Autor: Fraňo Motoška

ANDREJ SLÁDKOVIČ – BÁSNIK, PUBLICISTA, PREKLADATEĽ

*30. 3. 1820 Krupina - † 20. 4. 1872 Radvaň nad Hronom

Prvé vzdelanie získal doma od otca. Ďalej sa vzdelával na ľudovej škole a piaristickom gymnáziu v Krupine. V roku 1832 začal študovať na evanjelickom lýceu v Banskej Štiavnici, kde strávil krásnych šesť rokov študentského života, pozna-

čených aj pamätnou láskou k svojej rovesníčke, milej, peknej a nadanej Maríne Pišlovej. V jeho devätnástich rokoch vzbĺkla veľká, no nenaplnená láska medzi dvoma mladými bytosťami. V rokoch 1840–42 odchádza na ďalšie štúdiá na Evanjelické lýceum v Bratislave. Vznikli tu pamätné stretnutia s Ľudovítom Štúrom a jeho skupinou. Na jeden rok sa zamestnal v Hodruši ako pomocný učiteľ a až v roku 1843 odišiel študovať teológiu a filozofiu na univerzitu v Halle. Po návrate z Halle tri roky pracoval ako vychovávateľ v zámožnej rodine sudcu Petra Bezegha v Rybároch (dnes súčasť Sliača). Tie sa stali tiež významným medzníkom v jeho živote. Tu sa liečil z nešťastnej lásky ku Márii Pišlovej, napísal svoje najznámejšie literárne diela Marínu a Detvana a zoznámil sa so svojou budúcou životnou družkou Antóniou Júliou Sekovičovou, dcérou panského úradníka v Garamseku (dnes Hronsek). V roku 1847 bol vysvätený za kňaza. Jeho prvým kňazským pôsobiskom sa v tom istom roku stala Hrochoť pri Banskej Bystrici. S Hrochoťou zviazal svoj život na deväť rokov. 12. mája 1856 ho zvolili za evanjelického farára v Radvani pri Banskej Bystrici, kde sa s manželkou a štyrmi deťmi presťahoval a pôsobil do konca svojho života.

PAMÄTNÍK PADLÝM V 2. SVETOVEJ VOJNE

102

RADVANSKÁ ULICA

Miesto: Radvanská ulica č. 2

**TEXT: „V BOJOCH PROTI FAŠIZMU V SNP POLOŽILI SVOJE ŽIVOTY
ZA NAŠU SLOBODU TÍTO OBČANIA OBCE RADVAŇ: ... ČEST ICH
PAMATKE! K 15. VÝROČIU SNP VENUJE MO-SPB A MNV“**

Odhalenie: 1959

Udalosti 2. svetovej vojny, ktoré zasiahli do života Radvane sprostredkované v podobe deportácií židovského obyvateľstva, v povolani Radvančanov do armády Slovenskej republiky, obchádzali z hladiska priamych bojov tak územie Radvane ako Slovenska. Situácia sa výrazne zmenila po vypuknutí Slovenského národného povstania, ktorého centrom sa stala susedná Banská Bystrica. Radvaň zasiahla väčšina bojov, ktoré prebiehali na povstaleckom území. Dôležitú úlohu zohralo situovanie Automobilového práporu 11. Slovenskej armády v Kráľovej. Vojenská posádka už od roku 1943 podporovala zásobami partizánsku skupinu Sitno. Po obsadení Banskej Bystrice nemeckými vojskami nasledovala odplata - rozsiahle represálie voči vojakom, partizánom i civilnému obyvateľstvu. V neďalekej Kremničke sa odohrávala dráma krutých popráv. Radvančania aj v tejto dobe poskytovali pomoc a pomáhali evakuantom a povstalcem. Radvaň bola oslobodená vo večerných hodinách 24. 3. 1945. Do Radvane vstúpili ako prvé jednotky Červenej armády, následne prišli aj vojaci 8. rumunskej divízie. Práve od Radvane vstúpili osloboditeľské vojská do Banskej Bystrice. Na pamiatku obetí, ktoré padli v boji za slobodu, odhalila miestna organizácia Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov a miestny národný výbor pamätnú tabuľu pre budovu novej základnej školy.

PAMÄTNÍK OBETIAM FAŠIZMU

Miesto: Kremnička

TEXT: „NA TÝCHTO MIESTACH POČAS OKUPÁCIE KONCOM ROKU 1944 A ZAČIATKOM ROKU 1945 FAŠISTI BEŠTIALNÝM SPÔSOBOM V PROTITANKOVEJ PRIEKOPE POKRAŽDILI 747 ĽUDÍ“

Odhalenie: 1949

Autor: Dušan Jurkovič

Po potlačení SNP nemeckou armádou a po dobytí Banskej Bystrice začali nacistické okupačné sily zhromažďovať vo väznici Krajského súdu v Banskej Bystrici nielen mnohých zajatých povstaleckých vojakov a partizánov, ale aj civilistov obviňovaných z podpory povstania a rasovo prenasledovaných. Na začiatku novembra bola už banskobystrička väznica prepĺnená, keďže v nej bolo zhromaždených vyše 2500 väzňov a ich počet ďalej narastal. Preto bol vydaný rozkaz na ich postupnú likvidáciu. Výkonom tejto akcie bola poverená špeciálna nemecká jednotka Einsatzkommando 14 a 5. rota POHG. Za miesto popráv bola vybraná malá oblasť južne od obce Kremnička, kde sa nachádzali protitankové zákopy vykopané počas Povstania pre obranu Banskej Bystrice. K prvej masovej poprave došlo 5. 11. 1944, obeť boli najprv nacistami okradnuté o osobný majetok a potom zastrelené z bezprostrednej blízkosti do tyla. Celkovo bolo v tento deň zavraždených 108 ľudí, vrátane žien a detí. K druhej masovej poprave došlo 20. 11., k najväčšiemu masovému vraždeniu došlo

12. 12., kedy bolo popravených asi 300 ľudí. K ďalším veľkým popravám došlo ešte 19. 12. a 5. 1. 1945. Hoci následne bolo miesto masových popráv presunuté hlavne do vápenky v Nemeckej, v Kremničke dochádzalo k popravám ešte 20. 1., 19. 2., 5. a 17. 3. Celkovo sa v šiestich masových hrobách našlo až 747 obetí, čo robí masaker v Kremničke preukázateľne najväčším vojnovým zločinom spáchaným na Slovensku. Z obetí bolo až 211 žien a 58 detí. Najväčšiu časť obetí v Kremničke tvorili obyvatelia židovského pôvodu, ktorých sa našlo v masových hrobách viac ako 450. Okrem nich tu boli zavraždené aj desiatky slovenských civilistov, Rómov, povstaleckých vojakov, či partizánov, vrátane mnohých zahraničných, ako aj časť zostrelených príslušníkov anglických i amerických leteckých síl. Hoci časť z identifikovaných obetí bola svojimi rodinami premiestnená a pochovaná inde, okolo 400 obetí, ktoré nebolo možné identifikovať, ostalo pochovaných v Kremničke. Na mieste ich masového hrobu bol postavený Pamätník obetiam fašizmu, ktorý bol v roku 1963 vyhlásený za národnú kultúrnu pamiatku. K pamätníku bol v roku 1995 pripojený aj pamätník zavraždeným židovským obyvateľom, symbolický svietnik, zvaný Menora, jeho autorom bol slovensko-izraelský architekt Juraj Arieľ Fatran.

PAMÄTNÁ TABUĽA PADLÝM V SNP

104

JASEŇOVÁ ULICA
PODLAVICE

Miesto: Jaseňová č. 48

TEXT: „ HOJ, MOR HO! DETSTVO MÔJHO RODU, KTO KRAD-
MOU RUKOU SIAHNE NA TVOJU SLOBODU. A ČO I TAM DUŠU
DÁŠ V TOM BOJI DIVOKOM, MOR TY LEN A VOĽ NEBYŤ, AKO
BYŤ OTROKOM. – S. CHALUPKA. ONDREJ ALITIS, MATEJ
DLHOŠ, PAVEL HUDEC, JÁN JASENSKÝ, JÁN SOLIVAJS, ONDREJ
SOLIVAJS NA 10. VÝROČIE OSLOBODENIA PADLÝM SPOLUOB-
ČANOM V BOJOCH ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA
VENUJÚ OBČANIA PODLAVÍC.“

Odhalenie: 1954

Udalosti 2. svetovej vojny a Slovenské národné povstanie zasiahli aj do života obyvateľov Podlavíc, obce v blízkosti Banskej Bystrice. Jej občania sa aktívne zapojili do Povstania, v jeho priebehu a po jeho potlačení padlo v bojoch 10 občanov, pri prechode frontu 8 osôb, veľa bolo ranených. Podlavice boli oslobodené 25. marca 1945.

PAMÄTNÁ TABUĽA KOSTOLA SV. DUCHA

105

SKUBÍNSKA CESTA
PODLAVICE

Miesto: Skubínska cesta č. 6, Podlavice
Posvätenie: 2007

Farnosť Sv. Ducha v Banskej Bystrici – Podlaviciach je druhou najmladšou farnosťou v meste, patrí do dekanátu Banská Bystrica mesto. Ustanovená bola 1. septembra 2002, farský kostol bol posvätený 28. apríla 2007. Autorom architektonického riešenia je Ing. arch. Daniel Szticzay.

PAMÄTNÁ TABUĽA JÁNOVI MURGAŠOVI

106

JAKUBSKÁ CESTA
JAKUB

Miesto: Jakubská cesta

TEXT: „TÚTO PAMÄTNÚ TABUĽU SVOJMU RODÁKOVI VDP. JÁNOVI MURGAŠOVI Z PRÍLEŽITOSTI JEHO 50 ROČNÉHO KŇAZSKÉHO JUBILEA 3. JÚLA 1948 VENOVALI JEHO VĎAČNÍ RODÁCI.“

Odhalenie: 1948

JÁN MURGAŠ – DEKAN

*2. 5. 1875 Jakub – 20. 11. 1948 Jakub

Obec Jakub vznikla v rovnakom čase ako boli udeľené mestské kráľovské výsady Banskej Bystrici – patrila medzi tzv. mestské osady. Pôvodný kostol bol postavený v roku 1318, ku ktorému bola v roku 1516 pristavaná loď s vežou, čím vznikol jednolodový kostol s polygonálnym uzáverom. Dnes je gotický kostol Sv. Jakuba dominantou obce a jej najstaršou stavbou. K významným rodákom obce patrila aj dekan Ján Murgaš (2.5.1875 – 20. 11. 1948), ktorý v obci pôsobil ako duchovný, pochovaný je vedľa kostola. Z úcty a vďaky za jeho pôsobenie mu rodáci odhalili na budove kostola pamätnú tabuľu.

LITERÁRNY PAMÄTNÍK ĽUDA ONDREJOVA

107

KOSTIVIARSKA ULICA

Miesto: Kostiviarska cesta

TEXT: „SLOVENSKU JEHO ZBOJNÍCKEJ MLADOSTI A SPISOVATEĽOVI MILUJÚCEMU SVOJ ĽUD SPEV A RODNÚ REČ.“

TEXT: „V TÝCHTO MIESTACH STÁL DOM, KDE PREŽIL DETSTVO AUTOR NEZABUDUTEĽNEJ KNIHY ZBOJNÍCKA MLADOSŤ ĽUDO ONDREJOV 19. 10. 1901 – 18. 3. 1961 AUTOROM PAMÄTNÍKA REALIZOVANÉHO V ROKU 1966-1991 JE AKADEMICKÝ SOCHÁR ALEXANDER TRIZULJAK, KTORÝ V PRÍBEHU ZBOJNÍCKA MLADOSŤ NAŠIEL UMELECKÝ OBRAZ VLASTNÉHO DETSTVA“

Odhalenie prvej skulptúry Slncový kôň: 1966

Odhalenie celého pamätníka: 14. 10. 1991

Autor: Alexander Trizuljak

ĽUDO ONDREJOV (VLASTNÝM MENOM ĽUDOVÍT MISTRÍK) – BÁSNIK, PROZAIK, AUTOR CESTOPIISOV A LITERATÚRY PRE DETI A MLÁDEŽ, PREKLADATEĽ Z MAĎARČINY, JUHOSLOVANSKÝCH JAZYKOV A ČEŠTINY

* 19. 10. 1901 Slanje – Chorvátsko † 18. 3. 1962 Bratislava

Detstvo prežil v Kostiviarskej (teraz súčasť Banskej Bystrice) a jeho intenzívny dotyk s prírodou mal zásadný vplyv na celú jeho umeleckú tvorbu. Po absolvovaní meštianskej školy a neskôr notárskeho kurzu pracoval na viacerých notariátoch. Najvýznamnejšie boli roky jeho prá-

ce v Matici slovenskej v Martine (1928 – 1933) a obdobie, keď sa venoval len literárnej práci. Roku 1938 sa presťahoval do Bratislavy a pracoval vo viacerých zamestnaniach v oblasti kultúry. V období vojnového slovenského štátu participoval na arizácií, no po vypuknutí SNP sa ako partizán zúčastnil na povstaleckých bojoch. Bol príslušníkom partizánskej skupiny Smrť fašizmu, pôsobiacej v oblasti Slovenskej Lupče. Po roku 1945 pracoval na Povereníctve pre informácie SNR, v roku 1947 bol redaktorom časopisu Bojovník, od roku 1948 správcom Domu spisovateľov v Budmericiach a v roku 1950 odišiel do invalidného dôchodku. Literárne vystúpil v Národných novinách v roku 1923 básňou Krôpky. Literárnu činnosť rozvinul najmä po roku 1928 pod vplyvom Štefana Krčmériho. Prispieval do Slovenských pohľadov, Postupu, Elánu, Živeny a i. Postoj k svetu vyslovil v lyrickom denníku Martin Nociar Jakubovie (Martin 1932, vydané vlastným nákladom). Jadrom jeho prozaickej tvorby je voľná románová trilógia Zbojnícka mladosť, Jerguš Lapin a Na zemi sú tvoje hviezdy. Tieto tri romány vyšli neskôr pod súborným názvom Slnko vystúpilo nad hory.

Poznámka: Pôvodne bola osadená prvá skulptúra pamätníka Slncový kôň, po ktorej mali nasledovať ďalšie. Po zrušení investora- KNV- práce zastali. Po smrti autora diela Alexandra Trizuljaka pokračovali v realizácii jeho synovia. Ďalšie tri skulptúry Slovenská rodina, Mladosť, Zbojník Turoň boli odhalené v roku 1991 spolu s informačným kameňom. Prepojené boli jednoduchým chodníčkom s lavičkami. V súčasnosti sa umiestnenie umeleckých skulptúr zmenilo vzhľadom k stavebným úpravám súvisiacim so severným obchvatom mesta.

Literatúra: Borgulová, Jana: Ludo Ondrejov: 1901-1962 Zborník materiálov z vedeckej konferencie Banská Bystrica Uľana 9.-10. Martin : Osveta, 1988. 163 s. Friskey, Margaret: Ludo Ondrejov. Banská Bystrica : Literárne a hudobné múzeum, 1988. Kováčik, Peter: Tvorivý pobyt. Bratislava : Perfekt, 2000. 125 s. Matovčík, Augustín: Číry a čistý rozprávač Ludo Ondrejov : Život a dielo v dokumentoch. Martin : Osveta, 1986. 239 s.

PAMÄTNÁ TABUĽA PADLÝM V 2. SVETOVEJ VOJNE

108

ULANKA

Miesto: Uľanka – hasičská zbrojnica

TEXT: „PADLI, ABY SME MY ŽILI... PADLI V ROKU 1944-1945.
ČESŤ VAŠEJ PAMIAŤKE BUDE ZACHOVANÁ!“

Obyvatelia obce Uľanka sa tiež významne zapojili do SNP, či už ako aktívni bojovníci – partizáni, alebo pomáhali v zázemí. Časť z nich sa stala obeťou bojov, čo si rodáci pripomínajú na pamätnej tabuli.

PAMÄTNÁ TABUĽA ŠIMONovi JUROVSKÉMU

109

ULANKA

Miesto: Ulanská cesta č. 46

TEXT: „V TOMTO DOME SA NARODIL A SVOJU MLADOST PREŽIL SLOVENSKÝ HUDBNÝ SKLADATEĽ ŠIMON JUROVSKÝ 8. II. 1912-8. XI. 1963 VENOVANÉ PRI PRÍLEŽITOSTI 5. VÝROČIA SMRTI.“

Odhalenie: 1968

ŠIMON JUROVSKÝ – HUDBNÝ SKLADATEĽ

*8. 2. 1912 Ulmanka pri Banskej Bystrici – † 8. 11. 1963 Praha

V roku 1928 začal študovať na Učiteľskom ústave v Banskej Bystrici. Po ukončení nastúpil na Hudobnú a dramatickú akadémiu v Bratislave, kde u profesora Alexandra Moysesa študoval kompozíciu a u Jozefa Vincourea dirigovanie. V rokoch 1937-1939 pracoval ako referent gramofónového a snímkového archívu v Slovenskom rozhlasu. Z rozhlasu odišiel v roku 1939 do Viedne, aby tam u J. Marxa študoval kompozíciu na Hochschule für Musik und darstellende Kunst. Ako dirigent účinkoval v Speváckom zbore bratislavských učiteľiek

(1939-1942) a v Bratislavskom robotníckom spevokole (1945-1947). Medzitým pracoval ako hudobný režisér v Slovenskom rozhlasu. V roku 1948 sa tam stal vedúcim hudobného odboru. V roku 1951 ho menovali za vedúceho hudobného odboru na Povereníctve školstva a osvetu. Z povereníctva prešiel v roku 1955 za riaditeľa SLUKu. 1. októbra roku 1956 sa stal umeleckým šéfom Opery Slovenského národného divadla. Túto funkciu vykonával až do svojej smrti v roku 1963.

PAMÄTNÁ TABUĽA

SNP – PANCIEROVÉ VLAKY

110

ULANKA

Miesto: Ulanka - železničná stanica

TEXT: „V OBDOBÍ SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA VYCHÁDZALI Z TEJTO STANICE NA BOJOVÉ AKCIE PANCIEROVÉ VLAKY, KTORÉ VYROBILI ZVOLENSKÍ ŽELEZNIČIARI. STANICA BOLA TIEŽ CENTROM ÚSTUPU POVSTALCOV A BOJOVÉHO MATERIÁLU DO HÔR.“

Do slávnej histórie SNP sa zvolenský železničiar nezmazateľne zapísali predovšetkým výstavbou troch pancierových vlakov v Železničných dielňach vo Zvolene a priamou účasťou v bojových akciách týchto vlakov. Za 14 dní postavili prvý vlak, ktorý dostal meno Štefánik. Druhý, dokonalejší Hurban bol pri zhoršených pracovných podmienkach hotový za 11 dní. Posledný - Masaryk - bol technicky najdokonalejší na základe skúseností získaných zo stavby a bojového nasadenia prvých dvoch. Výstavba všetkých troch vlakov trvala celkom päť týždňov. Každý pancierový vlak bol samostatným bojovým telesom a o jeho nasadení rozhodoval veliteľ povstaleckej armády. Všetky tri vlaky boli hneď po dokončení nasadené do bojových akcií na najviac ohrozené úseky povstaleckého frontu. Ako prvý zasiahol Štefánik do bojov o Dobrú Nivu, kde ho viackrát napadlo nemecké letectvo. Keď sa nemecké jednotky priblížili k Zvolenu, 25. októbra opustil mesto a presunul sa do Banskej Bystrice. Odtiaľ potom do Ulanky, kde ho však zablokovali ustupujúce vlakové súpravy.

Posádka znehodnotila zbrane a najdôležitejšie súčiastky, aby sa nedostali do rúk nepriateľa a prešla na partizánsky spôsob boja v horách. Druhý pancierový vlak Hurban bol nasadený najprv na trati Hronská Breznica – Sv. Kríž nad Hronom (Žiar n. Hr.). Pri bojoch s nepriateľom o prístupy k Banskej Bystrici z oblasti Turca začiatkom októbra ho presunuli na trať Banská Bystrica - Diviaky. S jeho pomocou 4. 10. 1944 odrazili útok nepriateľa na priestor Čremošné. V boji bolo niekoľko členov posádky poranených a dvaja zahynuli. Na vlaku boli ťažko poškodené tankové vozne, preto ho presunuli do železničných dielní vo Zvolene. Po oprave znovu operoval na trati Banská Bystrica - Diviaky a koncom októbra vypoľhoval na trati Brezno - Červená Skala. Svoje pôsobenie ukončil v stanici Horný Harmanec (Harmanec Jaskyňa), kde ho znehodnotili a posádka odišla do hôr. Tretí pancierový vlak Masaryk bojoval na úseku Brezno - Červená Skala, kde podporoval jednotky 2. taktickej skupiny povstaleckej armády v ústupovom boji. Pri ofenzíve nepriateľa od Červenej Skaly, 24. októbra 1944, pri Pohorelskej Maši dostal rušeň priamy delostrelecký zásah. Vlak pre rýchly postup nepriateľa už neopravili, ale presunuli do Horného Harmanca a znehodnotili. Do dnešných dní sa zachovali dva vagóny. Jeden z nich, gulometný, stojí v areáli Múzea SNP v Banskej Bystrici a druhý, tankový, je na nádvori Železničných opravovní a strojární vo Zvolene.

PAMÄTNÍK SNP – ÚSTUP DO HÔR

111

ŽELEZNIČNÁ STANICA
ULANKA

Miesto: Ulanka - železničná stanica
Odhalenie: 1969
Autor: Ján Hučko

Koncom októbra 1944 vydal Hlavný štáb partizánskych oddielov bojový rozkaz o prechode partizánskych jednotiek do tyla nemeckých okupačných vojsk. Začala sa aj evakuácia Banskej Bystrice. Hlavný ťah ústupu bol vedený smerom na Donovaly, kam sa presúvalo aj civilné obyvateľstvo. Nástup nepriaznivého jesenného počasia, postupujúce nemecké vojská, nedostatok dopravných prostriedkov, potrebného vybavenia ako aj veľké vyčerpanie sťažovalo únik do bezpečia. Monumentálne sochárske dielo stvárňuje toto všetko v umeleckej forme a podáva tak svedectvo o dobe.

PAMÄTNÍK SNP

– UMELECKÉ SKULPTÚRY

112

VÝPADOVKA NA DONOVALY
ULANKA

Miesto: Ulanka – výpadovka na Donovaly
Odhalenie: 1981
Autori: Mikuláš Palko, Pavel Rek, Jiří Rommer

Na pamiatku udalostí po potlačení SNP, keď armáda a partizáni spolu s obyvateľstvom ustupovali smerom na Staré Hory, boli na ľavej strane cesty z Banskej Bystrice smerom na Donovaly odhalené betónové skulptúry, znázorňujúce postavy bojovníkov. Celkom 9 objektov v troch súboroch umiestnení znázorňuje symboliku ťažkých chvíľ po potlačení pri ústupe do hôr, ale zároveň v opačnom smere jazdy pripomína historickú zviazanosť mesta s najvýznamnejším medzníkom novodobých dejín Slovenska.

POMNÍK PADLÝM V 1. SVETOVEJ VOJNE S BUSTOU MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNICA

113

ULICA KPT. JAROŠA
RUDLOVÁ

Miesto: Ulica Kapitána Jaroša

TEXT: „POMNÍK PADLÝM 1914 – 1918. NA 20. VÝROČIE TRVANIA REPUBLIKY ČESKOSLOVENSKEJ 1918 – 1938.“

Odhalenie: 1938

MILAN RASTISLAV ŠTEFÁNIK – GENERÁL FRANCÚZSKEJ ARMÁDY, POLITIK A DIPLOMAT

* 1. 7. 1880 Košariská † 4. mája 1919 Bratislava

Základné vzdelanie získal v rodnej obci, v maďarčine sa zdokonalil v Šamoríne. Neskôr študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave a v Šoproni. Po maturite na lýceu v Sarvaši v roku 1898 odišiel do Prahy študovať stavebné inžinierstvo na České vysoké učení technické. Po dvoch rokoch prechádza na Filozofickú fakultu UK a venuje sa štúdiu matematiky a hvezdárstva. Štúdiá v Prahe skončil v roku 1904, keď bol promován za doktora filozofie. Po štúdiách odišiel do Paríža, kde pracoval ako asistent u astrofyzika J. Janssena, riaditeľa observatória v Meudone. Bol priekopníkom v metódach na výskum Slnka. Roky 1915 – 1919 predstavujú obdobie jeho úspešnej a intenzívnej diplomatickej a vojenskej činnosti. Ako francúzsky občan (od roku 1912) sa v roku 1915 dobrovoľne prihlásil k letectvu. Počas bojovej činnosti upútal na seba pozornosť odvahou, chladnokrvnosťou a vynaliezavosťou. Jeho odvalu a vynikajúce služby ocenilo velenie francúzskej armády a udelilo mu Vojenský kríž. Veľké a významné poslanie vykonal v Rusku, v súvislosti s realizáciou

vojenských a politických zámerov čs. zahraničného odboja. V roku 1917 bol Štefánik poverený náročným projektom v USA. Jednalo sa o nábor dobrovoľníkov slovenského a českého pôvodu. Strelol sa s predstaviteľmi rôznych slovenských a českých spolkov. Dosiahol zhodu v názoroch týkajúcich sa boja za oslobodenie i následné spoluzitie v spoločnom čs. štáte. Za ich aktívnej pomoci a o podpory francúzskej diplomacie dosiahol u prezidenta Wilsona (20. 7. 1917) súhlas s náborom a v krátkom čase získal 3000 vojakov, ktorí boli presunutí do Francúzska ako súčasť légii. Získal pre vec rodiaceho sa Československa mnohé významné osobnosti amerického politického života, napr. F. D. Roosevelta. Slovenské spolky poskytli Národnej rade československej významnú finančnú pomoc pre jej činnosť. Prvé oficiálne poslanie Štefánika v mene NRČS bola misia v Taliansku. Jej cieľom bolo zlepšiť vzťahy medzi Talianskom a Srbskom a dosiahnuť súhlas Talianska, aby sa na jeho území mohli formovať čs. vojenské útvary. Rokovania s talianskou vládou o organizácii čs. armády na jej území sa začali vo februári 1918 a diplomatický úspech bol korunovaný podpísaním Zmluvy (21. 4. 1918) o konštituovaní právne a politicky samostatnej čs. armády v Taliansku. Zmluvu za Taliansko podpísal ministerský predseda Orlando a za Národnú radu československú M. R. Štefánik. Bola to vôbec prvá medzinárodná zmluva uzavretá v mene Československej republiky.

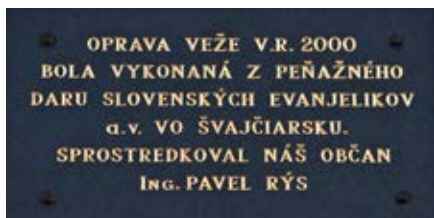
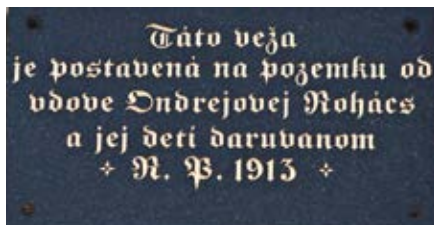
PAMÄTNÉ TABULE

VEŽE - ZVONICE

114

SÁSOVÁ

Miesto: Sásovská cesta – zvonica

TEXT: „TÁTO VEŽA JE POSTAVENÁ NA POZEMKU OD VDOVE ONDREJOVEJ ROHÁCS A JEJ DETÍ DARUVANOM *R.P.1913*“

TEXT: „OPRAVA VEŽE V R. 2000 BOLA VYKONANÁ Z PEŇAŽNÉHO DARU SLOVENSKÝCH EVANJELIKOV A.V. VO ŠVAJČIARSKU. SPROSTREDKOVAL NÁŠ OBČAN ING. PAVEL RÝS“

Odhalenie: 6. 6. 1938, znovuodhalenie: 2005

Veža – zvonica v mestskej časti Sásová je najvyššia a najlepšie zachovaná v meste. Postavená bola roku 1913, zvony sa dostali do veže v roku 1928, kedy ich dala vyhotoviť miestna filiálka ECAV. V máji 1929 boli posvätené a odvtedy sa v obci pri tejto príležitosti konali slávnostné bohoslužby.

POMNÍK

MILANA RASTISLAVA ŠTEFÁNIKA

Miesto: Sásovská cesta - zvonica

TEXT: „M. R. ŠTEFÁNIK“

Odhalenie: 6. 6. 1938 a znovuosadenie 28. 10. 2005

Autor: Ladislav Majerský (1938)

Dušan Čupka – autor návrhu znovuosadenia busty (2005), Ján Filo - odlatie epoxidovej kópie busty

Dielo vzniklo na objednávku občanov Sásovej v roku 1937. Na dielo vyzbierali 7197,80 korún. Vytvoril ho akademický sochár L. Majerský z Bratislavy. Slávnostné odhalenie pamätníka sa uskutočnilo v nedeľu 6. 6. 1938. V 50-tych rokoch bola busta a pomník odstránené a zachránila ich rodina Ing. Ladislava Roháča zo Sásovej. Ing. Ladislav Roháč s manželkou Annou Roháčovou bustu vyše 50 rokov ukrývali. Na základe ich osobnej angažovanosti vznikol zámer reínštalácie sochy pri príležitosti 125. výročia narodenia Štefánika a 750. výročia udelenia mestských privilégií Banskej Bystrici. Busta s podstavcom je umiestnená na voľnom priestranstve pod vežou, vpravo od vchodu do veže. Je jediná svojho druhu na Slovensku, ktorá zobrazuje legendárneho slovenského politika bez generálskej čiapky.

PAMÄTNÁ TABUĽA PARTIZÁNSKEMU ODDIELU

116

SENICA

Miesto: Senická cesta č. 57

TEXT: „V TEJTO BUDOVE ZA SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO POVSTANIA ROKU 1944 SÍDLIL VÝZVEDNÝ PARTIZÁNSKY ODDIEL POD VEDENÍM MAJORA ČERVENEJ ARMÁDY SÚDR. PETROVA. VENOVANÉ Z PRÍLEŽITOSTI 10. VÝROČIA OSLOBODENIA OBCE SENICE 25. MARCA 1955“

Odhalenie: 1955

Počas SNP mal v obci (budova školy) sídlo štáb partizánskeho oddielu Smrť fašizmu pod velením Štepana Silantieviča Petrova-Korpulova. V čase SNP bol veliteľom 18-člennej sovietsko-česko-slovenskej spravodajskej skupiny partizánov, ktorá 19. 9. 1944 priletela z Moskvy na letisko Tri Duby v Sliači a zorganizovala partizánsky oddiel Petrov, ktorý bol pod jeho velením začlenený do brigády Smrť fašizmu.

POMNÍK ČESKOSLOVENSKÝCH VOJÁKOV - LEGIONÁROV

Miesto: na mieste pôvodného vojenského cintorína
TEXT: „A MY VŽDY CÍTILI, ŽE VYTRVAŤ JE KRÁSNĚ...“

Odhalenie: 1919

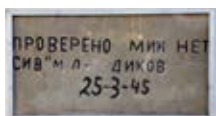
Počas 1. svetovej vojny (1914-1918) bola v obci Majer vybudovaná jedna z najväčších vojenských nemocníc rakúsko-uhorskej armády. Pri nemocnici bol zriadený aj cintorín, kde bolo pochovaných vyše tisíc tristo vojakov. Pomník legionárov je symbolický, pripomína známe i neznáme obete z jednotiek legionárov z Talianska. Československý zbor v Taliansku založil generál Milan Rastislav Štefánik 13. 8. 1918. O postavenie pomníka na pôvodnom mieste cintorína sa zaslúžili legionári českého pešieho pluku 35 Foligno, konajúci službu v Banskej Bystrici v roku 1919. Na pomníku z travertínu je okrem horeuvedeného nápisu aj ružová mramorová tabuľa s menami padlých známych a neznámy vojakov. Z ľavej strany pomníka je pridaný nízky kamenný hranol s nápisom: Nadporučík P.PL.7. VÁCLAV LAJTOCH 1895 - 1923

PAMÄTNÉ NÁPISY NA DOMOCH PROVERENO MIN NET

118

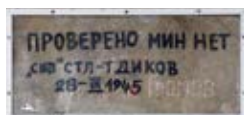
Miesto: Námestie Štefana Moysesa č. 14
TEXT: „PREVERENÉ MÍN NIET SIV STL-T DIKOV 18 III 45“

Miesto: Národná ulica č. 5
TEXT: „PREVERENÉ MIN NIET SIV M L DIKOV 25-3-45“

Miesto: Hronské predmestie č. 5
TEXT: „PREVERENÉ MÍN NIET SIV STL-T DIKOV 28-III-45“

Miesto: Robotnícka ulica č. 24
TEXT: „PREVERENÉ MÍN NIET SIV STL-T DIKOV 28-III 1945“

V čase oslobodzovacích bojov koncom druhej svetovej vojny v marci 1945 došlo v Banskej Bystrici zo strany ustupujúcej nemeckej armády k deštrukcii a podmiňovaniu objektov v meste. Vojská 40. sovietskej armády generálporučíka Žmačenka a 4. rumunskej armády generálporučíka Dascalescu oslobodili Banskú Bystricu 25. marca 1945. Hneď nato začali žienijné jednotky zaisťovanie bezpečnosti v meste. Okrem

opravy mostov a ciest identifikovali aj zamínované objekty a zabezpečovali následné odmiňovanie, čo potvrdzovali nápismi na uvedených objektoch. Nápis Provereno min net (Preverené – bez mín) obsahoval aj dátum odmiňovania a meno vojaka, ktorý ho vykonal. V meste Banská Bystrica sa uchovali 4 uvedené nápisy, ktoré sú autentickým dokladom z čias oslobodenia. Nápisy sú pravidelne ošetrované ako spomienka na vojnové útrapy.

KAMENE ZABUDNUTÝCH (STOLPERSTEINE)

Stolpersteine v doslovnom preklade znamenajú kamene, o ktoré sa potknete. Pre našu potrebu ich v slovenčine pomenúvame ako kamene zabudnutých.

Od roku 1995 doteraz pribudlo v 18 krajinách Európy približne 55 tisíc kameňov zabudnutých. Na Slovensku je v tomto čase osadených 64 kameňov 11 mestách, z toho 12 v Banskej Bystrici. V meste ich pomáha realizovať občianske združenie Anti-komplex.sk, za ktorým sú mladí ľudia Andrej Čierňny a Jakub Lunter.

Kamene zabudnutých majú jednotnú formu vo veľkosti 10x10 cm, povrch je mosadzný, v texte sa uvádza meno, dátum narodenia, zatknutia a zavraždenia. Vkladajú sa do chodníka pred domom, v ktorom obeť holocaustu žili. Symbolicky majú navracaf obyvateľov domu na miesta ich bydliska, do bežného mestského ruchu, odkiaľ boli násilne vytrhnutí.

KAMENE ZABUDNUTÝCH

– RODINY KEME

119

NÁMESTIE SNP

Miesto: Nám. SNP č. 23

TEXT:

„TU ŽIL DEZIDER KEME NAR. 1895 ZATKNUTÝ 11. 11.
1944 ZAVRAŽDENÝ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

„TU ŽILA LUCIA KEMEOVÁ NAR. 1931 ZATKNUTÁ 11. 11.
1944 ZAVRAŽDENÁ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

„TU ŽILA KORNÉLIA KEMEOVÁ NAR. 1908 ZATKNUTÁ 11.
11. 1944 ZAVRAŽDENÁ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

Odhalenie: 31. 10. 201

Autor: Gunter Demnig

DEZIDER KEME – OBCHODNÍK

*1895 – 20. 11. 1944 Banská Bystrica – Kremnička

Bol významným obchodníkom v Banskej Bystrici, patril mu obchodný dom na Námestí SNP č. 23. Rasovo prenasledovaný s celou rodinou, obeť nacistického teroru – celá rodina bola zatknutá a následne popravená v Kremničke.

KAMEŇ ZABUDNUTÝCH

– ERNEST ŠEBŮK

120

DOLNÁ ULICA

Miesto: Dolná ulica č. 27

TEXT: „TU ŽIL ERNEST ŠEBŮK NAR. 1895 ZATKNUTÝ 17. 10. 1944 ZAVRAŽDENÝ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

Odhalenie: 31. 10. 2012

Autor: Gunter Demnig

ERNEST ŠEBŮK – MEŠŤANOSTA, OBCHODNÍK, ŠPORTOVÝ ORGANIZÁTOR

* 27. 1 1895 Lopej - + 20. 11. 1944 Banská Bystrica
- Kremnička

Bol jedným z generácie mešťanostov, ktorý výrazne pomohli Banskej Bystrici k nebývalému rozvoju mestskej štruktúry. Ako obchodník zo športovými potrebami z obdobia 1. Československej republiky sa zaslúžil aj o hospodársky rozkvet. Okrem toho bol spoluzakladateľom hokejového a krasokorčuliarskeho klubu, trénerom a aktívnym organizátorom športového diania v meste i regióne.

KAMEŇ ZABUDNUTÝCH

– JÁN BAKOSS

121

LAZOVNÁ ULICA

Miesto: Lazovná 40 – v dlažbe

TEXT: „TU ŽIL JÁN BAKOSS NAR. 1895 ZATKNUTÝ 5. 1. 1945 V MARTINE POPRAVENÝ 31. 1. 1945“

Odhalenie: 19. 7. 2013

Autor: Gunter Demnig

JÁN BAKOSS – EV. KŇAZ, NÁBOŽENSKÝ SPISOVATEĽ, PROTIFAŠISTICKÝ BOJOVNÍK

* 1895 Pukanec - + 31. 1. 1945 Martin

Maturoval na gymnáziu v Banskej Štiavnici roku 1915, po návrate z ruského frontu, kde bol zranený, vyštudoval teológiu v Bratislave. Pôsobil na viacerých ev. a . farách, od roku 1935 bol ev. kňazom v Banskej Bystrici a od roku 1944 seniorom zvolenského seniorátu. V období 2. svetovej vojny významne pomáhal rasovo prenasledovaným a krstil ich na ev. vieru. Počas SNP bol členom Revolučného národného výboru, po jeho potlačení žil v ilegalite. 5. januára 1945 bol zatknutý v Martine a zavraždený. Jeho telesné pozostatky sa našli v masovom hrobe Pod stráňami. Pochovaný je na ev. cintoríne v Lazovnej ulici.

KAMENE ZABUDNUTÝCH – RODINY GOTTHILFOVCOV

122

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 23, v chodníku

TEXT:

„TU ŽIL LADISLAV GOTTHILF NAR. 1901 ZATKNUTÝ 10. 11.
1944 V HARMANCI ZAVRAŽDENÝ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

„TU ŽILA WALTRAUT GOTTHILFOVÁ NAR. 19 ZATKNUTÁ 10. 11.
1944 ZAVRAŽDENÁ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

„TU ŽIL MICHAL GOTTHILF NAR. 1937 ZATKNUTÝ 10. 11.
1944 V HARMANCI ZAVRAŽDENÝ 20. 11. 1944 V KREMNIČKE“

Odhalenie: 8. 8. 2015

Autor: Gunter Demnig

MUDR. LADISLAV GOTTHILF – LEKÁR

* 1901 - + 20. 11. 1944 Banská Bystrica – Kremnička

Pôsobil ako gynekológ v Banskej Bystrici a okolí, býval v Hornej ulici č. 23. Na jeseň po potlačení SNP sa jeho rodina v strachu pred rasovým prenasledovaním ukrývala v neďalekých horách medzi Harmancom a Starými Horami. Po prezradení ich nacisti zatkli a previezli do Banskej Bystrice. Obaja manželia spolu so 7- ročným synom boli popravení zastrelením 20. 11. 1944 v Kremničke a skončili v masovom hrobe.

KAMENE ZABUDNUTÝCH – RODINY GRÄBEROVCOV

123

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná ulica č. 43

TEXT:

„TU ŽIL ALEXANDER GRÄBER NAR. 1890 ZATKNUTÝ 17. 11. 1944 POPRAVENÝ 20. 11. 1944“

„TU ŽILA ANNA GRÄBEROVÁ NAR. 1897 ZATKNUTÁ 17. 11. 1944 POPRAVENÁ 20. 11. 1944“

Odhalenie: 18. 9. 2014

Autor: Gunter Demnig

ALEXANDER GRÄBER - OBCHODNÍK

* 1890 Rumunsko - + 1944 Banská Bystrica – Kremnička

V Banskej Bystrici žil od roku 1912, bol obchodníkom s textilom. Spolu s manželkou sa ako rasovo prenasledovaný ukrýval v Riečke. Obaja boli zatknutí a následne popravení v Banskej Bystrici – Kremničke.

KAMENE ZABUDNUTÝCH – RODINY KARVAŠOVCOV

124

HORNÁ ULICA

Miesto: Horná č. 55

TEXT:

„TU ŽIL FERDINAND KARVAŠ NAR. 1892 ZATKNUTÝ 18. 12. 1944 ZAVRAŽDENÝ 9.1.1945 V NEMECKEJ“

„TU ŽILA KAROLA KARVAŠOVÁ ROD. SKUTECKÁ NAR. 1893 ZATKNUTÁ 18. 12. 1944 ZAVRAŽDENÁ 9. 1. 1945 V NEMECKEJ“

Odhalenie: 22. 2. 2013

Autor: Gunter Demnig

FERDINAND KARVAŠ - LEKÁR

* 2. 6. 1892 - 9. 1. 1945 Nemecká

Pôsobil ako praktický lekár v Banskej Bystrici, bol aj hlavným lekárom v kúpeľoch Brusno. Bol otcom významného slovenského spisovateľa a dramatika Petra Karvaša. Rasovo prenasledovaný, obeť fašistického teroru.

KAROLA KARVAŠOVÁ, RODENÁ SKUTECKÁ - MALIARKA

4. 6. 1893 Banská Bystrica - + 9. 1. 1945 Nemecká
Bola dcérou Dominika Skuteckého a matkou významného slovenského spisovateľa a dramatika Petra Karvaša. Vzdelanie získavala v Banskej Bystrici, Budapešti a vo Viedni. Rasovo prenasledovaná, obeť fašistického teroru. Po potlačení SNP ju spolu s manželom zatkli špeciálne jednotky SS a deportovali do Nemeckej, kde boli obaja popravení vo väpennej peci.

ODSTRÁNENÉ POMNÍKY, PAMÄTNÍKY A PAMÄTNÉ TABULE

Námestie SNP č. 14

PAMÄTNÁ TABUĽA HLAVNÉMU ŠTÁBU PARTIZÁNOV

Námestie SNP č. 18

PAMÄTNÁ TABUĽA KLEMENTOVI GOTTWALDOVI

Národná ulica č. 5

PAMÄTNÁ TABUĽA NOVÉMU SLOVU

Národná ulica č. 8

PAMÄTNÁ TABUĽA ÚSTREDNÉMU VÝBORU KSS

Dolná ulica č. 37

PAMÄTNÁ TABUĽA KLEMENTOVI GTTWALDOVI

Strieborné námestie

PAMÄTNÁ TABUĽA PADLÝM HRDINOM V SNP

Lazovná ulica 46

PAMÄTNÁ TABUĽA NA EVANJELICKOM KOSTOLE

Námestie slobody

POMNÍK VLADIMÍROVI ILJIČOVI LENINOVÍ

Námestie slobody

PAMÄTNÍK SRI CHINMOY

Nad amfiteátrom

PAMÄTNÍK SNP – PLASTIKA OHEŇ S POSTAVOU PARTIZÁNA

Sásová

PAMÄTNÁ TABUĽA KLEMENTOVI GOTTWALDOVI

PERSONÁLNY REGISTER

- Bakoss, Ján 145
 Bavorská, Alžbeta (cisárovná Sisi) 110
 Bel, Matej 42
 Belanský, Jozef 99
 Bende, Imrich 100
 Berchtold, František 98
 Blaha, Marián 101
 Botto, Ján 50
 Cikker, Ján 58
 Dekret-Matejovie, Jozef 35 69
 Dobřík, Jozef 82
 Dubovský, Peter 101
 Ďurica, Imrich 57
 Feranec, Jozef 101
 Ferjenčík, Mikuláš 90
 Figaš-Bystřý, Viliam 40 106
 Golian, Ján 91
 Gräber, Alexander 147
 Gräberová, Anna 147
 Gotthilf, Ladislav 146
 Gotthilf, Michal 146
 Gotthilfová, Waltraut 146
 Gőnci, Jozef 112
 Hudec, Ladislav 65
 Hurajt, Pavol 112
 Ján Pavol II. 24 28
 Jež, František 112
 Jurovský, Šimon 130
 Kaliská, Elena 112
 Karvaš, Ferdinand 148
 Karvaš, Peter 72
 Karvašová, Karola 148
 Keme, Dezider 143
 Kemeová, Lucia 143
 Kemeová, Kornélia 143
 Kocman, Vladimír 112
 Kováč, Daniel 80
 Krajčovič, Juraj 79
 Križko, Pavol 51
 Kunzo, František 112
 Kuzmány, Karol 54 64
 Kuzminová, Anastasia 112
 Langoš, Ján 18
 Makay, Alexander 99
 Martikán, Michal 112
 Matuška, Alexander 81
 Móry, Ján 17
 Moyses, Štefan 20 64 99 111
 Murgaš, Ján 127
 Murgaš, Jozef 107
 Nosko, Július 90
 Novomeský, Ladislav 39
 Ondrejov, Ludo 128
 Opletal, Josef 15
 Pauliny, Viliam 23
 Parma, Jiří 112
 Pekník, Karol 90
 Petelen, Daniel 84
 Polák, Milan 89
 Pribilinec, Jozef 112
 Radnai, Wolfgang 100
 Reiková, Chaviva 34
 Rimely, Karol 100
 Rudňanský, Jozef 99
 Sára, Ladislav 70
 Skutecký, Dominik 71
 Sládkovič, Andrej 122
 Snopko, Pavol 82
 Stadler, Teofil 55
 Starnovský, Bohumil 112
 Stummer, Arnold Ipolyi 43 100
 Szuppan, Žigmund 100
 Šebők, Ernest 144
 Škrábik, Andrej 21 101
 Štefánik, Milan Rastislav 134 136
 Štefanovič, Samuel Dobroslav 62
 Števíček, Ján 52
 Štúr, Ludovít 49
 Šujanský, František 121
 Vansová, Terézia 105
 Viest, Rudolf 91
 Zechenter-Laskomerský, Gustáv Kazimír 16
 Zerdahelyi, Gabriel 98
 Zipser, Kristián Arnold 45
 Žiak-Somolický, Izidor 46
 Železný, Jan 112

REGISTER AUTOROV POMNÍKOV, PAMÄTNÍKOV A PAMÄTNÝCH TABÚĽ

Beréni, Eugen	125	Motoška, F.	122
Bizoň, D.	49	Palko, M.	40 58 71 133
Bizoň, R.	47	Pánik, K.	89 90 91
Cipár, M.	33	Rek, P.	133
Čupka, D.	136	Rommer, J.	133
Demnig, Gunter	143 144 145 146 147 148	Rosmány, K.	18
Dobřík, P.	12	Rosmány, M.	18
Dúbravský, K.	102	Snopek, L.	93
Filo, J.	135	Sulík, P.	28
Frtús, J.	14 24 27 28 80 97 101	Šidlo, F.	35
Gáspár, P.	34	Štefunko, F.	39
Höger, J.	114	Teplan, I.	65 115 116
Hučko, J.	132	Teplanová, E.	65 115 116
Jankovič, J.	30	Tomaško, M.	64
Jurkovič, D.	124	Tóth, P.	92
Károly, P.	88	Trizuljak, A.	128
Kovaľ, Štefan	111	Tropp, S.	17 52 72 84
Kuzma, D.	29	Vajštejn, S. M.	26
Lauro, R.	28	Viktorová, J.	16
Lukacs, J.	15		
Majerský, L.	20 54 136		
Mikloš, M.	88		

REGISTER ULÍC

ULICE

Bakossova 65
 29. augusta 85
 Cesta k nemocnici 84 85 86 87
 Cesta na štadión 112
 Československej armády 89 90 91 92 9
 Dolná 40 41 42 43 144
 Františka Švantnera 94
 Horná 69 70 71 72 146 147 148
 Horná Strieborná 44 45
 Hronské predmestie 137
 Hurbanova 107 108
 Internátna 115
 Kapitulská 27 28 29 30 31 32 34
 Komenského 80 81 82
 Lazovná 46 47 48 49 50 51 52 53 54 55 56 145
 Mestský park 109
 Medený Hámor 110
 Námestie Ludvíka Svobodu 117
 Námestie SNP 11 12 13 14 15 16 17 18 19 20
 21 22 23 24 25 26 143
 Námestie Štefana Moysesu 57 58 59 60 61 62
 63 64 137
 Národná 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35
 36 37 38 39 137
 Okružná 114
 Pod kalváriou 97
 Pod Urpínom 102
 Profesora Sáru 83
 Robotnícka 93 137
 Skuteckého 73 74 75 76 77 78 79
 Švermova 113
 Štadlerovo nábrežie 96 98 99 100 101
 Štefánikovo nábrežie 95
 Terézie Vansovej 105 106
 Tibora Andrašovana 111
 Trieda SNP 88

MIESTNE ČASTI BANSKEJ BYSTRICE

Jakub – Jakubská cesta 127
 Kostiviarska – Kostiviarska cesta 128
 Kremnička 124
 Majer 138
 Podlavice – Jaseňová 125
 Podlavice – Skubínska cesta 126
 Radvaň – Kalinčiakova 121
 Radvaň – Radvanská 123
 Radvaň – Sládkovičova 122
 Rudlová – Kapitána Jaroša 134
 Sásová – Sásovská cesta 135 136
 Senica – Senická cesta 137
 Uľanka – hasičská zbrojnica 129
 Uľanka – Uľanská cesta 130
 Uľanka – Železničná stanica 131 132
 Výpadovka na Donovaly 133

POUŽITÁ LITERATÚRA

- Baláž, Ján: Banská Bystrica v premenách času. Banská Bystrica : Baja, 2002. 254 s. Bárta, V. – Šoka, M.: Banská Bystrica. Turistický sprievodca. Banská Bystrica : AB ARTpress, 2000. 93 s. Demuth, Karol – Hruz, Pavel – Šoka, Milan: Banská Bystrica a okolie : Sprievodca po histórii a pamiatkach. Banská Bystrica : SPEKTRUM GRAFIK, 2007. 159 s. Gajdoš, Milan: Banskobystrický okres : Vlastivedno-turistický sprievodca. Bratislava : Šport, 1978. 132 s. Jurkovich, Emil: Dejiny kráľovského mesta Banská Bystrica / na základe poverenia predstaviteľov mesta napísal v rokoch 1896 -1922 Emil Jurkovich. Banská Bystrica : OZ Pribicer, 2005. 550 s. Pisoň, Štefan: Slovník obcí Banskobystrického okresu. Banská Bystrica : Stredoslovenské vydavateľstvo, 1968. 368 s. Slovenský biografický slovník. Martin : Matica slovenská, 1986, 1987, 1989, 1990, 1992, 1994. Bystrický Permon www.vkmk.sk – katalóg : články o regióne / regionálne osobnosti www.bbdieceza.sk
- Pamätihodnosti mesta Banská Bystrica 1. Banská Bystrica : Mesto, 2012
- Pamätníky a pamätne tabule Banská Bystrica. Banská Bystrica : Verejná knižnica Mikuláša Kováča, 2009
- Snopková, Blanka, Klimová, Anna, Albertová Henrieta : Osobnosti Banskej Bystrice na začiatku tretieho tisícročia. Banská Bystrica : Štátna vedecká knižnica, 2010
- Sprievodca po banskobystrických cintorínoch. Banská Bystrica : Agentúra MEEN v spolupráci s agentúrou ENTERPRISE, 2012
- Umenie vo verejnom priestore Banskej Bystrice. Informačné centrum Banská Bystrica, 2012.
-

POMNÍKY, PAMÄTNÍKY A PAMÄTNÉ TABULE V BANSKEJ BYSTRICI

Pre mesto Banská Bystrica vydala agentúra ENTERPRISE

Zostavovateľka: PaedDr. Jana Borgulová

Grafický dizajn: Mgr. art. Patrik Ševčík, ArtD

Autori fotografií: Andrej Brummer, Jaroslav Čunderlík, Jozef Frtús, Ján Šperka, Vladimír Veverka

Mapové podklady poskytol Útvar hlavného architekta mesta Banská Bystrica

Spolupracovali: Jozef Frtús, Zuzana Úradníčková, Martin Úradníček, Andrej Brummer

Rok vydania: 2015

Vydanie prvé

ISBN: 978-80-85342-37-6
